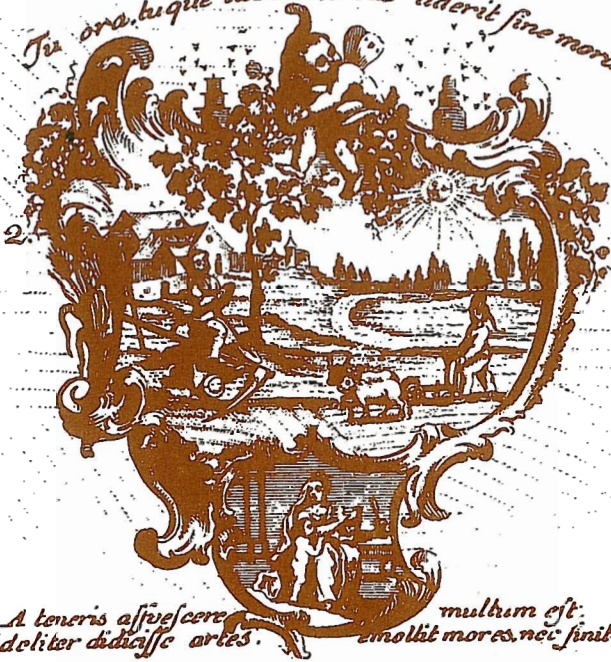

Tu ora, tuque labora, Deus aderit sine mora.

*A teneris affvescere
Fideliter didicisse artes.*

*multum est:
emollit mores, nec finit esse sebras.*

Szarvasi KRÓNKA

3. szám

Búzás Mihály: Mártély I.

SZARVASI KRÓNIKA

Művelődéstörténeti és közművelődési folyóirat

3. szám

Szarvas · 1989

Szerkesztőbizottság
DR. BÚZÁS LÁSZLÓ
DR. KUTAS FERENC
DR. MARJAI GYULA
DR. MOLITORISZ PÁL
STAFIRA SÁNDOR
DR. SZÁNTOSI ANTAL
VASKOR PÁL

Felelős szerkesztő
DR. KUTAS FERENC

Technikai szerkesztő
GALAMBOS GYULÁNÉ

Kiadja a Hazafias Népfreont Szarvasi Városi Bizottsága a helyi üzemek és intézmények anyagi támogatásával. Felelős kiadó: *dr. Búzás László*, a Művelődéspolitikai Bizottság elnöke. Készült a Kner Nyomda gyomaendrői üzemében. 800 példányban, 7½ (A/5) ív terjedelemben. Felelős vezető: Balog Miklós vezérigazgató, üzemvezető: Szász Imre. Engedélyszám: III/KUL/154/BÉ/19889

HU ISSN 0239-023x

Megjelenik félévenként, június és december hónapokban. Terjeszti a Szarvasi Körzeti Postahivatal és hírlapárusai. Előfizethető: Szarvasi Óvónőképző Intézet, MNB. 269-90142-7550, Szarvas, Szabadság u. 4. Előfizetési díj: egy évre 80 (+20) Ft. Egy szám ára: 40 Ft.

*Kellemes karácsonyt,
és boldog új esztendőt*

kívánunk minden Kedves Olvasónknak!

Változatlan formában, s – reméljük – változatlan színvonalon jelenik meg kiadványunk 3. száma. Továbbra is őrizzük azt a jelleget, amit a lap alapítója, dr. Tóth Lajos határozott meg. Ezután sem kívánunk kilépni városunk keretei közül: főként helyi témákat – elsősorban helyi szerzőkkel – dolgozunk fel. Arra törekszünk, hogy mindenki érezze: van városunknak sajátos arculata, vannak sajátos értékeink, s ezek az értékek szerves részei az egyetemes magyar kultúrának.

Változás a felelős szerkesztő személyében történt, a szerkesztőség létszáma változatlan marad: e számunk lektora tagja lesz a szerkesztőbizottságnak. Bízunk abban, hogy új rovatunk, a SZEMLE, állandósul.

A fenti jó kívánságokat megismételve a folyóirat olvasásakor is kellemes és hasznos időtöltést kíván a szerkesztőség nevében

*Dr. Kutas Ferenc
felelős szerkesztő*

JELÉNIDŐBEN

SZTREHOVSZKI ZSUZSA

Tallózás egy régi könyvtár anyagában

A *Szarvasi Krónika* 2. számában dr. Tóth Lajos Szarvas kulturális hagyományait tekintette át röviden. Ha valaki mélyebben akar bepillantani e kulturális örökségbe, látogasson el a Vajda Péter Gimnázium „nagykönyvtárába”. Mintegy 43 ezer könyv őrzi itt mindazt a szellemi értéket, amit Szarvas legjobbjai alkottak, és természetesen azt is, amit a nemzet, az emberiség legjobbjainak alkotásaiból beszerzésre, megőrzésre érdemesnek tartottak. Múltunkat őrzik ezek a megsárgult lapok, kifakult írások. Szerepüket találóan fejezik ki *Hegedűs Géza* sorai, melyekkel egyszer már találkoztunk a *Krónika* lapjain:

*„Akinék nincsen messzemúltja
ki elmúltakról nem tanulja
az általuk formált jelent –
nem értheti a még leendő,
s hogy saját léte mit jelent.
Mert ami múlt, az el nem évül
és jelenünkbe beleépül
mint lélekformáló erő.”*

A könyvtár története 1802-ben *Mezőberényben* az evangélikus gimnázium létrejöttével indul. Amikor az iskola 1834-ben *Szarvasra* kerül, könyvtára már számos ritkaságot őriz. Itt hosszú időn keresztül a környék egyetlen könyvtára lesz, nyilvános könyvtár. Állománya egyre nő, s vele híre is. Lassan országosan ismertté válik, a századforduló körül anyagi és erkölcsi értéke már felbecsülhetetlen. Aztán jönnek a nehéz évek: háború, index, költözködés. Az államosítás után a megsemmisítés veszélye fenyegeti. Nemkívánatos anyag lesz, bezúzásra ítélik.

Az iskola új könyveket, új leltárkönyvet kap. Akik azonban ismerik a régi könyvtár értékét, kockáztatnak. Nem sietnek a selejtezéssel, s az idő nekik dolgozik. Majdnem három évtizedes hanyattatás után, 1977-ben végre méltó helyre kerül a gyűjtemény. Nem a gimnáziumba ugyan, mert közben azt is kiköltöztették, s egy „modern” új iskola ilyen könyvmennyiség befogadására nem alkalmas, hanem a *Tessedik Múzeum* épületébe. Ahonnan indult Szarvason, oda került vissza, hiszen tudjuk, hogy a gimnázium 1834-től 1906-ig ebben az épületben működött.

1980-ban a gyűjteményt védettnek nyilvánítják. Ez azt jelenti, megtekinthető, de nem kölcsönözhető, el nem idegeníthető, elsősorban tudományos,

kutatási célokat szolgál. Erre a könyvtár köteles lehetőséget biztosítani. Alapvető szabály, hogy az értékes könyvek címmásolatának egy-egy példányát meg kell küldeni az Országos Széchényi Könyvtárnak, s minden változást jelenteni kell.

A védettséget több tényező is indokolja: a gyűjtemény nagysága – ennél nagyobb gyűjteménye csak a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Gimnáziumnak van –, a feldolgozás, raktározás maitól eltérő módja, a könyv alakú, nyomtatott címjegyzék. De a legdöntőbb tényező az őrzött kéziratok, nyomtatványok, folyóiratok, újságok, valamint más dokumentumok anyagi és kulturális értéke, muzeális becse. A továbbiakban ezekből mutatunk be néhányat.

*

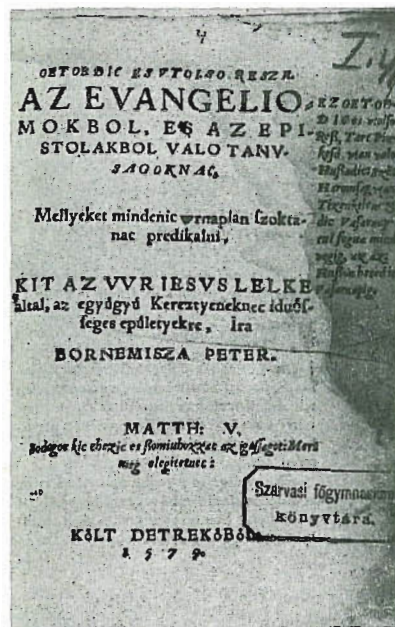
84 kötet leltározott és 1000 lapnál is több leltározatlan, kötetlen kéziratunk van. Sok ritkaság s egyedi darab is akad. Ilyen például az a két kötet, mely *Boczkó Dániel* és *Tessedik Sámuel*, hírneves evangélikus lelkészek *prédikációit* tartalmazza úgy, ahogyan azokat prédikáció közben a templomban leírta *Krisztoffy György* szarvasi tanító. Tulajdonképpen csak prédikációk kivonatai ezek az írások, de mert teljes szövegek nem maradtak ránk, a kivonatok értéke felbecsülhetetlen. És nincs másolat! Ezt a kötetet Tessedik beszédei tették nevezetessé. Egy másik kötetet Tessedik írásai. Ez *Benczúr József*nek, Tessedik egykori tanárának kéziratosa munkája, mely több helyen is megtalálható, de az itteni példányt Tessedik bővítette, így unikumnak számít. Az utolsó lapon még Tessedik öregkori kézírását is olvashatjuk.

Egyedi darab az a *gimnáziumi érdemkönyv*, mely a tehetséges növendékek magyar, latin, német és tót nyelven írott dolgozatait, verseit tartalmazza 1829-től 1868-ig, s melybe többek között *Sárosy Lajos* – később *Sárosi Gyula* néven jeles költő – is beírta első verseit, fordításait. Hat versét találjuk itt.

Persze, nemcsak szarvasi vonatkozású kéziratok vannak. 1676-ból való az az írás, melynek szerzője, *Lani Georgius* (Lányi György) gályarabsága és szabadsága történetét mondja el. A legértékesebb darab egy világviszonylatban is ritkaságnak számító, négy kötetből álló mű, *Rezik Johannes*: *Gymnasiologia Evangelico-Hungarica*, sive historia scholarum et eorunden rectorum celebriorum 1728. Tehát iskolatörténet, s a bejegyzés szerint Tessedik Sámuel volt a könyv. Könyvtárunkban a III. és IV. Rész található. Az I. Részt az Országos Széchényi Könyvtár, a II. Részt az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum őrzi. Nemrég fénymásolat készült a műről 15 példányban. A számozott példányokból a világ híres könyvtárai kaptak. A 9. számú példány viszont a mi könyvtárunkat gazdagítja.

*

Talán a kéziratosa anyagnál is értékesebb a régi magyar könyvek (RMK) gyűjteménye. Az ide tartozó dokumentumok 1711 előtt jelentek meg; vagy magyar nyelvűek, vagy a szerzőjük magyar, vagy hazai nyomdában készültek. 462 ilyen

Bornemisza prédikációi

Luther műveinek első kiadása

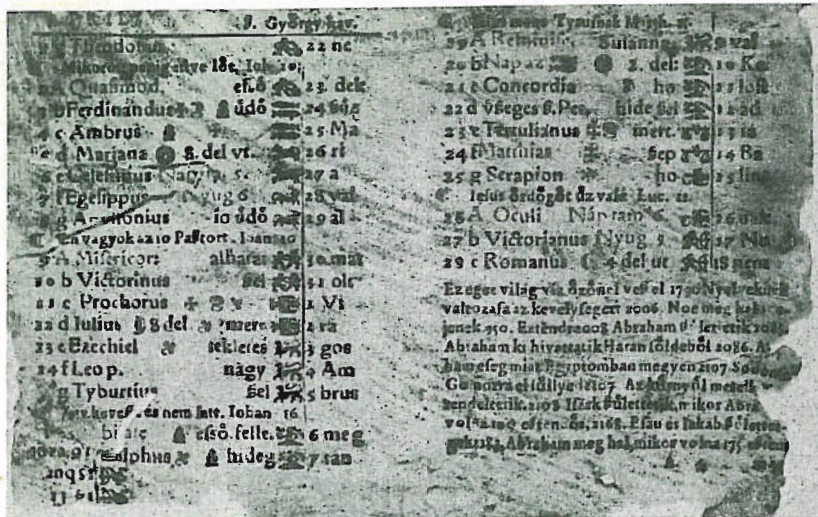
kötetet őriz a könyvtár. *Bornemisza Péter*, *Heltai Gáspár*, *Pázmány Péter*, *Szeneci Molnár Albert* művei sorakoznak az 1500-as, illetve 1600-as évekből. Itt található a könyvtár legvédettebb könyve, *Sylvester János Új Testamentuma*, mely 1541-ben született Sárovarott. Ez az első Magyarországon nyomtatott magyar nyelvű könyv. Igen kezdetleges kiállítású, a címlapon közli, hogy e mű „az Görög és Diak nelwból” fordított, „magar nelwen” jelent meg, mégpedig a „Magar nipnek . . . ippülsire”.

A magyar népnek szóló ajánlást disztichonokban írta a szerző, megalkotva ezzel a magyar irodalom első disztichonját:

„Azki zsidóul és görögül, és végre deákul
Szól vala rigen, szól néked az itt magyarul:
Minden nipnek az ü nyelvén, hogy minden az Isten
Törvinynin iljen, minden imádjá nevit.”

E nevezetes könyvnek 22 eredeti példányáról tudunk. Tízet külföldi, tizenketőt éppen a hazai könyvtárak őriznek.

Megcsodálhatjuk itt *Calepinus* hatalmas méretű 11 nyelvű *sótárát* 1590-ből.

Az első fennmaradt magyar nyelvű kalendárium

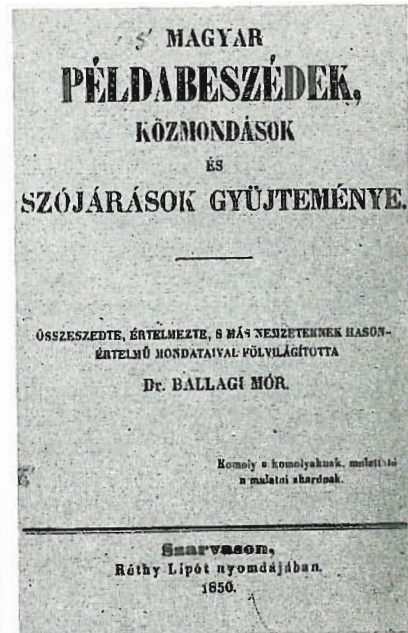
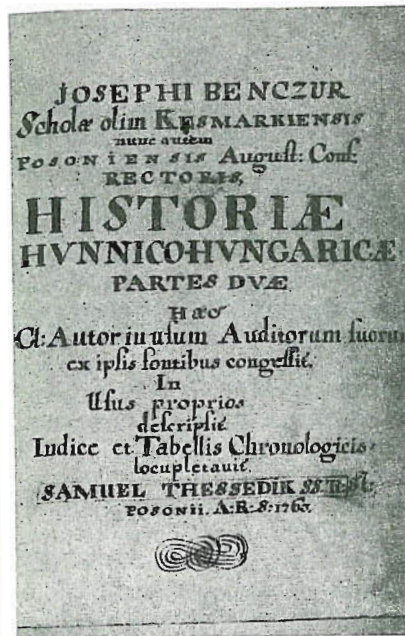
Csodálatunk nem a hatalmas méretű munkának és nem is az 1590-es évszámának szól csupán, hanem annak, hogy a 11 nyelv között a magyart is ott látjuk.

A régi magyar könyvek minden példánya az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) által nyilvántartott és védett. Ezt az értékes anyagot a múlt évben különös véletlen folytán a Vajda Péter Gimnázium könyvtára is gazdagította. Az OSZK restauráló műhelyében ugyanis néhány régi, nagyon rongált könyvünket restaurálták. Miközben szétáztattak egy bőrkötés alatti fedőlapot, kiderült, hogy az kalendáriumi lapokból áll, mégpedig az 1617. évi magyar kalendárium lapjaiból. 1617-es magyar nyelvű naptár eddig nem létezett. A Révai Lexikon szerint is az első magyar naptár 1621-ből való. Ha ez igaz, úgy ma a szarvasi Vajda Péter Gimnázium könyvtárában őrzik a *legrégebb magyar nyelvű naptárt*.

Köztudott, hogy ez a könyvtár még nem eléggé feltárt, itt tehát még szülehetnek meglepetések. Nemcsak a hazai, hanem a külföldi dokumentumok is tartalmazhatnak még ismeretlen elemet, hiszen az 1800 előtti nem magyar kiadványok száma meghaladja a kétezret.

1516-ból való a könyvtár *legrégebb könyve*. Ennél talán csak egy könyvet borító *pergamén kottalap* régebbi. Az utóbbiról a Zenetudományi Intézet megállapította, hogy bizonytalan tartalmú és eredetű cseh kotta a XV. századból.

A külföldi nyomtatványok közül az egyik legértékesebb alkotás *Luther Márton összes műveinek* első kiadása 1549-ből. Wittenbergben adták ki. Szinte hihetetlen, hogy ennek a többkötetes, méreteiben is impozáns, bőrkötésű remekmű-

nek egyik kötete ma is szinte teljesen ép. Csaknem fél évezred után! (Első kötetét viszont most restaurálják.)

Az állomány legnagyobb része természetesen magyar nyelvű, de több ezer latin, német könyv is van, sok a görög, angol, francia, szlovák, sőt török, dán, olasz, spanyol, román, finn is akad. Van török szótár, zsidó Biblia, cigány nyelvtan, *Cervantes* spanyolul 1750-ből, *Montesquieu* franciául 1763-ból. Az angol, német, francia klasszikusok legtöbbje eredetiben olvasható. Természetesen a görögök és a rómaiak is.

A kutatók és a szakdolgozatot készítő diákok számára valóságos kincsesbánya a *rengeteg folyóirat*. Különösen a XIX. századiak keresettek: *Akadémiai Értesítő*, *Athenaeum*, *Figyelő*, *Társalkodó*, *Tudományos Gyűjtemény*. A későbbiek közül a *Nyugat*, *A Hét*, az *Új Idők*. Kedvelt olvasmány volt valaha a *Vasárnapi Újság*, s aki hozzájut, ma is szívesen forgatja. Talán valamennyi évfolyama megvan.

Gyulán adták ki 1911–14-ig a *Nemzeti Kultúra* című folyóiratot. Hiánytalanul csak ebben a könyvtárban található.

Vajda Péter *Garasos Tár* című folyóirata – az OSZK-n kívül – aligha fordul elő más könyvtárakban.

Jelentős a különböző *hírlapok gyűjteménye*. Csak néhány közülük: *Nép-*

barátja (szerk. Vas Gereben és Arany János); *Pesti Hírlap*, benne a Nemzeti dal és a 12 pont; eredeti, első tudósítás az 1848-as forradalomról (szerk. Kossuth Lajos); *Szózat* (szerk. Bajcsy-Zsilinszky Endre).

A helytörténetnek kiapadhatatlan forrása a *Szarvasi újságok 42 kötete* az 1880-as évektől 1944-ig. Szinte állandóan forgalomban van. Pótolja a Szarvas történetéről szóló könyveket, mert azok, ha vannak is, csak igen hézagosan tartalmazzák az eseményeket.

Szarvas legrégebbi történetéről *Zsilinszky Mihály* könyvében olvashatunk. (Szarvas város történelme és jelen viszonyai. Pest, 1872). E kötet ma már alig található az országban.

Városunk kultúrtörténetére vonatkozó anyag bőven található a *gimnáziumi évkönyvekben*, más szóval *gimnáziumi értesítőkből*. Közel 14 ezer darab értesítőt őriz a könyvtár; az országban ez a legnagyobb ilyen jellegű gyűjtemény. A szarvasiak mellett a Monarchia majdnem minden közép- és felsőfokú iskolájának évkönyve megtalálható itt. Sokszor fordulnak hozzánk adatért határainkon túlról is. Még feldolgozásra vár az a sok értékes tanulmány, statisztikai adat, közlés, mely ezekben a kiadványokban jelent meg, másutt sehol.

A gimnázium közel 200 éves múltjáról egyébként nemcsak könyvek beszélnek. Az iskola volt tanárainak, Vajda Péternek, *Ballagi Mórnak*, *Greguss Ágostnak*, *Benka Gyulának*, *Zsilinszky Mihálynak* könyvei mellett kézbe vehetjük *Koren István herbáriumát*, mely a Szarvas és környékén gyűjtött növényeket tartalmazza 25 kötetben. 1870–1888-ig készült. Már Koren életében ismert volt a gyűjtemény külföldön, s ma is számontartják, hivatkoznak rá.

A tanárok munkái mellett a régi diákok mindennapi életével is megismerkedhetünk, mert nemcsak *Ruttkay Sándor Szarvasi diákevek* (1862–68) című könyve mesél erről humorisztikus rajzokban, hanem árulkodnak a hajdani diákok *tablói*, *tankönyvei*, *füzetei*, *rajzai*, *önképzőköri naplói*, a *Zsengék* (diákújság 1860-as évektől 1930-as évekig), a *szuplikációs* (adománygyűjtőgető) *könyvecskék* és a különböző *jegyzőkönyvek*.

A sok értékes kézirat, könyvritkaság, folyóirat, újság, helytörténeti dokumentum mellett található itt persze kevésbé értékes és komolytalan anyag is. Ezt is őrzi a könyvtár, századok múltán talán nemcsak érdekes, de értékes is lehet. Így őrzi egy rendkívül kalandos életű, múlt században volt szarvasi diáknak, *Diószeghy Sándornak* az alma mater részére küldött beszámolóját. A beszámoló Madagaszkárról, Kínából, Tibetből érkeztek, s mintegy félszáz színes képből, plakátból állnak, bőven ellátva magyarázó szöveggel.

A könyvtár hatalmas fölírásainak árnyékában sűrű kis kötetek is meghúzódnak. Ha azonban belelapozunk, egyik-másik meglepene: *első kiadás* (Petőfi-versek, Toldi, Hét krajcár). Máskor *Réthy-kiadványokra* bukkanunk. Gyakran elmosódó írást fedezünk fel – *dedikált kötet*. Minden ilyen bejegyzés tulajdonképpen üzenet. Üzenet azoktól, akiknek nem kis szerepük volt abban, hogy ma ezt a gyűjteményt városunk, sőt itt-ott hazánk határain túl is ismerik.

*

Sokan kérdezik meg, hogy állt össze ez az érdekes anyag. Erejéhez mérten a gimnázium is sokat áldozott könyvekre, de az igazi értékek, ritkaságok adományozás útján kerültek ide. A könyvadományozásnak itt mindig hagyománya volt. Már az iskola alapításakor az első patrónus, a *báró Wenckheim család* kisebb könyvtárt is ad az iskolának. A *Bolza-grófok* folyamatosan gondoskodnak a gimnáziumi könyvtár gyarapításáról. Ezt a ma is megtalálható szép ex libris-es könyvek bizonyítják. De nemcsak ilyen tehetős patrónusokról tudunk. A múlt században az *iskola tanárai* hagyományozták könyveiket az iskolára, követve *Vajda Péter* példáját. Később a volt szarvasi diákok gazdagították iskolájuk könyvtárát. Így került ide például *Ponyiczky Kálmán* hagyatéka, *dr. Melich János* több száz könyve, és sorolhatnánk a neveket a múltból, de a jelenből is, mert ez a hagyomány ma sem veszett ki egészen. Az utóbbi időben is kaptunk könyvajándékot *Jan Čajak* csehszlovákiai írótól, *Ruzicskay György* festőművésztől, a *Bartos család*tól, *dr. Bilibok Péternétől*, *dr. Perényi Bélától*. Anyagiilag is támogatta a könyvtárat *dr. Markovits Pál* Amerikában élő evangélikus lelkész és a *Szarvasi Öregdiákok Baráti Köre*.

Hisszük, ez a nemes hagyomány még sokáig él és élteni a Vajda Péter Gimnázium „nagykönyvtárát”.

Delacroix: A Szabadság vezeti a népet

Meghívó

A Szarvasi Óvónőképző Intézet, a Hazafias Népfront Városi
Bizottsága és a Szarvasi Krónika Szerkesztősége
1989. szeptember 20-án (szerda) du. 3 órai
kezdettel
az Óvónőképző Intézet 2. emeleti előadó termében rendezi
meg tudományos ülését a

Nagy Francia Forradalom 200. évfordulója tiszteletére

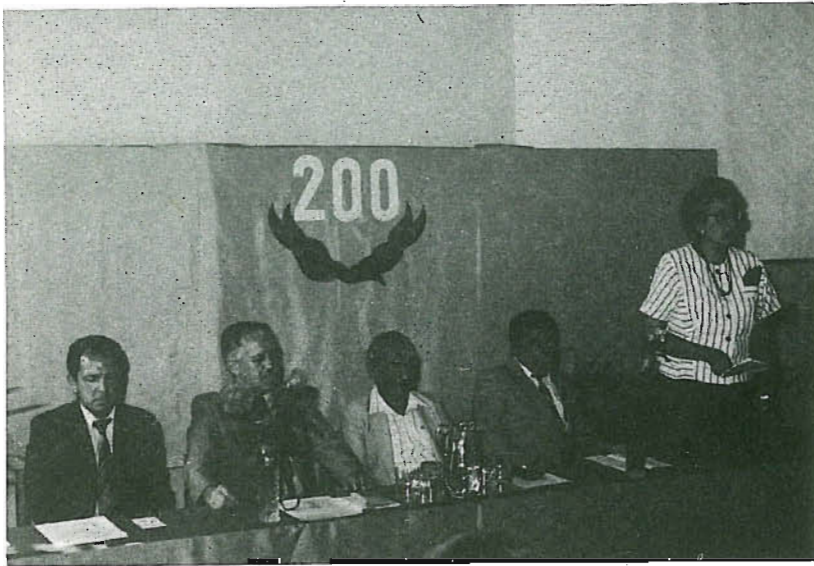
PROGRAM

Marseillaise: Énekli az Óvónőképző Intézet kamarakórusa
Vezényel: Nagy Béláné főiskolai adjunktus
Megnyitó: Dr. Daróczy Erzsébet óvónőképző intézeti igazgató
Fellerné Búzás Klára: A XVIII. századi francia materializmus
Dr. Búzás László: A francia felvilágosodás eszmevilága
Dr. Kutas Ferenc: A francia forradalom a szépirodalomban
Dr. Cseuz Imre: A francia forradalom
és a magyar felvilágosodás
Glózik János: A francia forradalom eszméi
és napjaink társadalmi-politikai folyamatai

Részletek az elhangzott előadásokból:

Dr. Daróczy Erzsébet: Megnyitó

A nagy francia forradalom 200. évfordulóját ünnepeljük ebben az évben. Megemlékezésünk azonban nemcsak ehhez az évfordulóhoz kötődik, hiszen a nagy francia forradalom több annál, mint amelyet csupán az ünnepléskor tartunk számon. A forradalom 1789. július 14-én a Bastille lerombolásával vette kezdetét. A társadalom erőiből táplálkozó polgári forradalom volt, amely felszámolta a feudális rendet, megdöntötte az abszolút monarchiát, szabaddá tette az utat a kapitalista rend számára, megteremtette az I. francia köztársaságot. Ez a folyamat elvezetett a néptömegek aktív részvételével megvalósult polgári for-

radalomig, és vált a következetesen végigvitt polgári forradalom példájává. Tartalma, eredményei és hatása maradandónak bizonyultak. A korabeli plakát szövegéből az egyenlőség, szabadság, testvériség szavakat idézi mindenki. E három fogalom napjainkban a haladó demokratikus mozgalmak és társadalmi berendezkedések céljaiban és törekvéseiben is bennefoglaltatik. Napjaink magyar valóságának, társadalmi mozgásának, remélt változásainak is elemei ezek éppúgy, mint az emberi jogok tisztelete. A nagy francia forradalomból a tudós kutatók mellett írók, költők, zenészek is ihletet, gondolatokat merítettek. Mi most öt témakör felvázolásával tisztelgünk a forradalmi gondolatok előtt.

Fellerné Búzás Klára: A XVIII. századi francia materializmus

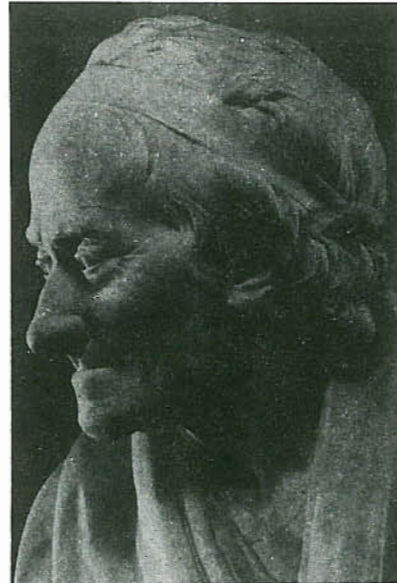
A XVIII. századi francia materializmus új, a korábbiaktól lényegesen különböző történelmi szakasz a materialista filozófia fejlődésében.

A XVII. századi angol materializmus javarészből arisztokratikus jellegű volt, tanításait a kiválasztottaknak szánta. Spinoza latin nyelven írt, s így művei alig voltak hozzáférhetőek a tömegek számára. Ezzel szemben a XVIII. századi francia materialisták – *Lamettrie, Helvétius, Diderot, Holbach* – a városi lakosság széles köreiben terjesztették eszméiket. Nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy a korabeli európai uralkodók érdeklődését felkeltsék nézeteik iránt, de közvetlenül nem hozzájuk, sőt nem csupán a nemesi olvasókhöz intézték szavaikat, hanem a polgárság köréből származó olvasók tömegeihez is. Filozófiai nézeteiket nemcsak tudományos értekezések és szakkikkek formájában fejtik ki, hanem főleg széles körben hozzáférhető kiadványokban: szótárakban, enciklopédiákban, pamfletokban, vitacikkekben. Tudományosan megalapozott gondolataikat itt eleven, könnyen érthető, szellemes formába öltöztetik, s a bizonyítás erejét az erkölcsi meggyőződés és a publicisztikai szenvedély erejével párosítják.

A francia materialisták a mechanikán kívül az orvostudományra, a fiziológiára és a biológiára is támaszkodnak. Newton, Euler, Laplace, Lavoisier, Buffon

Denis Diderot

Voltaire

és más kiváló természettudósok felfedezései alkotják a XVIII. századi francia materialisták filozófiai általánosításainak természettudományos alapját.

Még eredetibbek a francia materialisták etikai, társadalmi és politikai nézetei. E tekintetben is folytatják a XVII. századi nagy gondolkodók, Hobbes, Spinoza és Locke művét. Az elődök tanai azonban a francia materialistáknál sokat veszítenek elvont naturalista jellegükből. Hobbes az embert vezérlő önfenntartási törekvést még a fizikai test mechanikai tehetetlenségével való analógiából vezeti le. Helvétius és Holbach viszont az érdeket tekinti a viselkedés specifikusan emberi mozgatóerejének.

A francia materializmus a XVIII. század materialista gondolkodásának legmagasabb rendű formája. Ebben az időszakban, amely előkészítette a talajt a franciaországi polgári forradalom számára, a társadalmi mozgalom és harc sajátos feltételei a francia materializmusnak politikai hatékonyságot kölcsönöztek, képessé tették, hogy reagáljon a kor legfontosabb kérdéseire, és hatással legyen további kidolgozásukra. Nagy jelentőségű volt, hogy a francia materialisták elméletileg általánosították azokat az eredményeket, amelyeket a tudomány és a filozófia a XVII–XVIII. század folyamán Franciaországban, Angliában és Németalföldön elért.

Dr. Búzás László: A francia felvilágosodás eszmevilága

Voltaire-rel és Montesquieu-vel kezdődött a francia értelmiség megismerkedése az új Anglia szellemi kultúrájával. Voltaire népszerűsítette Franciaországban Newton fizikáját és mechanikáját, megismertette a francia olvasóval az angol alkotmányos rendet és intézményeket. Az angol jogi elveket pedig Montesquieu közvetítésével ismerték meg a franciák. Rendkívül elterjedtek Locke tanai is. Ezekről a franciák közvetlenül Locke műveiből szereztek tudomást.

A francia felvilágosodás tanait a XVII. század folyamán előkészítette Gassendi és Descartes a század második felében, és a XVIII. század kezdetén pedig Pierre Bayle munkássága.

A korabeli Franciaország szellemi életére különös erővel hatott *Voltaire*, a francia felvilágosodás kiváló képviselője. Voltaire a kultúra történetében mint az egyik legnagyobb francia gondolkodó és író, mint fizikus és pszichológus örökítette meg nevét. A nagy hatású vitázó, satirikus, pamfletíró és publicista a feudális társadalomban addig ismeretlen magasságokba emelte a közíró, az író és a tudós rangját. Egész életében lankadatlanul harcolt minden türelmetlenség ellen, nagy munkát végzett a társadalom filozófiai felvilágosítása érdekében.

Munkásságában a legnagyobb jelentőségű az a harc, melyet Voltaire a fanatizmus ellen vívott. A kinyilatkoztatáson alapuló hittel a deizmust állította szembe. Elvetette azonban az ateizmust is, amelyet veszélyesnek tartott a magántulajdonon alapuló társadalmi rend szempontjából.

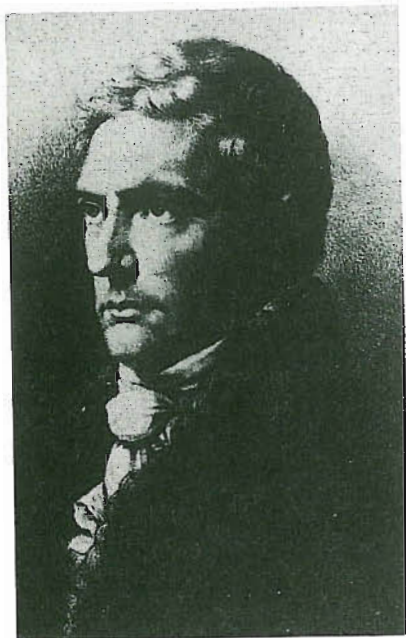
Népszerűsítette Franciaországban a newtoni természetfilozófiát, a pszichológiában pedig Locke empirikus nézeteit hirdette.

A francia felvilágosodás másik legbefolyásosabb alakja volt *Jean-Jacques Rousseau*, aki Genfből, a kálvinizmus régi központjából származott. Rousseau szociológiai, politikai, erkölcsi, pszichológiai és pedagógiai nézeteivel gazdagította a felvilágosodás történetét. A XVIII. századi francia filozófia a feudalizmus és az abszolutizmus kritikájában nem lépte túl a polgári érdekek határát. Ezeket az érdekeket idealizálta, s a polgárság osztályköveteléseiben és fogalmaiban az emberi ész természetes szükségleteit és fogalmait látta. A harmadik renden belül kifejlődő osztályok érdekellentétét a filozófusok még nem vették észre, s nem értették meg. Rousseau azonban messzebb látott kortársainál, jobban megérezte a francia társadalmi élet ellentmondásait. S ezeket az ellentmondásokat az elnyomott kispolgári paraszt- és kézművestömegek szempontjából fogta fel, vagyis jóval demokratikusabban, mint a felvilágosodás képviselőinek többsége.

Rousseau eszméi óriási hatással voltak a kortársakra. A gondolkodó jelentős szerepet töltött be a francia polgári forradalom ideológiai előkészítésében, jóllehet ő maga távol állt a forradalmi harc elkerülhetetlenségének megértésétől. Történelem-elméletében mindaddig páratlan éleselméjűséggel megsejtette, hogy az ellentétek a társadalom fejlődésének mozgatóerői. Ezért nevezte Engels Rousseau-t (éppúgy, mint Didero-t) a dialektika képviselőjének a francia felvilágosodás filozófiájában.

Dr. Kutas Ferenc: A francia forradalom hatása a magyar irodalomra (1789–1815)

A XVIII. század végének fejletlen hírközlő rendszere ellenére a forradalom kitörésének híre hamar eljutott Magyarországra, s itt – viszonylag szűk körben – villámgyorsan elterjedt. Ennek egyik oka az volt, hogy a felvilágosodás eszméi

Batsányi János

Bessenyei György

közel két évtizede, Bessenyei György fellépésétől számítva a polgári értelmiség köreiből ismertek voltak, s léteztek olyan körök, melyek a kulturális törekvésekkel egybefonódva politikai kérdésekkel is foglalkoztak.

A történelem eseményeire leggyorsabban a politikai sajtó figyel fel. Az irodalom csak bizonyos késéssel követi ezt. A forradalomra a magyar értelmiség először a politikai tárgyú röpiratokban reagált. (Ezek e tanulmány tárgyán kívül esnek.) A szépirodalomban a líra az, amelyik leggyorsabban képes követni az eseményeket, az epika csak több évtizedes késéssel reagál.

A magyar líra képviselői hamar megszólalnak. A köztudat az első magyar forradalmi költőnek: Batsányi Jánost tartja.

Leghíresebbé Batsányi János *A franciaországi változásokra* című költeménye vált. A forradalom kitörésének évében jelent meg a Kassai Magyar Múzeumban, Batsányi lapjában. A cenzúra csak 1793-ban figyelt fel rá, s elkoboztatta a folyóirat példányait. Batsányi így védekezik: „Semmi sincs az egész munkában, ami akár Őfelsége szent személyét, akár az állam törvényeit ... a legkevésbé is sértse ... Olyan színben tűntem fel, mintha lázítani akarnék. Senki ettől jobban nem irtózik, mint én ... (de) miért tagadjam: teljes szívvel gyűlölöm a zsarnokságot!”

*Ti is kiknek vérét a természet kéri,
Hív jobbágyitoknak felszentelt hóhéri,
Jeretek! s hogy sorsotok előre nézzétek,
Vigyázó szemetek Párizsra vessétek!*

– fenyegeti Batsányi a zsarnok uralkodókat.

Nem véletlen, hogy őt tartják első forradalmi költőnek. A jakobinus diktatúrát *A látó* című versében üdvözölte.

*Uralkodjék köztünk Ész, Erdem, Igazság,
Törvény, s Egyenlőség, s te áldott Szabadság*

– visszhangozza a francia forradalom uralkodó eszméit.

Napoleon hódító hadjáratai ellenszenvet váltottak ki: a francia-barátság franciaellenességre változott.

Pálóczi Horváth Ádám – aki elsősorban népdalgyűjteményéről lett híres – versben jósolta meg Napoleon bukását, s a Travesztált francátok (travesztált = átköltött) című versében átkot szór a császárra és a franciákra.

Virág Benedek a *Békesség-óhajlás* című versében emeli fel szavát a hódítások ellen. (E versét Kodály Zoltán megzenésítette.)

Berzsenyi Dániel a magyar klasszicizmus legnagyobb alakja pedig hideg fővel értékeli Napoleon bukását:

Nem te valál győző, hanem a kor lelke: szabadság...

Három évtizednek kellett eltelnie, hogy a francia forradalom eszméje ismét hódítson Magyarországon. A márciusi ifjak: Petőfi, Jókai, Vasvári és társai „vigyázó szemüket” Párizsra vetették, s ezek az eszmék vezettek az 1848. március 15-i magyar forradalomhoz.

Dr. Cseuz Imre: A francia forradalom és a magyar felvilágosodás

Magyarországon a XVIII. század második felében három olyan felvilágosult politikai tendencia bontakozott ki, melynek megfelelőit Kelet-Közép-Európa több más országában is felfedezhetjük.

Közülük a felvilágosult abszolútizmus volt az első (1765-től), a felvilágosult rendi-nemesi mozgalom a második (1770-es évektől), és végül az antifeudális reformizmus a harmadik (1780-as évektől).

- a) A felvilágosult abszolútizmus Magyarországon 1765–90. közt volt uralmon, a bécsi udvar látva a Rendi Országgyűlés ellenkezését, rendeleti úton vezette be reformjait (Urbárium, oktatásügyi reform, türelmi rendelet).
- b) Azokban az országokban, ahol a nemesi befolyás és a rendi hagyomány különösen erős volt (pl. Lengyelországban), a felvilágosult nemések a feudális képviseleti rendszert igyekeztek korszerűsíteni. Magyarországon a felvilágosult abszolútizmus volt a kényszerítő erő. Ez azzal a nemzeti nyelvi, irodalmi, művelődési programmal indult, melynek célkitűzéseit Bessenyei György fogalmazta meg. Ez azután 1790-re – a jozefini rendszer bukása után – már kiszélesedett a politika, s a gazdaság minden főbb kérdésére. (Az ország gazdasági egyenjogúsítása, a belső piac, az iparfejlesztés problémái, a városi polgárok támogatása stb.)
- c) A harmadik fő tendenciát olyan értelmiségiek és részben reformista nemések képviselték, akik a felvilágosodás eszméit eredeti angol, francia antifeudális értelmezésben tették magukévá:
  - a jobbágyok szabadabbá tételével új polgári nemzetet akartak,
  - saját önálló politikai erő híján eleinte a felvilágosult abszolútizmust, majd 1790. után a felvilágosult rendi mozgalmat támogatták.

Legjelentősebb személyiségük Hajnóczi József volt, aki – mint Kazinczy írta róla – testestől, lelkestől a francia forradalom híve volt.

A XVIII. század végén egymás után mindhárom felvilágosult politikai tendencia válságba jutott. A felvilágosult abszolútizmust a francia forradalom tolta félre, a másik két tendenciával persze a francia forradalom teret nyitott, de a magyar nemések a francia forradalom második radikális szakaszától megriadva hátrálni kezdtek, és inkább a Habsburgok szövetségét választották a forradalmi Franciaország ellen viselt háborúban.

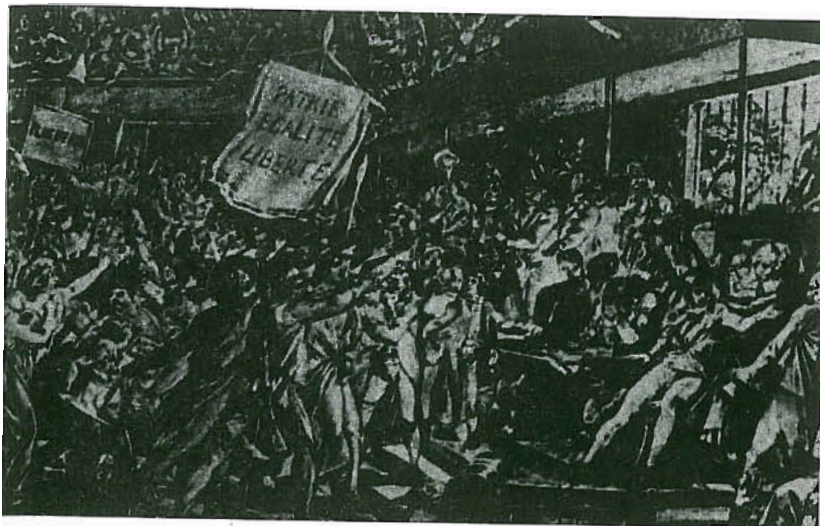
Végül pedig az antifeudális reformizmus hívei magukra maradva radikalizálódva megpróbálták saját titkos politikai szervezetet létrehozni. A Martinovics Ignác nevével fémjelzett jakubinos mozgalmat felszámolták, vezetőit 1795-ben kivégezték, résztvevői nagyrészt bebörtönözték. Az országra – mint Horváth Mihály írta – a félelem csöndje borult.

Glózik János: A francia forradalom eszméi és napjaink társadalmi-politikai folyamatai

Amikor július 14-ről megemlékezünk, akkor a modern Európa megszületésére kell gondolnunk. Olyan eszmék lettek államalkotó elvekké, melyek máig meghatározzák minden haladó politikust, s általában közösségről töprenkedő, tervező egyén és társadalom fejlődésének esélyeit.

Ezen eszmék különösen aktuálisak Közép- és Kelet-Európában, mert míg a történelem által kegyeltebb, napfényes helyeken ezeknek az eszméknek a megvalósulása előbbrehaladt, addig Európának zordabb szögleteiben nagy fáziskéséssel valósulnak meg.

Ezért a modern Európa megteremtése továbbra is cél kettőszáz év múltán is, a jócskán megváltozott körülmények közepette.

Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!

Egyenlőség! Testvériség! Szabadság!

A Közép-Kelet-Európa eddigi története azt bizonyítja, hogy ezek az eszmék távolról sem materializálódtak még akkor sem, ha ezen térségben a hivatalos ideológia szerint ezeket az eszményeket a szocialista forradalom révén már túl is haladtuk.

– Egyenlőség! E fogalom nem azonos az egyenlőséggel, sőt vele ellentétes. E térség, ha beszélt is az egyenlőségről, de a valóságban kirívó egyenlőtlenséget hozott létre. Létrehozva a hatalmi elitet olyan viszonyokat teremtett, melyek eleve lehetetlenné tették az esélyegyenlőséget. Az esélyegyenlőség helyébe az

összefonódás, a kijárási és az új feudális viszonyok kerültek, melyek napjainkban a leginkább irritálják a közvéleményt.

– Testvériség! A testvériség centrális magva a humanizmus, melynek alapján a népek, nemzetek, személyek közötti vitás kérdések civilizált módon oldódnak meg. E térségben a keletkezett ellentmondások megoldásának hamis ideológiájába burkolt módja a durva erőszak még napjainkban is. Bár a retorika szintjén testvéri együttműködésről van szó, a gyakorlatban pedig tankok segítségével bírják belátásra hol az egyik, hol a másik testvéri népet.

– Szabadság! Több dimenziója van e fogalomnak. Gondolhatunk nemzet, nemzetiség, autonómiák, a személyiség szabadságára. Ezek közül bármelyiket ragadjuk ki, sajnálattal kell megállapítanunk, megvalósulásuktól még nagyon messze vagyunk.

Martinovics Ignác, a magyar jakobinus mozgalom vezéralakja

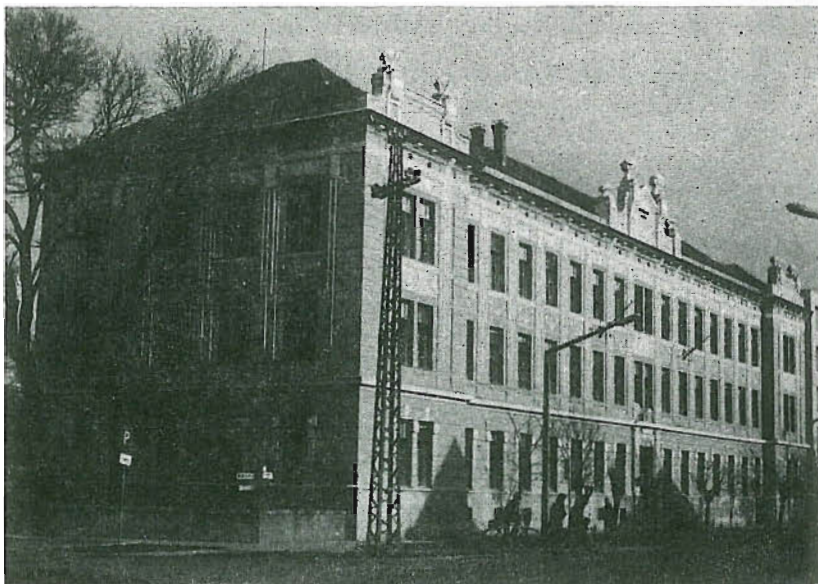
DR. DARÓCZY ERZSÉBET

Vázlat a Szarvasi Óvónőképző Intézet 30 éves történetéről

1959. szeptember 8-án az első tanévnyitó és egyben iskolaavató ünnepélyen dr. Orbán László miniszterhelyettes ünnepi beszédével indult a Szarvasi Óvónőképző Intézet munkája. Békés megye első felsőfokú intézménye alakult meg, olyan intézmény, amely mint felsőfokú óvónőképző intézet a képzés főiskolai rangra emelésével (az ország másik két óvónőképzőjével együtt) európai modellértékű volt a maga idejében. A középfokú óvónőképzés legjobb hagyományaira építve meg kellett oldania a felsőfokú képzés korszerű tartalmának kimunkálását, s ezzel is úttörő szerepet vállalt a felsőoktatás történetében.

Az eredeti képzési célok a művelt, hivatásukat értő és szerető, kommunista világnézetű és erkölcsű óvónők képzését jelölik meg. A társadalom életének változásaival s a szaktudományok előrehaladásával egyidejűleg mindenkor szükség volt a célkitűzések reális változtatására. A 70-es években a tantervi célkitűzéseket öntevékenyen bővítettük azzal, hogy megfogalmaztuk a népünkhöz hű, értelmiségi szerepre is alkalmas óvónők képzésének fontosságát. Ezt a gondolatot erősíti tovább az 1989-es új tanterv is, amikor az általánosan és szakmailag művelt, fejlett képességekkel rendelkező óvodapedagógus képzését írja le, olyanokét, akik képesek értelmiségi szerepük vállalására és betöltésére, az óvodapedagógiai tevékenységben való alkotó részvételre. Az előbbi célkitűzések megvalósítása az intézettől korszerű oktató-képző és tudományos munkát, egyre fokozottabb felelősséget és elkötelezettséget kíván. Feladataink megoldását különböző tárgyi és személyi feltételek segítették és segítik.

Az intézet 1959-ben a Szabadság úti épületben kezdte meg munkáját. Az épület földszintjén kapott helyet a gyakorló óvoda. A hallgatók kollégiumi elhelyezése a Tessedik-épületben történt. 1962-ben épült az intézet oktatói számára 16 lakás, amely igen sokat enyhített a lakásproblémák megoldásában, új oktatók fogadásában. 1966-ban létesült a hat szintes korszerű kollégium. 1973-ban végleg intézetünk kezelésébe került a Bacsó Béla utcai háromcsoporthoz óvoda. 1974-ben kezdődött meg, és ma is tart az oktatást szolgáló korszerű audio-vizuális rendszer kialakítása, amely többmillió forintot képvisel. 1975-ben került az intézet birtokába a Körös-parti épület, amely ma kollégium. 1977-ben a Tessedik-épület földszintjén alakítottunk ki új könyvtárat. Ugyanebben az évben készült el széles társadalmi összefogással az intézet udvarán a megyében is első nagyméretű gyermek-közlekedési park. 1979-ben a gyermekek nemzetközi évében adták át az új tíz csoportos gyakorló óvodát, s ezzel egyidejűleg megnövelhettük az oktatás céljait szolgáló helyiségek számát a központi épületben. A pihenést, a sportolást szolgálja az intézet Körös-parti vízisporttelepe is.

OKI épülete

Létesítményeink egyúttal a várost is gazdagítják. Óvodánk a városi gyermekek számára nyújt alapellátást, kollégiumaink minden nyáron több száz vendéget, turistát fogadnak. Tornatermünkben más intézmények hallgatói, dolgozói is sportolnak. A hároméves főiskolai szintű óvodapedagógus-képzés emelkedő létszáma szükségessé teszi újabb beruházások megindítását (könyvtár, előadó). Ebben számítani szeretnénk a megye és a város segítségére is.

A személyi feltételek között meghatározó szerepet tölt be az oktatói testület. Az intézet az első tanévben 13 tanárral kezdte meg működését. Az oktatók száma 1969-ben 27, 1979-ben 32, 1989-ben 36 fő és 6 óraadó tanár.

Az azonos tudományterületek művelését különböző szakcsoportok látják el. Az intézet indulásakor pedagógiai, lélektani, nyelvi és irodalmi, ének-zenei, ábrázoló-testnevelő és marxizmus szakcsoportok ill. munkacsoportok létesültek, kiegészülve módszertani kabinettel. A létszám bővülésével 1989-ig az alábbi öt szakcsoport működtetését tette lehetővé: marxizmus-leninizmus, neveléstudományi, irodalmi-nyelvi, ének-zene, ábrázolás-testnevelés. A hároméves óvodapedagógus-képzést alapul vevő főiskolai szakcsoport, a leendő tanszéki rend a következő: neveléstudományi, társadalomtudományi, természettudományi, művészeti nevelési, magyar és idegennyelvi szakcsoport.

Az intézet vezetői az elmúlt 30 évben: igazgatók – Dr. Tóth Lajos (1959–1967), Szabó Mihály (1967–1974), Dr. Bencsik Endre (1974–1983),

Dr. Daróczy Erzsébet (1983–); igazgatóhelyettesek: Fodor József (1959–1962), Szűcs Gyula (1962–1980), Dr. Bencsik Endre (1971–1974), Sebő Jánosné dr. (1974–1982), dr. Daróczy Erzsébet (1982–1983), Szakács Mihályné dr. (1982–), Dr. Kovács László (1983–1985), Dr. Búzás László (1985–); a gazdasági igazgatók: Maczik Pál (1959–1964), Bankó János (1964–1982), Kovács Istvánné (1982–).

Az oktatók és az óvónők képző tevékenységét eredményesen segíti az igazgatói hivatal, a gazdasági hivatal és a technikai személyzet.

A képzési tevékenységben jelentős szerepet játszik a gyakorló óvoda.

A gyakorló intézmény főbb adatai:

	csoporthoz száma	gyermeke száma	óvoda- pedagógusok
1959-ben	3	75	7
1969-ben	9	225	19
1979-ben	13	339	28
1989-ben	13 (ebből kettő iskolai osztály)	279	30

Az intézet tevékenységi körzete a kezdetektől módosult. 1959-ben az Intézet beiskolázási területe szinte az egész Tiszántúl, hiszen Békés, Csongrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Szolnok megyékből valamint Szeged és Debrecen városokból fogadott jelöltek. 1971-ben változott ez a hatókörzet, ettől kezdve ugyanis Békés, Csongrád, Heves és Szolnok megyék tartoztak területileg az intézethez, de korlátozott számban Pest megye részére is képeztünk óvónöket. 1985 óta a beiskolázási határok megszűntek; s a szlovák és román nemzetiségű hallgatókat is fogadjuk.

A képzési színvonal megtartása és emelése szükségessé teszi a gondos felvételi kiválasztást. Kezdetül fogva része volt a felvételi vizsgának az alkalmassági vizsga is, azonban 1983-tól kezdődően először az integrált képzésben részt vevő pályázók körében, majd 1986-tól valamennyi jelöltre kiterjedően szerveztünk pedagógiai jellegű alkalmasságvizsgálatot is. Ez ezentúl szerves része felvételi rendünknek.

A felvételi munkát segíti és a kulturális hátránnyal küzdő pályázók esélyeit lényegesen javítja a felvételi előkészítő munka, amely 1975-től szervezetteren folyik intézetünkben. A képző munka tartalma és színvonala garantálja, hogy a bekerült hallgatók szinte mindegyike megszerzi óvónői diplomáját. Az eddig kibocsátott diplomák számának alakulása a következő:

	Nappali	Levelező	Összesen	Szlovák	Délszláv	Román
1961-ben	72	5	77	4	–	1
1962–1971-ig	845	731	1576	21	6	9
1972–1981-ig	1053	1972	3025	57	1	26
1982–1989-ig	908	1358	<u>2266</u>	53	–	24
			6944			

Az eddig kibocsátott kitüntetéses diplomák száma:

arany	83
gyémánt	55
vas	24
rubin	5

A területtel való kapcsolat nem szűkül le csupán a hallgatók fogadására és képzésére. Az intézet kezdetül fogva fontosnak tartotta, hogy az óvodákkal, az óvónőkkel és más kutatóhelyekkel szoros kapcsolatot tartson. A tapasztalatok azt bizonyítják, hogy az intézet csak akkor felelhet meg feladatainak, ha a képzési színvonal emelése mellett a területtel való szoros kapcsolat, a kölcsönös információcsere és az együttgondolkodás (képzésben, gyakorlatban, kutatásban egyaránt) szemléletét érvényesíti.

A területen dolgozó óvónők továbbképzésének kezdeti formája a levelező

oktatás ill. a gyakorló óvodai óvónői vizsga. Kialakult és fokozatosan fejlődik a regionális, megyei és városi szintű egyedi előadásokból, illetve tanfolyamokból álló továbbképzés rendszere. Erre az irányító főhatóság 1968-ban rendelkezésben is felszólította az intézményeket. Az 1969-ben megjelent MM útmutató konkrét feladatokat tűzött ki a pedagógus továbbképzés rendszerében, egyebek között az együttműködés formáiként jelöli meg intézeti napok szervezését, és a gyakorló óvodák bázis szerepének betöltését. A beiskolázási területünkön több mint egy évtizede szervezzük a felügyelői tanfolyamokat, és 4 év óta az óvónők intenzív, komplex tanfolyamát. Oktatóink belülről fakadó kötelességüknek tekintik, hogy a korszerűsítésre irányuló, fokozódó munkájuk mellett az eddig felsorolt formákon kívül kihasználják az együttműködésre a munkaközösségvezetői, a speciális tanfolyamok, bemutatók és közös eredményvizsgálatok lehetőségét is.

A képzés tartalma folyamatosan változó, szándékaink szerint mindenkor igyekszik megfelelni az óvóképzés céljának, ill. annak a társadalmi-pedagógiai közegnek, amelyben a végzett pedagógusok tevékenységüket kifejtik.

Már az első években nyilvánvalóvá vált, hogy a felsőfokú képzés a korábbiaknál vitathatatlanul magasabb színvonalú elméleti ismeretek és gyakorlat birtoκάba juttatja a hallgatókat. Erre az alapra építve folyt és folyik a képzési tartalom folyamatos megújítása, s 1964-től kezdődően az új óratervek, majd az ezt követő új tantervek és programok kidolgozásában intézetünk tanárai is szerepet vállaltak és vállalnak ma is, olyannyira, hogy a legújabb tantervi irányelvek kidolgozásában s előterjesztésében intézetünk vállalta ill. kapta az országos hatókörű szerepet.

A képzési tartalomban az első lényeges változás 1964-ben következett be. Az ennek alapján folyó tevékenységünknek újabb tartalmát szabta meg az 1981. évi, a felsőoktatás korszerűsítésére vonatkozó határozat, majd a pedagógusképzés távlati fejlesztési programja. Az ezekben foglaltak figyelembe vételével több tartalmi és metodikai változást hajtottunk végre – érvényesítve a korábbi tanterv keretjelleget. A tantervi törzsanyagot kibővítettük a tudomány által igazolt legújabb eredményekkel (ennek eredményeként új tantárgyi ill. tantárgycsoporti rendszer alakult ki) és lényegesen megnöveltük a gyakorlat és a gyakorlati képzés arányát. A legújabb, 1989-ben jóváhagyott tantervi irányelvek lényegileg megerősítik azt a koncepiálót, korszerűsítő munkánkat, amely a 3 éves főiskolai szintű képzés új tartalmainak kidolgozására vonatkozott, s amelyekkel megeleltük az ez irányú országos munkát.

Az új iránti fogékonyság és a képzés fejlesztéséért vállalt felelősség tükröződik az intézetre jellemző specifikus képzési tevékenységben. Valljuk, hogy az óvodapedagógusokat – az óvónői tevékenység általános feladatainak ellátása mellett – olyan tevékenységekre is fel kell készíteni, amelyeket a társadalmi környezet elvár, s amelyek megoldását meg is követeli. Így került sor a különböző speciális kollégiumok tananyagának megtervezésére s a kollégiumok működtetésére. Ezek a következők: napközisotthoni nevelés (1978-tól), nevelőotthoni

nevelés (1976-tól), a bábjáték (1961-től), amely „C” kategóriás szakkör vezetői működési bizonyítványt is ad, ugyanúgy mint az 1978-tól működő néptáncszakkollégium; a korrekciós nevelésre felkészítő speciálkollégium (1975-től) s a vele rokon gyermekvédelem (1983-tól) melyeket sürgető társadalmi problémák hívtak életre. Országosan is első kezdeményezésként értékelhető, az óvodás gyermekek korai nyelvoktatására felkészítő orosz speciálkollégium, amely munkáját a külföldi nyelvtanfolyam is támogatta. Az óvónőknek a népművelésbe, ismeretterjesztő munkába való bekapcsolódását segítve támogatjuk a TIT előadóképzést 1972 óta. A társadalmi szükséglet inspirálta a gyermekek biztonságra nevelése érdekében az OKBT által is támogatott közlekedési szakreferensképzést, amelynek intézetünk az egyik országos bázisa. A fentiekén kívül több zenei, képzőművészeti, előadói és nyelvi kör segíti a hallgatók önkifejezését, tehetségük kibontakoztatását az intézetben és a kollégiumban is. 1983-ban szakkollégiumi formában kezdődött az a kísérleti munka, amely az óvónő- és tanítóképzés integrált megvalósításának megalapozását célozza, együttműködve a Jászberényi Tanítóképző Főiskolával.

Az integrált szakkollégiumi képzés azzal a többlettel jár, hogy a jelöltek felkészülnek két, egymást követő korosztály nevelésére (óvoda-általános iskola) oly módon, hogy a gyermekeket átvezetik az óvodából az iskola alsóbb osztályaiba. Az integrált szakkollégiumi képzést ez évtől megváltozott struktúrában folytatjuk, speciális vonala a napközis otthonos nevelés és a szabadidő szervezői tevékenységre való felkészítés. A fenti képzettséget önálló diploma-betétlappal kívánjuk elismertetni.

A képzési tartalmak gazdagításához nagymértékben hozzájárulnak: az oktatók *tudományos munkája*, az *intézeti kiadványok* és más rendezvények. Tevékenységünkben kezdettől jelentős helyet foglal el a tudományos kutató munka. Legfőbb inspirálója az a meggyőződés, hogy az óvónők képzés és az óvodapedagógia fejlesztésének elsődleges és legjobb műhelyei az óvónők képző intézetek. A kutatási tematika folyamatosan gazdagodott. A felsőfokú óvónők képzés és a korszerű óvodai nevelés megvalósítása hatékony módjainak és eszközeinek vizsgálata folyamatosan bővült. Kiterjedt az 1971-es óvodai nevelési program egyes területeit megalapozó majd kifejtő szaktárgyi kutatásokra, 1985-től az új óvodai nevelési program egyes szakmai területeinek tudományos kimunkálására. Intézetünk e tevékenységben is országosan elismert módon vett részt. Jelenlegi tevékenységünk centrumában az integrációs képzés, valamint a 3 éves főiskolai képzés új tartalmainak és a specializálódás valamint a képességfejlesztés lehetőségeinek kimunkálása áll.

Intézetünk kezdeményezte 1960-ban az ún. intézeti napok rendszerét, amely 1962-től az óvóképzők tudományos ülészaka azóta is rendszeresen megszervezett rendezvényeivé alakult. Ezek célja, hogy az intézet oktatói számot adjanak tudományos kutató munkájuk eredményeiről. Intézetünkben szerveződött az első, a második, a harmadik és az ötödik tudományos ülészak. A fentiekén kívül oktatóink elismert előadói az Óvodapedagógiai Nyári Egyetem és a Játék-

Ballagók

pedagógiai Fórum, a Tantárgypedagógiai Konferenciák, valamint a Szarvasi Egészségnevelési Napok rendezvényeinek. A kutatások eredményeit jelenleg a szóban elhangzott előadásokon kívül több mint félezer írásmű, szakcikkek, tankönyvek és jegyzetek, önálló monográfiák jelzik.

A tapasztalatszerzés ezáltal az intézeti oktató-nevelő munka gazdagítása érdekében jelentősnek tartjuk a különböző külföldi intézményekkel való kapcsolatot. Időrendben a következő intézményekkel állunk, ill. állunk kapcsolatban: Burgasz, Novi-Sad, Léva, Hurbanovo, Halle, Weimar. Jelenleg munkálkodunk a Velbert-i intézettel való közös képzés kidolgozásában. Intézetünk oktatói a fentiekén kívül Pozsonytól Leningrádig, Augsburgtól Moszkváig, Szófiától Berlinig, Varsótól Münchenig számos külföldi konferencián képviselték intézetünket.

A képzés segítése, a ma dolgozó óvónők továbbképzése érdekében intézetünk 1961-től, 1963-ig évente Tudományos Közleményeket adott ki, amely sorozat az óvóképzők közös munkájává szélesedett. 1971-ig a Magyarországi Óvónők képző Intézetek Neveléstudományi Közleményei, majd jelenleg is a Tanító és Óvóképző Intézetek Tudományos Közleményei címmel jelennek meg, s hordoznak komoly tudományos értékű anyagot.

Intézetünk a kezdeményezője az Óvónők Modern Kiskönyvtára sorozatnak is, s jelenleg mint kiadó már a 13. kötet 18 ezer példányának gondozásával foglalkozunk.

A hallgatók képzésbeli felkészülését az oktatók tudományos munkáját szolgálja az intézet könyvtára. Alapfunkcióját tekintve kezdettől fogva olyan szakkönyvtár, amely a képzést, a kutatást szolgálja. Könyvtári állományunk alakulását az alábbi táblázat szemlélteti:

1959	12 714	1979	33 562
1969	26 689	1989	39 973

A hallgatók felkészülését, zavartalan intézeti életüket, szociális ellátásukat biztosítja az intézet Brunszvik Teréz Kollégiuma. A kollégium otthont és ellátást nyújt az arra érdemes és rászoruló hallgatóknak. Nem csupán lakóhely, hanem a szakmai felkészülésen túl a közösségi tevékenység színtere is. Elvárjuk, hogy a nyújtott lehetőségekkel élve hallgatóink minél eredményesebb tanulmányi munkát végezzenek. Tanulmányi tevékenységüket az állami rendelkezések értelmében tanulmányi ösztöndíjjal ismerjük el, amelyhez szociális támogatás csatlakozik. Az egy főre eső pénzbeli hallgatói támogatás az alábbiak szerint fejlődött:

1960-ban	76 Ft	1979-ben	700 Ft
1969-ben	693 Ft	1989-ben	2480 Ft

Az intézeti élet szerves részét képezte és képezi az a *társadalmi közéletiség*, amely oktatóinkat és hallgatóinkat egyaránt jellemezte, s bízunk abban, hogy jellemezni is fogja változó körülményeink között is. Működésének idején az intézet pártszervezete, szakszervezete és KISZ-szervezete érdemi módon kapcsolódott be az intézet tevékenységébe, s hallgatóink folytatták ezirányú tevékenységüket munkába állásuk után is. Meggyőződésünk, hogy intézetünk életében továbbra is számíthatunk minden olyan szándékra és erőre, amely a főiskolai képzés szintjének emelésére irányul.

Az intézet kapcsolatrendszere szerteágazó. A tudományos műhelyek mellett és a gyakorlati bázisokon kívül kapcsolatban állunk minden olyan szervvel és szervezettel, amelyek segítik főiskolai munkánkat, támogatják az intézményközi együttműködést, javaslatokkal és állásfoglalásaikkal segítséget adnak az intézményi autonómia kibontakoztatásához és az önálló fejlődési vonal eredményes végigjárásához.

Az 1959 óta eltelt időben tovább éltek a Szarvasi Óvónőképző Intézetben a szarvasi pedagógusképzés hagyományai. Az óvónőképzés új tartalmi elemekkel, szervezeti formákkal, tárgyi feltételekkel gazdagodott. Az elvégzett munka kezdetei jól alapozták azt a tevékenységet, amelyet az intézmény tovább folytat, szélesít, és az óvodapedagógus-képzés céljával összhangban folyamatosan gazdagít, korszerűsít és ezután is végezni kíván a fejlődést követni tudó értelmiségi szakemberek nevelése érdekében. Munkánk elismerését és egyúttal lendületet adhat azon törekvésünk megvalósítása, amely szerint (remélhetőleg nem a távoli időben) az intézet önálló intézménnyé, Brunszvik Teréz Óvónőképző Főiskolává válik.

SZÖNYI SÁNDOR:

A szarvasi mentőállomás története

A Szarvasi Önkéntes Mentő Egyesület (1928–48)

A mentőintézmények felállításáról már az egészségügyről szóló 1876. évi XIV. törvénycikk intézkedik. A rendelkezés megvalósítását azonban rendkívül vontatottan hajtják végre. Ezért e folyamat meggyorsítására 1926-ban létrehozták a Vármegyék és Városok Országos Mentő Egyesületét (VVOME) budapesti székhellyel. Ennek az egyesületnek 1928. március hóban tartott ülésén felhatalmazták Urbanics Kálmán országgyűlési képviselőt, ügyvezető igazgatót, hogy szervezze meg a szarvasi mentőállomást. Urbanics Kálmánt szervező munkájában messzemenőleg támogatta dr. Tóth Pál orvos, Szarvas országgyűlési képviselője. Kettejük tevékenységének rövid idő múlva meglett az eredménye: június 2-án érkezett Szarvasra egy zöld színű Magosix típusú mentőautó a szükséges berendezési tárgyakkal együtt. Így kapta meg Szarvas a VVOME 11. mentőautóját, mely az egész megyében, sőt a Tiszántúlon is az első vidéki mentőautó volt.

A mentőautót a szarvasi és a gyomai járás lakosai vehették igénybe. A legközelebbi kórházba díjtalanul szállította a betegeket, távolabbi helyre (pl. Budapestre, Gyulára) már külön meg kellett fizetni a szállítási díjat.

A mentőautóért és a felszerelésért természetesen fizetni kellett. A költségek előteremtését úgy oldották meg, hogy a két járás – a szarvasi és a gyomai – községei minden 1000 lakosa után 25 pengőt fizettek. A még hiányzó összeget a lakosság önként felajánlotta, tetszőleges mennyiségű termény (50, 100 kg búza stb.) beadásával segített előteremteni. (Sok ilyen adományozó még 20 év múlva is fel-emlegette adományát, amikor kórházba szállításakor a viteldíj megfizetésére kötelezték.)

A mentőautó megérkezése után Urbanics Kálmán, a VVOME ügyvezető igazgatója tartotta meg a Szarvasi Önkéntes Mentő Egyesület (a VVOME-nek fiókja) alakuló közgyűlését. Itt felolvasták a VVOME alapszabályát, melyet egyhangúlag elfogadtak, majd megválasztották az egyesület vezetőségét. Így alakult meg Szarvason az Önkéntes Mentő Egyesület (ÖME) 1928. június 2-án. Az alapító tagok létszáma 35 fő volt: az összes orvos, a gyógyszerészek, a szikvizgyárosok, fakereskedők, cséplőgéptulajdonosok, egy malomtulajdonos és egy mészáros-földbirtokos.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy Szarvason sok más várost és községet megelőzve azért alakulhatott meg az ÖME, mert Urbanics Kálmántól kezdve a fent említettek csaknem mindegyike a szarvasi főgimnáziumnak voltak egykor a tanulói, s most, mint öregdiákok, vállvetve támogatták a nemes ügyet.

A VVOME szarvasi fiókjának megalakulását Békés vármegye alispánja, dr.

Az első mentőállomás; Ferencsik Mihály

Daimel Sándor, 1929. február 19-én a 4042/1929. sz. véghatározattal vette tudomásul.

Még ugyanezen év júliusában rendeletet bocsátott ki (14833–1929. sz. alatt), amelyben a lakosságot a mentéssel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókról tájékoztatta. Utasította az elöljáróságot a rendelkezés közhírré tételére. (Sz. Közöny 1929. július 17. és 25.)

Az ÖME megalakulása után a mentőállomás azonnal megkezdte a működését. Bevezették az orvosi ügyeletet. (Sz. Hírlap 1929. augusztus 17.) A vezetőség feladatának tartotta elsősegélynyújtó mentőtanfolyamok tartását. Ezek évenként 4–5 naposak voltak, a tűzoltók, a rendőrök, a gépkocsivezetők és az érdeklődő kívülállók számára rendszeresítették (Sz. Hírlap 1929. május 21. és 1931. július 5.).

Az 1931. évi közgyűlés beszámoló jelentéséből tudjuk, hogy 1930-ban a mentőszolgálatot 94 esetben vették igénybe: Szarvasról 67, Csabacsúdról 5, Kondorosról 3, Ócsődről 12, Békésszentandrásról 7 esetben. A mentőautó 8636 km utat tett meg. A szállítások 57 esetben kórházba, 26 esetben orvoshoz vagy lakásra történtek. A gyulai kórházba 50, a békéscsabaiba 2, a szentesibe 1, a budapesti kórházakba 4 szállítás történt.

A következő évi közgyűlésen elhangzott beszámoló szerint a mentőautót

1931. évben 65 esetben vették igénybe: 45 esetben kórházba, 10 esetben orvoshoz vagy lakásra szállításnál. Dr. Déri Henrik járási főorvos, a közgyűlés díszelnöke indítványára elhatározták, hogy kérni fogják az Országos Egyletet a mentőautó viteldíjának a leszállítására: egy jótékony intézmény nem számíthat az autók km díjáért 50 fillért, amikor a bérautók 30 fillérért futnak. Ugyancsak kéri a Központot mentőtanfolyam tartására. Ezután részleges tisztújítást tartottak. (Sz. Hírlap 1932. június 12.)

A VVOME szarvasi fiókja életében a legközelebbi változás 1933. május hó 15-én tartott rendkívüli közgyűlésen következett be. A központ indítványára kimondták, hogy „a korábbi elnevezésű fiók feloszlik, és kirendeltséggé alakul át. Ezen a rendkívüli közgyűlésen az Országos Központot Dr. Éry Márton alelnök képviselte, aki hangsúlyozta, hogy az átalakulás következtében a mentőszolgálatban és a betegek szállításában semmiféle változás nem következik be, ezzel csak az adminisztrációs kezelés lesz egyszerűbbé, célszerűbbé és gyorsabbá téve, amely tény a már addig átalakult 12 kirendeltség működéséből is megállapítható”.

Ezt a közgyűlési határozatot 1933. augusztus 18-án 15704/1933. kt. sz. alatt Dr. Pánczél József „alispán helyett vm. főjegyző” a következő szöveggel véghatározattal hagyta jóvá: „A bejelentést, mely szerint a korábbi elnevezésű fiók feloszlik – további működését, mint a fentírt kirendeltség fogja folytatni – tudomásul veszem.” (Békés m.-i Levéltár 14. d. 1069. sz.)

A motorizáció fejlődésével mind nagyobb mértékben növekedett a balesetek száma, de ezzel arányban nem emelkedett a mentőállomás személyi és technikai ellátottsága. Felkai dr. írja: „a II. világháború fenyegetése lendületet adott a laikus elsősegélynyújtó tömegképzésnek.” (Oxiológia. 11. o.)

A légtalomban keretében Szarvason is megszervezték az egészségügyi csapatot, valamint a gázfertőtlenítő fürdőállomást. A mentőállomás életében törést okozott, hogy a háborús események következtében elvesztette a mentőautóját. Így a határból a szülés előtt álló nőket lovaskocsin szállították a szülőotthonba. Ha kórházi ellátásra szorultak, akkor a helybeli taxisok valamelyike (Krizsán Mihály, Nyiri Dezső, Nyiri Kálmán, illetve Borgulya Mihály) vitte őket a szentesi vagy más kórházba. Változott a helyzet, amikor 1945 őszén Budapestről Szarvasra jött járási tisztiorvosnak dr. Krajcsovics Pál orvos, aki közel egy évtizedig az Országos Közegészségügyi Intézetben működött. Feladatai között elsőnek tartotta, hogy mentőautót szerezzen. Mivel a pesti szolgálata alatt jó kapcsolatai voltak, többek között a VVOME Központtal is, a budapesti központ hajlandó volt három teherautó élelemért egy üzemképes Ford típusú mentőautót adni. Az élelemgyűjtési akció a Nemzeti Segély alatt folyt. A gyűjtés megszervezése dr. Simkovics Mihály főjegyző érdeme. A lakosság, megértve az ügy fontosságát, igen rövid idő alatt összeadta a három teherautónyi élelmet, melyet azonnal Pestre szállítottak a VVOME Iskola utcai központjába. A mentőautót Törőcsik Sándor gépkocsivezető hozta le Szarvasra. Ez a kocsi szolgálta néhány évig az egészségügyet Törőcsik Sándor és Piturák Sándor segédletével. Az üzemeltetés költségeit előre tett ígérete alapján a Község biztosította.

E mentőautó felszerelése hiányos volt, különösen a koraszülöttek szállítása okozott nehézségeket. Nehezítette a helyzetet, hogy a mentőautóval még mindig csak a mentőápolói vizsgával rendelkező gépkocsivezetők mentek. Krajcsóvicz főorvos a koraszülött gyermekek szállításakor egy-egy védőnőt osztott be, aki ölében tartotta a szállítókosarat. Később a szülésznők vették át e feladatot. Hogy minél biztonságosabb legyen a koraszülöttek szállítása, Magyar Károly szülész szakorvos Lohr Gyula gyermek szakorvossal különleges szállítókosarat dolgoztak ki: a koraszülött függesztett, bélelt lepedőn feküdt, így kevesebb rázkódás érte, alul és körülötte melegvizes palackok biztosították a megfelelő hőmérsékletet.

Ez a mentőautó a szarvasi járás településeit látta el: Kondoros, Csabacsüd, Békésszentandrás, Ócsöd községeket és természetesen Szarvast is.

Országos Mentőszolgálat Szarvasi Mentőállomása 1948–88

„A mentés történetében új korszak kezdődött a szocialista állam megszervezésével” – írja Felkai doktor.

„Néhány évvel a háború befejezése után az ipar nagyarányú fejlődése, a közlekedés sűrűsödése, a fokozott ütemű urbanizáció, a termelési mód változása ugrásszerűen növelte a balesetek számát... A mentés iránti igény oly mértékben nőtt, hogy kielégítése csak állami szervezéssel, beruházással lett volna megoldható... az állam saját feladatának tekintette a mentést.” (Oxiológia 11. o.)

Így 4980/1948. Korm. számú rendelettel államosították az életmentést és betegszállítást, ezzel a mentés megszabadult az adakozás függésétől, anyagi háttere biztossá vált.

A mentőszolgálat lassan kinőtte a számára biztosított kereteket.

Mentőápolók először 1957-ben léptek szolgálatba. Szolgálati helyük egy 3×4,80 m alapterületű toldalékpület volt, ezt a községháza Kossuth utca felőli részén kialakított szolgálati lakáshoz ragasztották. A lakás kétszobás komfort nélküli volt, 1948-ban Piturák Sándor gépkocsivezetőnek alakították ki, aki 1948–54-ig lakott itt. Utána azok kapták, akik elvállalták a telefonügyeletet. A beköltözött családból rendszerint a feleség volt a telefonügyeletes: hétköznap, ünnepnap állandóan a lakásban kellett tartózkodnia.

A megyei mentőfőorvos, dr. Vásárhelyi István belátva a szarvasi mentők szűkös és nem megfelelő elhelyezését, anyagi segítséget szerzett Szarvas községtől és az Országos Mentőszolgálattól. Így lehetővé tette, hogy az igen jó mentő együttes: a két mentőápoló (Liska, Vaskor) és a két gépkocsivezető Ferencsik, Pljesovszki) három év alatt 1962–65-ig, jelentős társadalmi munkával tágasabb, kényelmesebb mentőállomást alakítson ki azon a 130 m²-es területen, amelyet azelőtt a tűzoltók használtak. 1973-tól a mentőápolók vették át az állandó telefonügyeletet.

A második mentőállomás;
Liska Jánosné, Sulyan Anna, Pljesovszki György, Vaskor Mihály

Az idők során a társadalmi munkában kialakított mentőállomás kicsinek bizonyult, és gátja lett a további fejlődésnek. A városi tanács, megértve az igények növekedését, egy új mentőállomás számára 1280 m²-es közművesített telket jelölt ki a Lenin út 44. szám alatt, az OMSZ Főigazgatósága pedig az építés költségeit biztosította. Így 1978. szeptember 20-án a mentők birtokukba vehették a kényelmes, tágas, korszerű mentőállomásukat, mely a továbbfejlődést is lehetővé teszi.

Gépkocsi-állomány

1928-ban Magosix mentőkocsival indult a betegszállítás. Ez a kocs 1944-ig szolgálta az egészségügyet, azonban a háborús események következtében elveszett.

Csak 1946-ban sikerült egy Ford típusút megszerezni. 1950–52-ben Dodge, majd Garant, Framo, Warsava szolgálta a mentőket, ezután a NYSÁ-k jöttek.

1960-ig csak egy gépkocsi volt, 1962-től kettő, az egyik tartalék. 1975-ben három: egy 24 órás, egy 12 órás és egy tartalék gépkocsi. 1980-ban már 5 (négy futó és egy tartalék), 1982-től 5 volt a szolgálatban (5 futó és két tartalék, ez utóbbiból az egyik terepjáró UAZ). 1985-ben egy esetgépkocsit kapott az állomás.

1928-tól 1969-ig a következő felszerelések voltak egy mentőautóban: hordágy, takaró, mentőláda, kötszerek, Cramer sínek, a legfontosabb injekciók, tehát minden alapszintű felszerelés, ami az életmentéshez vagy a sérült beteg ellátásához szükséges. A mentőállomáson volt a gerinchordágy, ezt csak akkor vitték, ha gerincsérült volt várható.

1969-től a szakmai ellátás színvonalának ugrásszerű növekedését eredményezte, hogy a futógépkocsikba rendszeresítették a vákuum matracot, az Ambu leszívót, a Ruben-ballont (lélegeztető ballon), oxigénpalackot, „Storno” rádió-telefonat.

Az esetgépkocsi 1985. július 1-től üzemel, ezen mentőtiszt szolgáltat van a magasabb szintű ellátás érdekében. Akut életveszélyes kórképek (balesetek, szívinfarktus, közterületi rosszullétek) esetén vonul ki. Az esetgépkocsiban az alapszintű felszereléseken kívül van EKG készülék, Nitralgingáz (fájdalom csillapítására), intubációs felszerelés (légútbiztosítás), izolációs takaró, pneumatikus sínek, különböző infúziós folyadékok, minden sürgősségi esetre injekciós készlet és speciális kötszerek (pl. Alutex-égési kötszer).

A mentőállomás működése

A kezdeti időkben csak betegszállításról beszélhetünk. 1930-ban 94 esetben, 1931-ben 65 esetben vették igénybe a mentőszolgálatot. Az ezután következő 30 évről nem maradt fenn adat. 1960-ban a mentők forgalma 1181 fő. A következő nyolc évről ismét semmi adat.

1969–1988-ig terjedő időszak legfontosabb adatai a következők:

Év	Gépkocsi száma	Teljesített feladat (esetszám)	Megtett km
1969	2	1516	77 872
1975	3	2994	131 022
1980	4	4447	199 464
1985	5	6044	256 488
1986	5	6501	259 055
1987	5	5985	220 830
1988	5	6369	239 395

1987-ben megszigorították a betegszállítást, így csökkent a teljesített feladatok száma.

Ezek a számok minden szónál beszédesebben tükrözik a mentők áldásos munkáját. Az államosítás után (1948) óriási léptet előre a mentés, mert megszűnt a bizonytalan önkéntes adományoktól való függés.

A mentőápolók munkába állása (1957) szintén nagy lépést jelentett, mert a sérültek a legelső pillanattól kezdve szakszerű ellátásban részesültek.

Mind a felszerelésben, mind a mentők felkészítésében egységes elvek váltak valóra úgy, hogy ma Európában hazánk mentőszervezet tekintetében az élen jár.

Orvosok

Az orvosi vezetés a SZÖME megalakulásától a megválasztott dr. Takács Gusztáv községi orvos kezében volt haláláig, 1931-ig. Majd dr. Placskó Samu községi orvos követte ebben a tisztségben 1946-ig, megbetegedéséig. 1946-tól az irányítás dr. Krajcsovics Pál járási tiszti orvos hatáskörébe került. Ettől függetlenül megválasztották a mentőállomás élére is. 1954. május elsejével az OMSZ vezetősége a mentőállomás orvosi feladatának elvégzésére dr. Magyar Károly szülész orvost bízta meg, aki 1956. november hónapban történt eltávozásáig teljesítette feladatát. Krajcsovics doktor 1961-ig irányította a mentőállomás ügyeit (1955–56-ban Békéscsabára is áthelyezték) mígnem 1961-ben Salgótarján városával cserélte fel a szarvasi munkahelyét. Ez időponttól a mindenkorai megyei mentőfőorvos lett az állomás irányítója.

Írnokok – gazdasági ügyvezetők

Az első írnök Füchsel Miksa volt 1928–44-ig, községi adószámfejtői beosztásban dolgozott, de mellékesen a mentőknél szükséges ügykezelési munkát is elvégezte. 1944-től 1969-ig, tehát 25 évig ritka becsületességgel Sulyan Anna végezte az írnöki teendőket: 21 évig napi négy órában, 1965-től nyolc órára bővítették az elfoglaltságát, a telefonügyeletet is átvette.

1969-ben az írnököságot megszüntették, gazdasági ügyvezető lépett az írnök helyébe, így a mentőállomás fő vezetője lett a főápoló és a garázmester segédletével. Gazdasági ügyvezetők:

Münich Péterné 1969–73-ig,
Dr. Debreczeni Istvánné 1973–78-ig,
Ganyecz Mária 1978–

Mentőápolók, gépcsovezetők

Minden ép, egészséges egyén lehet mentőápoló, aki betöltötte a 18. életévét (felső korhatár 40 év), 8 általános iskolai, gimnáziumi vagy egészségügyi szakközépiskolai végzettséggel rendelkezik. A mentők munkája kemény, mert mindenféle időjárás viszonyok mellett, sokszor úttalan utakon, hordágyon kell cipelni a beteget.

1957-től a 60. évfordulójáig tizennyolcan hagyták el a mentőállomást. Liska és Vaskor, a két első mentőápoló 13 évig tartott ki, utánuk csak Mátrai Gyula szolgált 14 évig, a többiek csak 4–5 évig vagy még hamarabb hagyták itt a munkahelyüket.

A mentők képzése 1976-ig Markó utcai központban folyt. Kéthetes alapfokú

képzés után kezdtek a mentőállomáson dolgozni, azután várni kellett (esetleg több évig is) ápolói beiskolázásra. Akinek érettségije volt, az egy év alatt szerezte meg a képesítését úgy, hogy havonként ment beszámolóra és gyakorlatra. 1976-tól a belépő dolgozó a mentőállomáson és a megye székhelyén állami kórházban kétéves alapkiképzésben részesül, majd sikeres minimumvizsga letétele esetén dolgozhat. Ezután a szerződés értelmében a munka mellett elvégzi a két-éves általános ápolói és asszisztensi iskolát, így mentőápoló lesz. Aki szakápolói végzettséget akar, annak még egy évet kell tanulnia a mentő szakápolói iskolában. Ezt a munkája mellett végezheti. A dolgozó legmagasabb képesítése a mentőtiszt. A tisztképzés az Orvos Továbbképző Egyetem (OTE) Egészségügyi Főiskolai Karán folyik, négy évi sikeres tanulás után komplex államvizsgával fejeződik be.

A mentők tekintet nélkül a végzettségükre az év folyamán minden hónapban (szeptember–június) egy nap egészségügyi továbbképzésen vesznek részt, ennek egyike munkavédelmi és tűzvédelmi továbbképzés.

A mentőápolók a tanév végén a házi vizsgabizottság előtt vizsgát tesznek, így biztosítják az ismeretek szinten tartását és a legújabb eredmények elsajátítását.

A mentőápolók közvetlen felettese a főápoló.

Az 1960-as évek elejéig a mentők Szarvason saját ruhájukban jártak, csak tányérsapkájuk és piroskeresztes gomblyukjelvényük volt. 1963-tól kaptak ruházatot: az öltöny színe sötétkék, a téli posztóból, a nyári kamgarn anyagból készült. Felső ruhájuk hosszú bőrkabát.

1969 után sötétszürke színű lett az öltönyük. Háromnegyedes műbőr kabátot, 1981-től szűrke mikádót kaptak, valamint bőrkesztyűt.

A 60. évforduló előtt 14 *gépkocsivezető* szolgált. Közülük kiemelkedett Törőcsik Sándor, aki még mentő teendőket is végzett, hosszú szolgálata (28 év) alatt egyetlen balesete sem volt. Megemlíthetjük Ferencsik Mihályt (13 év) és id. Pljesovszki Györgyöt (24 év+3 évig váltósként dolgozott), akik mindketten garázs mesterek is voltak.

A mentőállomás személyzete 1988-ban

A 60. évfordulón a következők vettek részt a mentőállomás munkájában:

Gazdasági ügyvezető:

Ganyecz Mária

Mentőápolók:

mentőtisztek: Lázár Viktor, Litauszki Zoltán, Roszik Mátyás; *szakápolók:* Csonki Imre, Harmati József, Janurik László, Leczki István, Molnár Tamás, Vas Béla; *képesített ápoló:* Szigeti Béla; *képesítés nélküli ápoló:* Balatoni Tibor, Fülepi Tibor, Kőri János, Varga Zoltán.

Gépkocsivezetők:

Garázs mester: Gömöri György; *esetgépkocsivezető:* Bazsó József, Magyar Mihály, Oravecz György; *gépkocsivezetők:* Balla Ferenc, Csator dai István, Harmati Pál, Novodomszky János, Szrnka Mihály.

A mai mentőállomás dolgozói

Felhasznált irodalom

1. Magyar tűzoltóság könyve. Budapest, 1925. (Összeállította: MOTOSZ. A Magyar kir. Belügyminiszter Tűzrendészeti Szakközege.)
2. A Békés megyei Levéltár adatai. Gyula.
3. A Szarvasi Közlöny és a Szarvasi Hírlap megfelelő számai.
4. Bencze Béla: Oxiológia. 1983. Budapest.
5. Jubileumi Emlékkönyv. OM kiadása. Budapest, 1987.

ITÁMÁR JÁOZ-KESZT (KESZT PÉTER)

Az emelkedő lejtő

*Álombeli ének visszatérésemről a Szarvas Városába
(Részlet)*

Sugárzó porból épített utcákon
suhanok tova

Oly erős volt ez az éjszakai fénylés
hogy a fák kérgén
az árnyékos oldalon
kirajzolódott a város
lett
nagyobb és nagyobb
ahogy haladtam felé
a kitárt tenyerű
virággyertyás gesztenyefák utcáin át

fénylőn

figyel a
vemhes óra

s én megyek, anélkül, hogy tudnám,
hogy lépteim,
akár a mászó csiga

fényes barázdát húznak a temető szűzföldjébe.

Mert minden valóban úgy volt:
az ajtó,
a húsvéti virágok,
a lépcsők,
a szélükön ültem,
mikor észrevettem
a vért –

s az elszineződött víz árnyaiból
egyszer csak kibukott egy madár,
vagy hajlott ágancsú szarvas rajza
s fölmorajlott hirtelen
a holtak világa

az elmerülő harang kongásai közben

Itámár Jáoz-Keszt (Keszt Péter) 1934-ben született Szarvason. 1952-ben családjával együtt Izraelbe távozott. Ma Tel-Avivban él, az ÉKED kiadó vezetője. Héber nyelven ír. A mai izraeli költészet jelentős alakja. Önéletrajzi trilógiája, tanulmányai, verseskötetei jelentek meg. Három kötetben adta ki válogatott fordításait Balassitól napjainkig. Költészetében jelentős motívum a szülőváros: „a Szarvas Városa”.

KOZÁK LAJOS

**A szarvasi önkéntes tűzoltó egyesület fúvószenekarának
harminc éve
(1959–1989)**

A zenekar 1959. november 1-jén alakult meg. Gráfik Pál az akkori községi tanács vb-elnökhelyettese kezdeményezésére a tanács és a társadalmi szervezetek egyetértésével, támogatásával sikerült megvalósítani azt a régi óhajt, hogy legyen egy fúvószenekara az akkor még község rangú Szarvasnak.

Gráfik Pál, Hovanyecz György, Harmati Pál és jelen sorok írója nagy ambícióval fogtak hozzá a szervezéshez. A községi tanács 50 000 forintot biztosított a hangszerek és egyéb felszerelések beszerzésére. A hangszereket részben a volt levantezenekar hagyatékából és a fellelhető régi hangszerek megvásárlásával tudta biztosítani a szervezőbizottság.

A zenekari tagok is többségükben a volt levantezenekar tagjaiból tevődtek össze, de igen szép számmal voltak új jelentkezők is, akiket megfelelő kiválogatás után a zeneiskolába irányítottunk, hogy zenei képzést kapjanak. A zenekar így 40-42 főből állott.

Nagy lelkesedéssel indultak az első próbák, melyet a tanásháza akkori épületének (jelenleg zeneiskola) nagytermében tartottuk. A hangszerek beszerzése után megfelelő kottákról kellett gondoskodni. Azonban nyomtatott anyag nem volt, így házi hangszerelésű indulókkal lehetett a próbákat megkezdni.

1960 márciusában egy küldöttség utazott Budapestre a Belügyminisztériumba, hogy beszerezze a zenekar részére az egyenruhát. Sok utánjárással, a nehézségekkel megküzdve ez is sikerrel járt. A zenekar 1960. május 1-jén új egyenruhában kivonult. Szarvas dolgozói nagy tetszéssel, szeretettel fogadták a jó megjelenésű, szépen muzsikáló önkéntes tűzoltó fúvószenekart.

1961-től kulturális seregszemléken, fúvószenekari találkozók, minősítő versenyeken rendszeresen szerepelt az együttes. Legjelentősebb sikerei: 1962-ben rádiószereplés, 1963-ban 72 tűzoltózenekar között első helyezés, 1975-ben minősítő versenyen „A”-kategóriában „Ezüst lant” fokozatú minősítés.

A zenekar általában évenként 15-20 alkalommal szerepel a nyilvánosság előtt különböző társadalmi ünnepségeken, tűzoltó versenyeken, ezen kívül önálló hangversenyt is rendez igen nagy sikerrel szép számú közönség előtt. Nemcsak Szarvason lép föl, hanem a környező községekben is.

Ha számba vesszük, hogy ez alatt a 30 esztendő alatt hány alkalommal szerepelt a zenekar, ez megközelítően közel 500 alkalmat jelent. Ha figyelembe vesszük, hogy a zenekar heti két alkalommal próbál és egy-egy próba általában 2 óra, akkor könnyű kiszámítani, hogy 30 év alatt – évi 50 hetet figyelembe véve – évenként 200 órát, 30 év alatt 6000 órát próbál, nem is említve a rendkívüli próbákat a hangversenyeket megelőző hetekben. Ebből a kis statisztiká-

Csoportkép a „hőskorból”

ból világosan kiderül, hogy a zenekar tagjai milyen áldozatos munkát végeznek.

A zenekari tagok önkéntes munkáját a fenntartó szervek igen nagyra értékelik, mindent megtesznek és megtették az együttes fennmaradása és eredményes munkája érdekében. Ez annál is indokoltabb, mert Békés megyében csak ez az egy tűzoltózenekar működik. Országos viszonylatban is egyre kevesebb ezeknek a száma.

A zenekar a protokolláris szerepléseken kívül évenként egy-két alkalommal baráti összejöveteleket, kirándulásokat is rendez, melyre a hozzátartozókat is meghívja. Ezek a rendezvények, melyek nem szerepelnek a hivatalos kivonulások listáján, igen bensőséges hangulatúak. Közös étkezés, baráti beszélgetés erősíti az együtvé tartozás érzését.

A zenekar sikeres szerepléseiről a sajtó is több alkalommal megemlékezett. Ezek közül idézzük a legutóbbit:

„A zenei világnapon ünnepelte megalakulásának 30. évfordulóját a szarvasi önkéntes tűzoltó egyesület fúvószenekara. A program kora délelőtt térzenével kezdődött, majd toronyzenét adott a zenekar az evangélikus új templom erkélyéről. A hívős délelőttön a térzenét még kevesen hallgatták, a toronyzenének azonban már szép számú közönsége és nagy sikere volt. Az ünnep fénypontját a zeneiskola nagytermében megrendezett hangverseny jelentette. Pakainé dr. Szabó Éva, a város tanács vb-titkára ünnepi beszédében visszaemlékezett 1959. november 1-re, amikor 42 alapító taggal megkezdte működését a szarvasi tűzoltó-

A karnagy

tózenekar. Az alapító tagok közül nyolc az ünnepnapon is jelen volt (és muzsikált is – *a szerző megjegyzése*). A hangulat egész meghatortá vált, amikor Kozák Lajos karnagyot köszöntötték, akit a jó kívánságok mellett elhalmoztak jutalmakkal és kitüntetésekkel. Szarvas népszerű karnagyát többek között a Haza Szolgálatáért Érdeméremmel tüntették ki.” (Békés megyei Népújság)

1960-ban, egy évvel az alapítás után a következők voltak a zenekar tagjai:

Bakulya János, Bárány Sándor, Behan János, Bogdán Gyula, Bohnyat Pál, id. Brandeisz Ferenc, ifj. Brandeisz Ferenc, Csellár Mihály, Csirmaz Ferenc, Csirmaz Zoltán, Csonki Attila, Demeter István, Demeter János, Falusi László, Fabó András, Fabó István, Ferencz István, Ferencsik Gábor, Frankó Pál, Hanzó Mihály, Havran Péter, Hricz Károly, Huszárik György, Huszárik Pál, Jánovszki Attila, Kalavszki Károly

Kasik János, Keszthelyi Pál, Kiszely János, Komár István I., Komár István II., Kovács György, Kugyela Mihály, Lipták Mihály, Litavec Ferenc, Litavec János, ifj. Magyar Lajos, id. Magyar Lajos, Magyar Mihály, N. Szklenár János, Oláh Géza, Paluska György, Pesztránszky Károly, Sindel János, Sinka Mihály, Dr. Sztankovics Ernő, Toman János I., Toman János II., Tusjak Pál. Karmester: Kozák Lajos.

A zenekari tagok közül húsz fizikai dolgozó, négy értelmiségi, nyolc tisztviselő, öt általános iskolai tanuló, három gimnazista, nyolc termelőségvezető tag, egy ipari tanuló volt. A hangszerek összetétele: két fuvola, egy Esz-klarinét, hét B.-klarinét, kilenc B.-szárnykürt, három basszus-szárnykürt, két bariton, négy Esz-vadászkürt, öt Esz-trombita, két B.-harsona, három basszus, hat ütőhangszer, négy Esz-szakszofon, egy B.-szakszofon.

A zenekar jelenlegi létszáma huszonegy fő: Balogh László, Borgulya Pál, Brandeisz Ferenc, Dankó Ervin, Demeter János, Frankó Zoltán, Hanzó György, Keszthelyi Pál, Kis István, Komár István, Kondacs Pál, Kovács György, Kugyela Mihály, Laurik László, Matajsz János, Paluska György, Pesztránszky Károly, Poljak Gyöegy, Rapkovszky György, Szabados Tóth Gábor, Zima János.

A dőlt betűvel kiemelt személyek az alapítók között is ott voltak.

*

Hangverseny

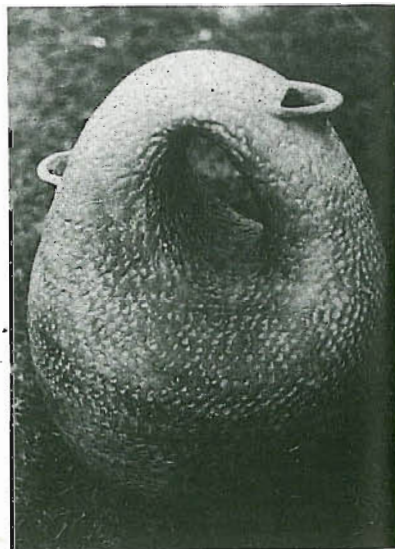
Felvonulás

Az eltelt 30 év azt igazolja, hogy a munka nem volt hiábavaló. A zenekarnak a további években is működni kell. Ápolva a hagyományokat tisztelettel kell megemlékezni mindazokról, akik lehetővé tették a megalakulást, a fennmaradást. Törekedni kell arra, hogy az a szeretet, megbecsülés, amit eddig a zenekar valamennyi tagja, vezetője kapott a város lakosságától és a város vezetőitől, megmaradjon. Reméljük, hogy a zenekar az elkövetkezendő 50 éves évfordulót is megéri – talán még a jelenlegi tagok közül is többen –, s az utódok szívesen emlékeznek vissza majd azokra, akik a zenekart létrehozták.

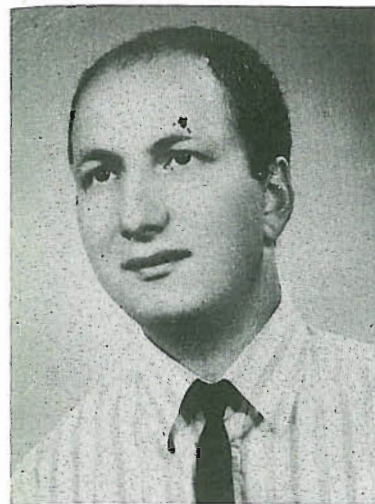
Búzás kerámiák

Korsó I.

Korsó II.

BEMUTATJUK

Búzás Mihály rajztanár-szobrászt

A szarvasi születésű, Szegeden végzett fiatalembert legtöbbször mint az I. Sz. Általános Iskola tanárát ismerik városunkban.

Rajztanárként alkotótevékenységet is folytat, hiszen ennek a mesterségnek a tanítása megköveteli a tanártól, hogy ő is alkotó legyen, folyamatos munkában éljen. Különböző technikák megismerése, elsajátítása után főleg a világ plasztikai kifejezése foglalkoztatja.

Kerámiáinál nem a hagyományos, szűken értelmezett kerámiában gondol-

odik, hanem egy szobrász szemléletével megteremtett formavilágot alkalmaz, melyben az ősi kerámia-formák a természet különböző jelenségeit is magukban hordozzák. A szobor beépül a kerámiába. Így megőrződik a hagyományos funkcionális forma, de gazdagodik a művészi termék gondolati tartalma. Az edények bujasága, hangsúlyozott „befogadó” funkciója, nőies formája gondolatlanul, érzéssel telítődik. A faktúrák alkalmazása, a mázazás nélküli anyag tiszta, természetes színét, hatását fokozzák.

Térplasztikáinak ritmusképzése, téri tagolása mozgalmasságot ad sík felületekre redukált világunknak, a mázak csillogása, fénytörése, természetes színei igazolják, hogy milyen jelentősége lehet a műanyagok, acélok, betonok „mű”-világában.

Festményei, akvarelljei az örök kapcsolattartást igazolják a természettel, melynek impresszionisztikus világát, természetességét alkotásai magában hordják. Tanítványait ezen a természetközeli úton vezetni önmaguk s a világ megismerése felé.

Szuhaj György

C. J. portréja (kerámia)

Búsuló nő

KÁNTOR ZSOLT

Az ima dióhéja

Fölrepedsz és befogadsz
ettől lesz jó íze bűneimnek
és nem bánt már Fény se Titok

nagy csonthéjas gömbben élek
s amikor egy bálvány
a hangyák álmából átszól
meglepnek áldott dolgok

ezüst sárpár fut tudatomban
súlyos mozdonyok vágatnak
aggályaim között
a hit egy pályaudvar

A sejtelmek belseje

Keserű alkonyi kék
az átérzett Egész.
Hús az élet
és halál az ész.

bűnhódhatsz
merő tortúra csupa bűjt
az élvezet
is romlásba dől

bár zene a zománc
leperreg a lapról a kotta
beleröhöghetsz
a sírodba

IN MEMORIAM

Hősök szobra Szarvason

1927. augusztus 28-án avatták. Székely Károly (1880–1941) szobrászművész alkotása.
Oldalán 1153 szarvasi hősi halott neve szerepel.
(A turul madár sorsa a szerkesztőség előtt ma még ismeretlen).

Emlékezzünk!

azokra a szarvasiakra, akik a 75 évvel ezelőtt kirobbant első és az 50 évvel ezelőtt kezdődött második világháborúban veszítették életüket.

HALKABBAN

Halkabban járjon, aki él,
S dúdoljon csöndes éneket.
Messzi sírdombok fejinél
Ma ezer gyász-szobor mered.

Ezer menyasszony könnye hull,
S eztán már mindig sír szegény.
Mély sírban álmotlanul
Alszik ezer, szép vőlegény.

Lányok, virágot szedjeteK,
DíszítséteK a sírokat.
Nem lesz már vőlegényeteK,
Ki oly szelíden símogat.

Mind hű volt s pompás férfi mind,
Kikről legendát sző a tél.
Szemük a sírból ránk tekint:
Halkabban járjon, aki él.

Gyóni Géza

Több mint ezer szarvasi család siratta és gyászolta elesett hozzátartozóját. Sokan pedig évtizedeken át várták haza az eltűnteket és elhurcoltakat. Nagy fájdalom ez még ma is az utókornak.

Gyóni Géza (1884–1917) – volt szarvasi diák – az első világháborúban Krasznajarszknál veszítette életét.

DR. HANZÓ LAJOS
(1915–1964)

25 évvel ezelőtt kísértük utolsó útjára a szarvasi Ó-temetőben. Született Bánhegyesen, 1915. szeptember 7-én, s tartalmas élete 1964. november 21-én fejeződött be. Mindössze 49 évet élt. Halálának negyedszázados évfordulójára emlékezünk a kiváló pedagógusra, történészre, tudományos kutatóra.

Tanári pályafutásából 21 évet a Szarvasi Vajda Péter Gimnáziumban töltött. Ez az intézmény nyolc éven át készítette

elő az életre a pedagógus család gyermekét. Érettségi után a szegedi egyetemen szerzett középiskolai tanári oklevelet és bölcsészdoktori diplomát. Két évtizedes gimnáziumi tanári tevékenysége során példamutatóan valósította meg az alkotó pedagógus eszményképét. Nemcsak oktatta nagy eredményességgel a történelmet, hanem annak egyben aktív kutatója is volt. Közben egy ideig a Békés megyei középiskolai szakfelügyeletet is ellátta. Kiemelkedően eredményes munkásságát több magas kitüntetéssel, 1954-ben pedig Kossuth-díjjal ismerte el kormányzatunk.

A Szarvasi Óvónőképző Intézetben rövid pályafutásából mindössze négy évet dolgozhatott pedagógia szakos intézeti vezetőtanárként. E viszonylag rövid idő alatt is maradandót alkotott. Hatékony oktató-nevelő munkájával elősegítette a főiskolai színvonalú óvodapedagógus-képzés kialakulását. Szerkesztette az intézeti tanulmányköteteket, az intézeti Évkönyveket, valamint a Művelődési Minisztérium megbízásából a Magyarországi Óvónőképző Intézetek Tudományos Közleményeinek 1963. és 1964. évi számát. A szerkesztés nagy körülmények között igénylő, fáradtságos munkája mellett rendszeres írója is volt e kiadványoknak. Tessedikről két kitűnő tanulmányt tett közzé az Évkönyvben. Hiánypótló cikket írt Peres Sándor pedagógiai törekvéseiről. Kiváló gondolatokat fogalmazott meg az erdélyi szászok önkormányzatáról, Vajda Péterről, a feudalizmus kori árutermelésről, s a földkérdés Békés megyei alakulásáról.

Sokoldalú munkássága tudományos elismeréseként lett tagja a Magyar Tudományos Akadémia Neveléstörténeti Albizottságának, a TIT Országos Történet-tudományi Választmányának és az Országos Béketanács Tudományos Bizottságának. Valóban a munka volt éltető eleme. Ebben példát mutatott kortársainak és az utókorban egyaránt.

SZALAY MIHÁLY
(1920–1974)

Novemberben múlt 15 éve, hogy a Haltenyésztési Kutató Intézet alapítója, fáradhatatlan kutatója SZALAY MIHÁLY 54 éves korában eltávozott közülünk.

Középiskolai tanulmányai után Keszthelyen a Mezőgazdasági Akadémiát végezte el. Első munkahelye a debreceni Gazdasági Akadémia volt, majd 1942-ben a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskolára nevezték ki adjunktusnak. Kétéves eredményes munka után katonai szolgálat, majd hadifogság következett, ahonnan 1947-ben tért haza. Intézeti tanárként oktató a Keszthelyi Mezőgazdasági Főiskolán, miközben az Állatorvosi Főiskolát is elvégezte. 30 éves volt, amikor tudományos munkatárs lett a Halászati Kutató Intézetben. Az intézetben olyan neves kutató, mint Maucha akadémikus irányította és vezette be a tudományos kutató munka rejtelmeibe.

1953-ban kezdett hozzá a haltenyésztési kutatás új szarvasi bázisának kialakításához. Ekkor már a Földművelésügyi Minisztérium Halászati Osztályát vezette. Szalay Mihály felismerte, hogy a Budapesti Halászati Kutató Intézet nem rendelkezik olyan kísérleti bázissal, amely a tógazdasági haltermelési technológiák kidolgozására és az eredményes gyakorlati kipróbálásra alkalmas lenne. Az ország természetes vizeit, halastavait járva olyan területet keresett, amely tiszta, öntözővízben gazdag, a talaj minősége rossz és kísérleti tórendszer létesítésére megfelelő. Így esett a választása Szarvas-Békésszentandrás határára, ahol együtt volt a haltenyésztési kutatás legtöbb feltétele:

- a Hármaskörös duzzasztóval lezárt, ekkor még kitűnő vízminőségű, gazdag, természetes vízrendszere,
- a több száz hektár kanyargós holtág-rendszer,
- a rossz talajszerkezetű szikes földek, ahol évszázados hagyományai voltak – Tessedik Sámuel munkássága kapcsán – a mezőgazdasági kutatásoknak.

A haltenyésztési kutatások otthonának Szarvason történő megteremtésén szívesen és kitartóan dolgozott 1959-től haláláig, 1974-ig. Ez alatt az idő alatt a kísérleti halastavak Európa legnagyobb kísérleti tórendszerével rendelkező, nemzetközileg is elismert haltenyésztési kutató intézetté fejlődött.

A haltenyésztés időszerű problémáit mindenkor felismerte. Kutató munkája kezdetén a rizsföldi hal- és kacsatartással foglalkozott. Kidolgozta a ragadozó halak félmesterséges szaporításának, nevelésének módszerét. A pontyok takarmányozására korszerű tápokot állított elő. A halastavi kacsanevelés technológiájának kidolgozása, a növényevő halak honosítása, a polikultúrás halnevelési technológia kidolgozása és elterjesztése, a célszerű műtrágyázás bevezetése a tógazdasági haltenyésztésben az ő nevéhez fűződik.

Eredményeit külföldön, valamint itthon publikált 60 tudományos dolgozatban tette közzé. Tapasztalatairól, eredményeiről több mint 70 tudományos előadáson adott számot külföldön és hazánkban. Nevét és munkásságát külföldön is elismerték, tagja és aktív munkatársa volt több hazai és külföldi tudományos társaságnak és szervezetnek.

Nagy gondot fordított a haltenyésztés oktatására is. Állandóan kereste azokat a tehetséges fiatalokat, akik érdeklődést tanúsítottak a haltenyésztés iránt. A kutató munka, vagy az intézet fejlesztési feltételeinek hiánya soha nem készítette megábrándultá. Sokszor emberfeletti munkát vállalt magára a tervei megvalósításában. Élete főműveként Szarvason kísérleti halgazdaságot teremtett, amelyet kitartó, céltudatos munkával az évek során önálló, nemzetközi hírű intézetté fejlesztett. Széles körű elfoglaltsága mellett arra is szakított időt, hogy szűkebb pátriája, Szarvas város érdekében tanácsstagként dolgozzon.

Alkotóereje teljében ragadta el a halál. Terveinek egy részét tanítványai, munkatársai valósították meg. Élete nem volt hiábavaló. Munkásságának eredményeit az utókor felhasználja, emlékeit munkatársai, barátai, Szarvas város lakói kegyelettel megőrzik.

DR. MELICH JÁNOS (1872–1963)

Dr. Melich János (1872–1963) a nyelvészeti tudományok doktora, Szarvas város díszpolgára születésének 117. évfordulója alkalmából Szarvas Város Baráti Köre és a Szarvasi Öregdiákok Baráti Köre emléktáblát helyezett el a nagy tudós szülőházán. Az alábbiakban kivonatossan dr. Szántosi Antal tanácselnök avatóbeszédét közöljük.

*

Tisztelt Hallgatóim!

117 évvel ezelőtt, 1872. szeptember 16-án az e helyen (a mai Eötvös L. u. 15.) alatt álló házban született Melich János. Innen indult el életútja, itt cseperedett, nevelkedett fel egy olyan gyermek, aki később évtizedeken át a magyarországi nyelvtudomány központi mértékadó alakja volt, akinek munkássága nemcsak máig ható, hanem – a szakemberek mondják – még sokáig zsinórmértékül fog szolgálni a tudomány területén.

Itt állva önkéntelenül felvetődik bennünk: mit kaphatott Melich János a szülői háztól, milyen emberi és anyagi értékeket hagyhattak reá ősai, milyen hatások formálták jellemét, egész személyiségét ebben a csendes parasztházban?

Családja a mai Szarvas östelepesei, őslakói közé tartozik. Anyai ágú őse Tessedik Sámuellel érkezett, az öreg Pariska János hűséges udvarosa volt Tessediknek. Az apai ág a Nógrád megyei Málnapatakról került ide.

A Melich nagyapa 1835–36-ban a szarvasi gimnázium növendéke volt, 1877–78-ban pedig bírói tisztet viselt. Amikor a tanítóképző épületét (a jelenlegi Tessedik Múzeum középső szárnyát) építették, ő is hordott téglát, adott szalmát, s szervező munkával is elősegítette a tudomány eme „megszentelt csarnoka” felépítését. Melich János édesapja – Melich Márton „földész” – erős akaratú, a maga portáján szigorú rendet tartó ember volt, aki fiatalon egy kapával és villával hagyta el a szülői házat, a „maga emberségéből” teremtett egzisztenciát: uradalmi cselédként kezdte, kitartó szorgalma eredményeként hamarosan kisbérletet, majd földet vett, tanyát és házat szerzett.

Lehet, hogy erőszakolt belemagyarzásnak tűnik, de mégis természetes következtetés: tőlük „örökölte” Melich János a szorgalmát és szívósságát, a merész vállalkozási szellemét és az igazság iránti olthatatlan vágyát, az új iránti fogékonyságát, a következtetességét.

Melich János egész életén át ugyanolyan fáradhatatlansággal, pontos időbeosztással és ernyedetlen szorgalommal dolgozott, mint paraszti ősai. Puritán

egyszerűsége és fegyelmezett munkateljesítése legendává vált. Reggel 4-½5-kor kelt; s 8 órára, amikor az egyetemre, vagy az akadémiai könyvtárba ment, napi nyelvészeti penzumának jó részét már maga mögött tudta. „Nulla diessine linea” – vallotta.

Igazságkeresésére jellemző volt, hogy már II. éves egyetemi hallgató korában – első tudományos dolgozatában – korrigálni merészelte egy tekintélyes nyelvtudós tévedéseit. Később is gyakran keveredett vitákba, harciasan bírált tudósokat és elméleteket – de legszigorúbb kritikusa mindig önmagának, saját nézeteinek volt.

Anyai nagyapja, aki idős ember volt már, amikor a gyermek Melich elemibe kezdett járni, minden nap maga köré gyűjtötte unokáit és lelkesen mesélte nekik a bibliából, a kalendáriumból olvasott történeteit. Melich János végtelenül szerette édesanyját, a szelíd lelkű, gyermekeit vallásos szellemben nevelő Molnár Juditot. Minden biztonnal nagyapjától és édesanyjától örökölte derűs egyéniségét, melegszívűségét, valamint a könyv és az olvasás szeretetét. Tudásánál csak a jósága volt nagyobb – vallotta Melich Jánosról unokaöccse, Gráfik Pál. Soha senkire nem haragudott, hangos, ingerült szavát nem hallotta senki. Egész életében segítette, támogatta rokonait, az őt felkereső, erkölcsi és anyagi támogatásra szoruló szarvasiakat. 1959-ben, amikor könyvtárát eladta, az érte kapott pénzt – 200 000 Ft-ot – rokonai között osztotta szét.

Melich János életére természetesen hatással volt a család kétnyelvűsége. E meghitt meleg otthonban éppen úgy beszéltek magyarul, mint szlovákul. Maga is ide vezeti vissza a nyelvtudományok iránti fogékonyságát.

Abban, hogy nyelvész lett, a fentiekén kívül meghatározó volt szarvasi tanárainak nevelő hatása. Mély nyomot hagytak benne Zsilinszky Endre feledhetetlen magyar nyelvtan órái és Benka Gyula lelki jelenségekkel kapcsolatos fejtegetései.

Melich sohasem feledte el, hogy mit kapott Szarvastól, őseitől és tanáraitól. Szarvasi kötődései élete végéig megmaradtak. E kötődés nem volt egyodalú. A szülőváros tisztelettel és elismeréssel adózott a nagy tudós munkásságának. 1939-ben Szarvas díszpolgárává választották, és utcát neveztek el róla.

Mindezt Melich János mély megilletődéssel, szívből jövő hálás szavakkal köszönte meg: „szülővárosom, a legnagyobb kitüntetést adta nekem, amit egyáltalán város szülöttének, illetőleg egy embernek adhat.”

Szarvason ma is utcanév és (a múzeum homlokzatán) emléktábla őrzi Melich János emlékét.

Ma, amikor születésének 117. évfordulóján szülőházánál leplezünk le emléktáblát, újra tisztelgünk városunk jeles szülötté előtt.

*

Köszönöm dr. Sebestyén Istvánnénak, hogy kéziratát az avatóbeszéd összeállításához rendelkezésemre bocsátotta.

MÚLTUNKAT IDÉZVE

Szarvasról indultam...

„Gyökerek, melyből táplálkozik életem...”

Látogatás dr. Dankó László kalocsai érseknél

Szikrázó napsütés, kellemesen csípős októberi levegő fogadja a Kalocsára érkező látogatókat. Kora délelőtt a főutcán alig van forgalom. A frissen festett, monumentális székesegyház mögött üres a parkoló. Bérmerre tekintünk, ódon épületek vesznek körül bennünket: egy műemlék lakóház, egy középkori épületből kialakított, vadonatúj szálloda, és a tekintélyt parancsoló érseki palota. Az ódon épületek mindegyike a megújulást sugallja: vagy a közelmúltban újították fel, vagy éppen folyik a felújítás.

Az érseki palota portáján már tudnak érkezésünkről. Fiatal – az elmúlt évben felszentelt – pap fogad minket, s kísér az érseki fogadószobába. Hosszú folyosón, tágas termeken keresztül vezet utunk. Körülöttünk minden a barokk pompáját idézi: az intarziás bútorok, velencei csillárok, freskók (az Alföldön egyedülálló Maulbertsch-ek), stukkós mennyezet, süppedő szőnyegek. A falakról a régmúlt és közelmúlt kalocsai érsekei pillantanak ránk, s a fogadószobában vár a jelenlegi: dr. Dankó László.

Jövetelünk célját ismeri; jegyzetekkel, fotókkal készült az interjúra. A fiatal pap – ő a szertartásmester – üdítővel szolgál; ez számunkra szokatlan látvány. Rövid ismerkedés: kiderül, hogy az egyik vendég szüleit jól ismerte az érsek gyermekkorában, a másik vendéget pedig iskolatársként köszönti. Baráti hangulatban kezdődhet, s bevezető kérdés nélkül indul a beszélgetés.

– Emlékeimben előttem vannak a képek: a Körös, az Arborétum, a templomok, a volt városháza a szarvassal, az iskolák; a gyermekkor. Mindez úgy, mintha tegnap lenne. Szeretettel köszöntöm a földieket, a várost, ahol megtanultam a nemzetiségi és a vallási békét, egymás megbecsülését, amelynek ma is oly nagy szükségét érzem.

Szarvason születtem 1939. április 22-én. Mondhatom, hogy szép gyermekkorom volt. Testvéreimmel, szüleimmel békében éltünk együtt. Édesapám asztalos mester volt, édesanyám sütőnő. A friss illatú kenyér, a kenyér szeretete igazán gyermekkori élményem. Az iskolás éveket Szarvason, a katolikus iskolában kezdtem, és az első gimnáziumig e városban jártam, utána kerültem át Kecskemétre a piaristákhoz. Előttem vannak a régi nevelők, a plébános Fetzner József apát úr, Privler Pál igazgató, a Kovácsik-nővérek, akik tanítottak. Ez már a múlt, de ma is táplálkozik ebből életem. Hálával emlékezem a Vajda Péter Gimnáziumra, ahol egy évet végeztem. Itt éreztem először kedvet a papi hivatásra.

Mi készíthetett egy 15 éves gyereket arra, hogy pap legyen? Éppen 1954-ben, amikor e pálya előtt semmiféle jövő nem állt!

– Nehéz ezt megmagyarázni. Édesapám evangélikus volt, édesanyám katoli-

A Dankó család

kus, így nem az ő hatásukra történt. Már kisgyermekként otthon voltam a templom világában, ministránsként szolgáltam. Aztán a nyolcadik után – mivel két iparos is volt a családban – nem mehettem továbbtanulni. Az apát úr ajánlotta, hogy álljak be a temetkezési vállalatához. Éppen a napokban látogatott meg egykori munkatársam, Petyován János. Laurinyecz Mihály, az igazgató, és Molcsan János – igazi régi kommunisták voltak –, egy év után mellém álltak, és ennek is köszönhetem, hogy nehézség nélkül fölvettek a szarvasi gimnáziumba. Jó tanáraink voltak, jó szellemű gimnázium volt. Itt éreztem erős késztetést arra, hogy pap legyek, s úgy éreztem, hogy a kecskeméti Piarista Gimnázium alkalmasabb lesz a felkészülésre. Abban a korban észérvekkkel még nem lehet megmondani, miért akar lelkész lenni az ember, én sem tudom megmagyarázni. Biztos, hogy belső vonzódás volt bennem. Fetzer apát úr ezt észrevette, és egyengette az utamat a piaristák felé is, bár sohasem mondta, hogy legyek pap, szabad akaratomat tiszteletben tartotta. Viszont én őbenne eszményt, példaképet láttam. Nagyon sokszor láttam őt imádkozni egyedül is a templomban, csodáltam a buzgóságát; hogy a népet a cigányoktól a grófokig egyformán kezelte, katolikust, evangélikust, hívőt, nem hívőt egyaránt megbecsülte. Ez a lelkipásztori megértés, szeretet vonzott engem a papi pályára. Sokat voltam gyermekkoromban az

Fetzer apáttal

oltár közelében, természetes volt, hogy egyszer föllépek oda, és magam is szolgálni kezdek.

– *Melyik osztályba járt? Ki volt az osztályfőnöke a gimnáziumban?*

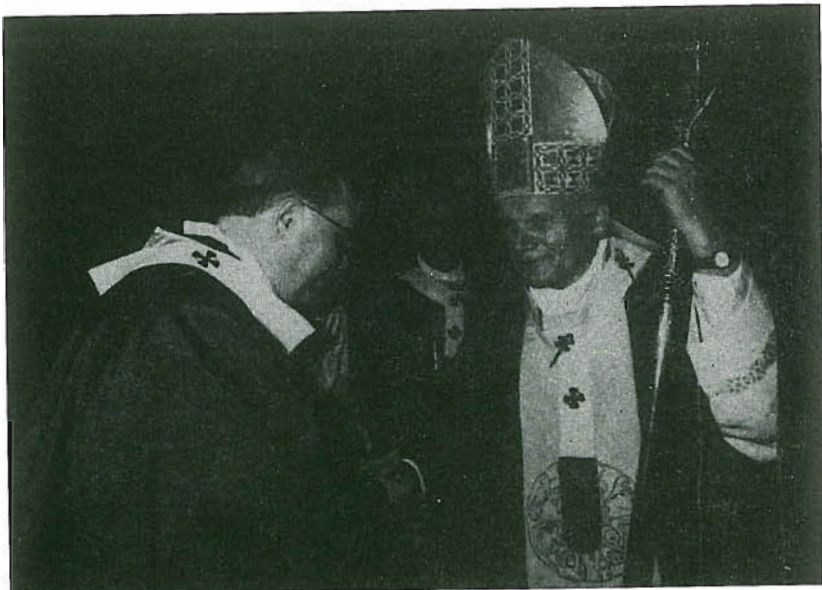
– A „C” osztályba jártam, Huszár Erzsébet, egy kezdő tanárnő volt az osztályfőnököm. Fiúk, lányok egyaránt jártak ide. Osztálytársam volt Nobik Erzsébet, aki most az Ótemplom lelkésze. Nem tudtuk egymásról, hogy merre fog az utunk vezetni. Az első év végén megmondtam Záhony Béla bácsinak, az igazgatónak, hogy pap akarok lenni. Nagyon meghatódott, és azt mondta: Kövesse a lelkiismeretét! Jó emlékekkel távoztam a szarvasi gimnáziumból. Szívesen emlékszem Pálos György, Lovász György, dr. Hanzó Lajos, Margócsy Gyula, Kovács Béla tanár úrra.

Előkerül egy régi fénykép az egykori első „C” osztályról. Dankó László sorolja a neveket: Lohr Gyuszi, Hajzer Lajos, Nobik Erzi, Bozsik Feri, Patkós Béla... Néhány arc már ismeretlen, néhány név nem jut eszébe. Régen volt, sok minden történt azóta.

*

– *Milyen hatások érték a szarvasi években? Melyek voltak a legmaradandóbbak?*

– Milyen hatások értek? Végigéltük az egyházi iskolák államosítását; én már emlékszem a Mindszenty-perre, emlékszem, hogy az ítélethirdetésekor anyám

II. János Pál pápánál

sírva fakadt. Ma is úgy gondolok erre vissza, hogy már akkor sem hitték el az emberek azt a nagy bűnt, azt a nagy pert, amit végigjártak. Természetesen a példaképeim között volt az evangélikus lelkész, Tessedik Sámuel, aki Szarvas papja és apostola volt, akiről katolikus teológusként az Új Emberben írtam is. A világból érdekelt a környezet: a virágok, fák, növények szeretete. Szeretném az érseki kertet is szarvasi növényekkel betelepíteni, hogy egy kis kertészkedéssel tudjak megpihenni.

– *Hogyan alakult pályája?*

– 1958-ban a szegedi teológiára kerültem egy évig, majd Budapesten a Központi Szemináriumba. 1963-ban szenteltek pappá. Szarvason mondtam el az első szentmisémet 1963. július 23-án. Nagy fájdalom volt, hogy édesapám ezt a napot már nem érthette meg, de édesanyám boldog volt. Ott voltak testvéreim, tanítóm, és az öreg apát úr vezetett az oltárhoz. 1964-ben doktoráltam teológiából. Témám XXIII. János pápa teológiája volt, de előtte licenziátusi értekezés-ként megírtam a szarvasi római katolikus egyház történetét. Örülök annak, hogy éppen ebben az évben az egyháztörténeti kiadványokban ki fogják adni.

Felszentelésem után 1966–68-ig Rómában tanulhattam teológiát, majd Szegeden lettem püspöki szertartó titkár és teológiai tanár 1972-ig. 1972–77-ig Budapesten voltam a Központi Szemináriumban lelki igazgató. A papnövendékek nevelésével foglalkoztam, s közben az egyetemi templom lelkipásztora voltam.

– *Számomra ismeretlen kifejezés a „lelki igazgató”. Mit jelent e fogalom?*

– A papneveldek élén a rektor áll. Ő felelős az egész nevelésért, és az egész szellemi képzésért is felel. A lelki igazgató a papi lelkiségi dolgokkal foglalkozik, a hivatásukban való fejlődésben testvéri szeretettel segíti, bátorítja a papnövendékeket. Ő a jóbarát, ő a bizalmas, aki nem avatkozik bele a külső ügyekbe, aki közvetlen kapcsolatot tart a növendékekkel, akihez mindig be lehet menni, mindent el lehet mondani anélkül, hogy annak külső következményei lennének. Ez lehetőséget ad a kitárulkozásra, őszinteségre; valaki be tud számolni konfliktusairól, gyengeségeiről egy másik embernek, aki segíti gondjainak megoldásában. Az idősebb testvér szeretetével fogadtam volt növendékeimet. Sokan ma is felkeresnek. Sajnálunk is egy kicsit mostani szolgálatomért, hiszen egész életemben fiatalokkal foglalkoztam. Úgy érzem most tudnék igazán jó tanácsokat adni ennyi tapasztalattal. Itt Kalocsán pedig nincs főiskola.

– *A Központi Szemináriumnál tartottunk.*

– Igen. Ezután két évet Szegeden töltöttem a Teológiai Főiskolán rektorként, majd 1979–87-ig Rómában voltam a Pápai Magyar Intézet rektora. 1987-ben II. János pápa megbízásából Kalocsára kerültem, s azóta itt szolgálok.

*

– *Itt minden olyan lenyűgöző, ünnepélyes, tiszteletet parancsoló. Ön ebben él, ebben dolgozik. Megszokottá válik ez?*

– Természetesen én is érzem ezt a történelmi hangulatot. Kalocsa eszembe juttatja Szent István királyt, aki itt akart érsekséget, aki előre látta, hogy ez az

érsekség a később elfoglalt területek központja lesz. Kinevezte Asztrik püspököt – aki a koronát hozta neki a pápától – első kalocsai érseknek. Érzem a történelmi légkört, s ha elfelejteném, a kövek szólalnának meg. Azok a kövek, amelyek a mai székesegyház helyén épült első székesegyházból maradtak fenn az Árpád-korból. A mai székesegyház már a negyedik ugyanazon a helyen. Az érsekség is ugyanazon a helyen van, ahol az első érsek lakhattak a mocsaraktól, a Duna különböző ágaitól körülvéve. A mai érsekség a török idők után alakult ki az 1700-as években. A székesegyház, a palota 250 éves. Feltétlen érzem ezt a történelmi hangulatot, s az egyik feladatomban is, hogy megőrizsem, többek közt az épületek felújításával is. Asztrik óta – aki az első kalocsai érsek volt – én a kilencvenedik kalocsai érsek vagyok.

Kinevezésem óta a székesegyházban létrehozott kincstár fűződik a szolgálatomhoz. Ezt a kincstárat a Szent István-év emlékére hoztuk létre. Hirdeti a város nagylelkűségét és az érsekség kultúrtevékenységét. Jó példája az együttműködésnek. Folyik az érseki palota fokozatos felújítása is.

– *Mint érseknek milyen „kötelező” feladatai vannak?*

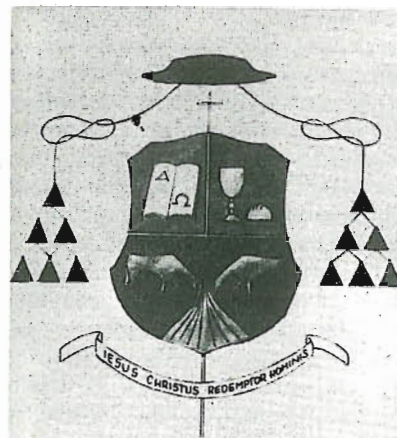
– A Kalocsai Érsekséghez mintegy száz pap, hetven plébánia és kétszáz ezer hívő tartozik. Ezek egyházi életét irányítom. De országos feladataim is vannak. Most, Paskai bíboros távollétében néhány kötelezettség rám tartozik. A püspöki karban megbíztak az Országos Egyházművészeti és Műemléki Tanács vezetésével. Elvárják tőlem a kollegáim és a művészvilág emberei, hogy Rómából hazatérve tegyek itt is valamit a művészetért. Sajnos olyan mecénás nem tudok lenni, mint a régi főpapok, de erkölcsileg, esztétikailag mindent megteszek. Ami szép és jó, azt értékként meg kell őrizni. Nemcsak egyházi, hanem társadalmi értéként. Ezért örülök, hogyha fiatalokat a kincstárban vagy a könyvtárban látom. Így rádöbbenek, hogy nem velük kezdődött a világ, s hogy az elődöket meg kell becsülni.

Vasárnaponként kinn vagyok a híveim között az egyházmegyében. Szinte minden héten fel kell mennem Budapestre valamilyen ügyben. Együtt dolgozom a műemlékesekkel, igen jó a kapcsolatunk.

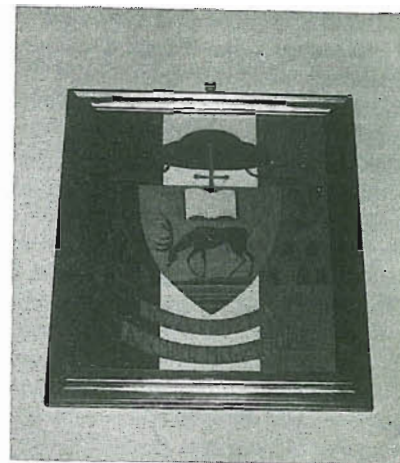
Végül van egy nagy feladatomban: elő kell készítenem a pápa 1991-es magyarországi látogatását egy bizottság tagjaként. Kidolgozzuk a programját, a biztonsági intézkedéseket. Nem unatkozom.

– *A mai politikai helyzetben az egyházak nagyobb szerepet kapnak, az egyházi vezetők szerepe megváltozott. Mi az Ön álláspontja?*

– Sokan elítélik Lékai bíborost a „kis lépések” politikájáért. Akkor, abban a helyzetben csak ezt lehetett tenni. Ma más a helyzet. Én úgy érzem, hogy mi, szarvasi emberek két lábbal a földön járunk. Remélem maradt bennem is ebből a szülőföldi adottságból, hogy tudok majd két lábon állni itt Kalocsán is, és azért hívó emberként az égbe nézni. Én most sem vagyok álmodozó. Most sem beszélek többet, amióta mindenki beszél, talán még annyit sem, mint korábban. Nem azért, mintha nem lenne véleményem. Most, amikor az emberek türelmetlenné válnak – tudom, voltak jogos sérelmek –, én most tartom fontosnak a megfon-

A címer tervezete

... és a címer

toltságot, a nyugodtságot és főleg – főleg a szeretetet. Ha most a türelmetlenség hibájába esünk, akkor vége a kereszténységnek. Volt nálam nem régen egy apáca. Mondta, hogy adják vissza nekik a régi épületüket, amelyben most zeneiskola van. Mondtam neki, hogy ez most képtelenség. Hova tegyék az iskolát, a gyerekeket? Persze, melléjük állok, valami megoldást találnunk kell, ők se legyenek az utcán. Azt mondta erre:

– Ők sem kérdezték 50-ben, hogy hova megyünk, hanem kiszórtak az utcára minket.

– Én azonnal kivezettem magát az érsekségről, ha maga hívó emberként így gondolkodik. Nem érzi, hogy pogányabb a pogánynál? Persze! Ez megtörtént 50-ben. De hogy maga most így gondolkodik, azt semmiképp sem tudom elfogadni – válaszoltam neki.

Másnap aztán visszajött, elmondta, hogy elgondolkozott rajta, s igazat adott nekem.

– *A falon bekeretezve egy püspöki címet látunk. Elmondaná, mit jelentenek a szimbólumok?*

– Ez az én püspöki címerem. Egy volt tanítványom készített egy tervezetet, de ezt egy kicsit zsúfoltnak tartottam. A kehely azt jelentette volna, hogy édesapám evangélikus. Édesanyám sütőnő volt, ezt a cipő jelképezi, és a két szarvas a szülőhelyet. De ezt elvettem. Prokop Péternek, a Rómában élő kalocsai származású pap-festőművésznek nem mondtam semmi mást, csak hogy könyv legyen benne és szarvas. A megszokott heraldikai (címertani – A szerk.) keretben a nyitott könyv az evangélium, hiszen Isten igéjének szolgálatában állunk, Isten igéje erősít meg minket, ezt hirdetjük, ez a mi üzenetünk, ez az örömhír a mai világ

számára is. A szarvasnak kettős jelentése van: egyrészt vallási jelentőségű. A 42. zsoltár ezt mondja: Miként a szarvas a húsító patak vizéhez, úgy kívánczik az én lelkem utánad, Istenem. Szent Ágoston az ember ősi vágyát, Istenkeresését látta ebben. Ő valóban végigjárta az Istenkeresés útját. Ez nagyon sokat mondhat a kétségekkel küszködő, ma már semmiben sem hívő embereknek: hogy van Isten, aki rejtőzködik, akit keresnünk kell, s aki tiszta forrásokban megtalálható a mi életünkben is. A második jelentés önök előtt is világos, eszembe juttatja a szülőföldet, Szarvas városát, a volt városháza előtt álló szobrot, és azokat a gyökereket, amelyekből táplálkozik az életem; a szülőket, a környezetet. Amikor Rómában ezt választottam, magyarságomat is kifejezésre akartam juttatni. Erre Prokop Péter is ráértett, ezért – heraldikailag talán szabálytalanul is – piros-fehér-zöld háttérrel, kalocsai színekkel festette meg ezt a címet.

– *Hogyan telik egy napja? Mít tesz olyankor, ha leveszi az érseki reverendát?*

– Fél hatkor kelek. Hattól hétig az imádságnak szentelem az órát. Fél nyolckor reggelizem, utána fél kilentől postabontás, s egy óráig az érseki hivatalban vagyok. Egykor van az ebéd. Ebéd után három óráig pihenek, olvasgatok. Háromtól négyig-fél ötig fizikai munkát végzek a kertben. Ez a kertészkedési hajlam a Pepi-kertben, nyári munkákban Misák bácsi mellett ragadt rám. Fél héttől fél hétig ismét az irodán vagyok, a munkatársaimmal tanácskozom. Fél hétkor vacsorázom. Megnézem a tévé-híradót, olvasok, tájékozodom a világ- és a világegyház ügyeiről. Tizenegy órakor esetleg újra bekapcsolom a televíziót, hogy „visszatérjek” Magyarországra. Késő este néha jobbak a műsorok. Éjfél előtt le kell pihennem. Vigyáznom kell az egészségemre. Gépjármű-vezetői vizsgán kiszűrték, hogy „cukros” vagyok. Ez alattomos betegség, ezért a diétára ügyelnem kell, s jól tesz nekem egy kis mozgás. Ezért ha leteszem a reverendát, akkor legszívesebben a természetbe megyek. Hiányzik a víz, a Körös. Zöldpázsiti gyerek voltam. A szülőházhoz közel volt a Körös, „Magyarország közepe”, a szélmalom, a strand, a Mangol gyümölcsösei. A bátyámtól hallom, hogy nagyon szennyeződik a víz, az a romlatlan természet, amire emlékszem, talán már nincs is. Sajnos itt sincs elegendő idő, hogy többet legyek a szabadban. Hát ez az én napirendem.

*

– *Hogyan értékeli a közelmúlt történelmét, s napjaink eseményeit?*

– Sokat gondolok az elmúlt negyven évre. Mérlegelve hívő-lelképásztori szemmel sokszor azt mondom, hogy Isten ezt is megengedte, s a terveiben ez is ott volt. Viszont nekünk tanulni kell belőle. Én ennek az országnak és népnek a nehéz helyzetét elsősorban az erkölcsi romlásban látom. Ezért azon szeretnék munkálkodni minden jóakarátú halandóval, hogy újra fedezzük fel az embert, az értékeket, mert csak így van remény, csak így van kiút. Emlékszem a koncepciós perekre, az igazságtalanságokra. Itt Kalocsán sem hittek a perbe fogott Grósz József érsek bűnösségében. Várjuk az ő rehabilitációját is. Szerintem véget ért egy kor, mely az egyházakat gátolta működésükben, a hitet igyekezett

megtörni. Nem tudjuk még felmérni, milyen károkat okozott. Bármilyen történet is, az bizonyos, hogy így már nem folytatódhat tovább. Én nagyon félek a közönytől, a „se-se” emberektől, akik se Istenben, se eszményekben, se értékekben nem hisznek, akik egyre inkább agresszívek és ostobák. Szeretném, ha az ember értékelésében és szeretetében újra párbeszéd indulna, és igazi, belső megújulás jönne létre ebben a magyar társadalomban. Abban a megújulásban hiszek, ami a szívekben, lelkekben megy végbe, amit az emberek gondolnak, abban kevésbé, amikor csak szavakban emlegetik. Merem remélni, hogy van kiút, és türelmes, bölcs előrelátással, közös felelősséggel, okos értékrendet megtalálva tovább tudunk lépni. Érzem a felelősségemet, mint egyházi vezető, érzem, mint magyar. Gondolkodom az állam és az egyház új kapcsolatáról, a hitnek és az egyháznak a szerepéről a társadalomban.

Nem régen két meghívást kaptunk: az egyiket Nyers Rezsőtől, az MSZMP elnökétől. Elfogadtuk. Nagyon új volt, ahogy az állam és az egyház kapcsolatát megvilágította, de új volt az is, ahogy a párt és a vallásos emberek viszonyáról beszélt. Kifejtettük, hogy az egyház napi politikával nem foglalkozik, de társadalmilag fontosnak tartja, hogy ebben a megújuló magyar társadalomban jelen legyen a maga eszközeivel, a maga szolgálatával. Nyers Rezső e szolgálatot pozitívnak nevezte.

Nagyon érdekes, talán még nagyobb horderejű volt a kormányfővel való találkozás. Németh Miklós kifejtette véleményét az új vallási és lelkiismereti törvényről, a felállítandó egyházpolitikai titkárságról, ami új módszerekkel, koordináló jelleggel dolgozik. Ott is elmondtuk, hogy az egyház nem privilégiumokat kér. Az egyház nem kér más, bizalmat a működéséhez az iskolákban, a segélyszolgálatban a betegek, az idős, elhagyatott emberek között. Bizonyára ismerik azt a tevékenységet, amelyet az alkoholisták, drogosok között végez, hogy megtalálják újra bennük az embert, hogy visszavezessék jobbik énjükhöz, és természetesen Istenhez. De az embernek mindig önmagát is meg kell találnia.

Tele vagyok én is bizakodással, reménykedéssel, de tudom, hogy hosszú, küzdelmes lesz az út, melyen elindultunk. Nincs más út, mint a párbeszéd felvétele, talán újrakezdése; egy demokratikus, más elveket és világnézeteket is tiszteltben tartó társadalom felé haladjunk egymást támogatva és egymást szolgálva.

Köszönöm a látogatásukat, és a szarvasiaknak küldött üdvözléssel zárom ezt az interjút.

*

Megjegyzés

Az interjú időpontja október 5. Ekkor Nyers Rezső még az MSZMP elnöke volt. (A szerk.)

Az érseki palota előtt (Fotó: Kutas)

DR. PALOV JÓZSEF

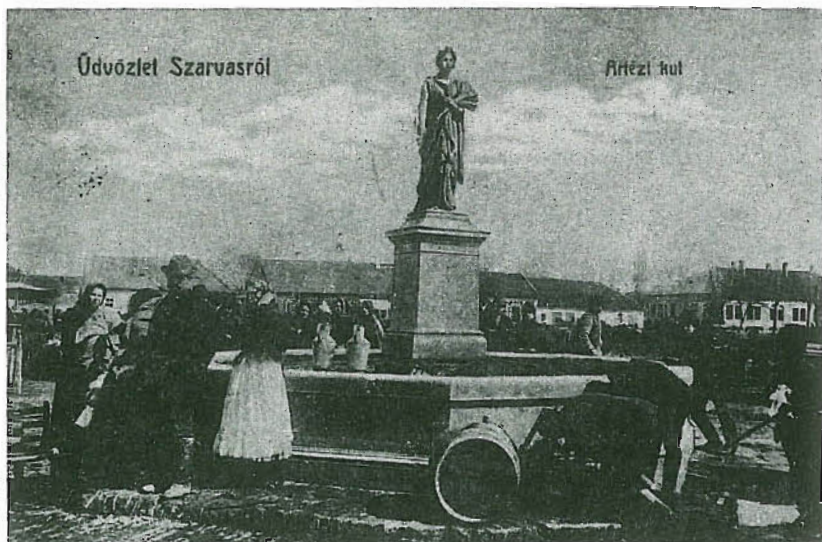
Szarvas első artézi kútja

A geológiai szakirodalom szerint Európában az első fúrt kutat a franciaországi Artois (ejtése: artoa) tartomány egyik kolostorában létesítették 1126-ban. A nálunk használatos artézi kút elnevezés az Artois névből származik. Magyarországon az első artézi kutat a Veszprém megyei Ugod községben fúrták 1825-ben. Ezt követte a harkányi (1865–66) és a margitszigeti kút (1866–67), majd a városligeti kút (1868–76), amely 970,4 m mélységével és 73,9°C-os vizével Európában is páratlan létesítmény volt abban az időben. A három utóbbi kutat Zsigmondy Vilmos (1821–1886) bányamérnök vezetésével fúrták ki.

A Tiszántúlon az első artézi közkutakat Püspökladányban (1878–79, 1886), Hódmezővásárhelyen (1878–80, 1883–84), Békéscsabán (1885–91), Szentesen (1885), Szegeden (1887, 1888–89) és Mezőtúron (1889–90) létesítették. E kutakat Zsigmondy Vilmos unokaöccse és tanítványa Zsigmondy Béla (1848–1916) országos hírnévű vízgeológus és gépészmérnök fúratta ki. A mélységi vizek e sikeres feltárásai nyomán ebben az időben általánossá vált az a felfogás, hogy az Alföldön elsősorban az artézi kutak oldhatják meg az ivóvízellátást. A határozott kibontakozás – sőt valóságos kútfúrási láz – 1890 után indult meg az országban, ami a korábnál tökéletesebb kútfúró berendezésekkel, módszerekkel magyarázható, és nem utolsósorban a vízföldtani adottságok alaposabb megismerésével is.

Az első szarvasi artézi kút kifúrása (1890–91) előtt a lakosság az akkori élő Körösből, valamint ásott köz- és magánkutakból szerezte be az ivóvizet. E megoldások egészségügyi veszélyei és vízminőségi vonatkozásai nem szorulnak különösebb magyarázatra. Erre utal a „Szarvasi Lapok” című újság egyik 1887. évi tudósítása, amely szerint a Körös szabályozásának közeli befejezése után a folyó szarvasi szakaszának „vize ihatatlan posványná lesz”. Ezt figyelembe véve a Körös holtággá válásának évében (1888) a vízfolyáshoz közel lakó családok részére hat kutat ástak ki a holtág bal partján. Ezek a kutak lényegében talajvizet és szűrt Körös-vizet szolgáltatottak. Az előljáróság ugyanekkor határozta el, hogy a lakosság egészséges és jó minőségű ivóvízzel való ellátása érdekében artézi kutat fúrat a Kossuth- (akkori Piac-) téren. Erre Zsigmondy Béla mérnököt kérte fel, és vele szerződést kötött 1889-ben.

A kútfúrás Zsigmondy Béla vezetésével az 1890. év első felében kezdődött meg, és hat hónap alatt fejeződött be. Az akkori szokás szerint az ország számos artézi kútját művészi felépítménnyel díszítették. A szarvasi előljáróság előbb azt tervezte, hogy a kutat ötágú kandeláberrel látja el. Ehelyett rövidesen a Ceres római istennő szobormásolata mellett döntött. A földművelést és terméshősséget

szimbolizáló ércszobrot Zsigmondy Béla hozatta Potsdamból 1891-ben. Az 1,8 m magasságú szobrot 2,2 m-es mészkő talapzaton helyezték el. A felépítményt 5 m átmérőjű, ötszög alaprajzú mészkő-medencével vették körül, és ezt vasráccsal borították be. Az ivóvíz a kútcsőhöz kapcsolt, és a medence falából kiágazó csöveken keresztül jutott a külvilágba szabad kifolyással (képünkön). A túlfolyóval ellátott medencét külön vezeték táplálta, ennek vizét azonban egészségügyi indoklással tilos volt ivásra használni. A befejezett artézi kutat Zsigmondy Béla 1891. szeptember 9-én adta át az előljáróságnak.

A „Szarvas és Vidéke” című újság egyik 1892. évi száma arról tudósít, hogy a lakosok egy része cselédekkel hordatja a vizet a kútról kantáokban és hordókban. A korábbi időkkel szemben – az újságíró szerint – ez annyiból jelentett változást, hogy „míg pár évvel ezelőtt a (Körös-) híd alatt folyt a sok erkölcstelen beszéd és gazdaszapulás, addig most Ceres istenasszony lábainál van az időt lopó terefere színhelye”. A kút körüli pletykázás csökkentése érdekében az újságíró azt javasolta, hogy a vizet kocsival kellene szállítani házról házra. Ehhez ugyanis csak vállalkozó és „egy erős ló szükséges, továbbá könnyű kocsi, az erre helyezett csapos hordó, a lóra csengettyű, mely jelezné az érkezést”. A javaslat megvalósítását igazolja, hogy az ivóvizet árusító lajtosok még néhány évtizeddel ezelőtt is járták a szarvasi utcákat, s eközben ökörszarvon túlköltek. Az ivóvízellátásnak ez a módja egészségügyi szempontból vitatható, viszont az előzményekhez képest mégis haladást jelentett.

Az egyik 1908. évi szarvasi tanácsülési jegyzőkönyv szerint a kút közelében tilos volt kocsikkal megállni és állatokat itatni – főként azért, „hogy a medence

Kossuth Lajos és Szarvas

vize be ne rondíttassék, a medencét fedő rostély ne rongálódhassék, azon egyéneknek ülni, vagy feküdni tilos, a víztartó medencéből – tűz esetét kivéve – senki ne merítsen vizet”. – A kút történetéhez tartozik az is, hogy a medence környéke volt évtizedeken keresztül a „cselédpiac”, azaz itt gyülekeztek az elhelyezkedésre váró szolgálók, kanászok, béresek és napszámosok, a kúthoz közeli Buk-sarkon – az ún. köpködőn – pedig a szerződöttesre váró kubikosok, summások és aratómunkások.

A ma már nem működő kút az alábbi műszaki jellemzőkkel rendelkezett (Dr. Urbancsek János főgeológus tájékoztatása alapján):

- talpmélysége: 290,7 m;
- vízhozama 1891-ben: 244 l/p, 1903-ban: 184 l/p, 1929-ben: 26 l/p, 1930-ban: 20 l/p, 1937-ben: 5 l/p;
- nyomómagassága 1903-ban: +4 m, 1929-ben: +2,2 m, 1930-ban: +1,5 m;
- vize 1897-ben 25 °C-os, kismértékben gáz- és vastartalmú, sárgás színű;
- a vízadó rétegben levő legalsó csőszakaszt 1890-ben több méter magasságban perforálták, és a víz szűrőzése céljából szitaszövevel burkolták;
- a kútsövet ugyanekkor vörösfenyő béléscsővel látták el, amely a korrózió elleni védelmet szolgálta, és egyúttal megakadályozta a talajvíznek a rétegvízbe való behatolását.

A fenti adatok szerint a vízhozam és a nyomómagasság idővel fokozatosan csökkent. Ennek egyik oka az volt, hogy a város területén kutakat fúrattak az időközben alakult kúttársaságok, valamint a különféle intézmények és magánosok is. Mivel ezek a kutak leginkább azonos mélységű rétegekből táplálóztak, ez a tény kedvezőtlenül befolyásolta a Kossuth-téri kút vízhozamát és nyomómagasságát. A folyamatot az elzáró szerkezet nélkül működő kutak szabad kifolyása is előmozdította. Ugyanis az elhomokolódástól való félelem miatt a legtöbb kút – a Kossuth-téri is – éjjel-nappal ontotta a vizet, ami előbb-utóbb a víznyomás általános csökkenéséhez vezetett (képünkön). Ezt a jelenséget a kompresszorral végzett időnkénti tisztítás valamennyire ellensúlyozta, idővel azonban a kútsző öregedésnek indult, ami – az emberi szervezethez hasonlóan – a kút végegyengüléséhez, majd halálához vezetett. A kompresszorozás ekkor már nemigen vezetett eredményre, mert ez a kezelés a többé-kevésbé korrodált kútsző pusztulásával gőzödhett volna.

A megfáradt Kossuth-téri kút 1962-ben negatívvá vált, és ekkor elzárták. Helyét a mai Művelődési Központ nyugati fala előtt látható terméskő-fedőlap jelzi. A Ceres-szobrot 1962-ben leszerelték, a szobortalapzatot – meg gondolatlanul – a szarvasi szeméttelre szállították ki, s ott található ma is. A sérült szobrot idővel restaurálták, majd eredeti helyétől eltérően a szarvasi Öntözési Kutató Intézet központi épületének parkjában állították fel 1968-ban. Az elzárt kút pótlására 1964 és 1969 között három új kutat fúrtak a Kossuth-téren, és ezeket a helyi Víz- és Csatornamű Vállalat hálózatába kapcsolták be.

Minden év tavaszán: március 15-én Szarvas város lakossága is elzarándokol a szabadsághősök emlékhelyére. Városunkban egy márványtábla őrzi *Petőfi Sándor* emlékét (1973); újabban egy félalakos *Petőfi-szobor* (1984), *Petőfi Sándor* Általános Iskola előtt. A nagyforgalmú főút vonal mentén lévő emléktábla környéke nem egészen alkalmas bensőséges, zavartalan megemlékezésre, méltó városi ünnepség megrendezésére.

Ezért vetette fel – 1989 tavaszán, a HAKI igazgatója: *dr. Müller Ferenc*, a kutatóintézet dolgozóinak nevében –, hogy Szarvas város lakosainak, üzemeinek, intézményeinek összefogásával: *emeljünk szobrot KOSSUTH LAJOSNAK*. A HNF városi bizottságának elnöksége – ahol a kezdeményezés történt –, 1989. március 27-én – magáévá tette a javaslatot. Csatlakozott hozzá a városi tanács, az MSZMP és a KISZ városi szervezete is. Erről az örvendetes tényről tudósított a helyi lap: a *Szarvas és Vidéke* (1989. III. 31.).

Olyan állásfoglalás született, hogy mérjük fel *Kossuth Lajos szarvasi vonatkozású történelmi kapcsolatait*. A kutató munkával *dr. Tóth Lajos* történészt bízták meg. Amíg a nagyobb terjedelmű tanulmány elkészül, addig is tájékoztatjuk érdeklődő, hazafias olvasóinkat az alábbiakban arról, hogy *meglehetően sok és lényeges történelmi alapja van a szarvasi Kossuth-kultusznak*. Ez alkalommal csak a lényegesebbeket említjük, *vázlatosan, időrendi sorrendben*:

- 1848. II. 18-án „Szarvas városa díszküldöttséget meneszt Buda-Pestre... Szarvas... az 1848-as mozgalmakat átérezve és megértve, hazafias kötelességének ismerte őszinte ragaszkodását kifejezni azon reformokhoz, melyeknek úttörője volt KOSSUTH és elvarátai s szövívője Buda-Pest”.
- Szarvast – 1848. május 10-én – „rendezett tanácsú várossá” nyilvánította az országgyűlés. Indok: „A közelmúlt országgyűlés által külön követküldési joggal ruházta fel, népesség, értelmiség és vagyonosodás tekintetében képes mind a jog gyakorlására, úgy az önkormányzással összekötött terhek viselésére is”. – E rendeletet május 25-én hirdették ki Szarvason; 30-án már meg is választották a városi tisztségviselőket (20 fő). Szarvas első népképviselői országgyűlési követe: *Boczkó Károly* lett. „A megválasztott városi vezetők élvezték a nép bizalmát s a forradalom és a reformok hívei voltak”.
- 1848. július 27-én „Kossuth Lajos Szarvason át Szentésre és Csongrádra megy, mindenütt áldozatra lelkesítvén a lakosságot és fegyverfogásra buzdítván az arra való serdültebb ifjúságot”. Szarvason nem állt meg *Kossuth*.
- 1848. szept. 28-án „Mojssisovics főbíró jelentette, hogy... *Kossuth Lajos*

agitáló körútja során jelenleg Szolnokon tartózkodik. A képviselőtestület és a polgármester – *Doleschall János* – azonnal négytagú küldöttséget menesztett Szolnokra, s ez ott *ünnepélyesen felkérte őt, hogy látogasson el Szarvasra is.*” – *Kossuthnak* azonban – a horvátok betörése miatt – Pestre kellett sietnie.

- *Kossuth Lajos* felhívására – 1849 tavaszán – a szarvasi lakosság sok *élelmiszerral*, az iparosok pedig „*hadikellékek tömeges készítésével segítik*” a honvédsereget. (Elsősorban bőrből és textiltől készült kellékek voltak ezek.)
- 1890. január 4-én **KOSSUTH LAJOST SZARVAS DÍSZPOLGÁRÁVÁ választják**, (Iktatva 2. sz. alatt.) – A díszpolgári oklevél szövegét a *Szarvasi Krónika* e számában közöljük.
- 1892. szept. 19-én „megörökítve *Kossuth Lajos* születésének 90. évfordulója”. (209. sz. alatt.)
- 1894. márc. 23, 55. sz. alatt „*Kossuth Lajos halálának megörökítése*” szerepel a jegyzőkönyvben. (Turin, „1894. III. 20. 22 óra 55 perc”.)
- 1894. jún. 6. „*Azon gyászlobogó, amely a temetésen használtatott* (a szarvasi küldöttség lobogója), örök emlékezetül a községi levéltárban *őriztessék meg*, s e lobogó a haláleset évfordulója napján, *évenként márczius 20-án tűzessék ki a városházán*”. (Ikt. 83. sz. alatt.)
- 1894. jún. 6. „*Kossuth Ferencz* a család nevében *köszönését nyilvánítja* azon részvétért, melyet Szarvas város közönsége nyilvánított”. (Ikt. 82. sz. alatt.)
- 1894. ápr. 1. *Benka Gyula* verset ír: „**KOSSUTH GYÁSZEMLÉKÉRE**” címmel. Részlet:

„Nemzetünk borús egéről
Vezércsillagunk letűnt;
Engedd hinnünk és remélnünk,
Hogy ragyogni meg nem szűnt!
Hálás kornak emlékében
Élte újra felragyog,
S honszerelmünk tette hívja
Majd ha jönnek nagy napok!”
(Szarvasi Lapok, 1894. XI. évf. 18. sz. 1.)

- **KOSSUTH LAJOS SZOBRÁNAK** emelésére már a múlt században is történtek kezdeményezések. Nagyobb ambícióval Szarvas népe 1902-ben, születésének századik évfordulóján követelte ezt.
- 1902. febr. 2. „*Kossuth Lajos szobra*” c. írásból: „A szarvasi függetlenségi és 48-as párt e napokban tartott igazgató-választmányi gyűlésén... elfogadta *Uhljar Pál* azon indítványát, melyszerint fölállítandó a szobor alap bizottsága, hogy a szobor létesítését minél előbb vigye keresztül...

DÍSZPOLGÁRI OKLEVÉL

mely szerint Békésvármegyébe bekebelezett Szarvas mezőváros nevében őszinte hazafiúi örömmel ünnepélyesen nyilvánítjuk, hogy édes hazánk, Magyarországnak nagy fiát s a történelem által megörökített 1848-iki dicsőség és áldásteljes korszakának legkimagaslóbb férfiát, ki elévülhetetlen érdemeket szerzett működése, különösen a népképviselési kormány alkot behozatala, a hűbéri rendszer örökszámkivetésével, a jobbágyok felszabadítása és a szabadság állandó öréül felállított szabadsajtó megeremítése által
KOSSUTH LAJOST

városunk díszpolgárává

általános élénk lelkesedéssel egyhangúlag megválasztottuk s számára jelen okiratunkat kiadni és megküldeni elhatároztuk.

Kelt Szarvason, a községi képviselő testületnek 1890. évi január hó 4-ik napján tartott rendkívüli közgyűléséről. (2. sz. alatt.)

Tepliczky János
bíró

Pól Dani
főjegyző

Hadd álljon Kossuth apánk képe előttünk! Hadd legyen egy szent helyünk, hová a szabadság napján, márczius 15-én eljárunk majd imádkozni a magyar szabadságért!

(Szarvasi Lapok, 1902. II. 2. old.)

- 1902. júl. 6. „KOSSUTH” c. újságcikkből: „Késik a szobor, a mely él s melynek érc alakja hivatva lesz hirdetni a szabad eszmék halhatatlanságának varázsszavát”.

(Szarvasi Lapok, 1902. VII. 6. 1. old.)

- Gyökössy Endre: „Ünnepeljünk!” Részlet: „Kossuth pedig a mi legnagyobb magyarunk; ha őt becsüli, tiszteli Szarvas, akkor becsüli, tiszteli a hazát, a magyarságot is, s akkor háládatos!”

(Szarvas és Vidéke, 1902. VIII. 10. 1. old.)

- 1902. aug. 13. „KOSSUTH-SZOBOR SZARVASON” Idézet az írásból: „Örök dicsőségére a nemzetnek, a hazában megmozdult minden szív, a ki visszaadta a nemzetet saját magának s megajándékozta a földi kincsek legnagyobbikával, a szabadsággal... Nem rajta múltott, hogy műve csak később, idők múltával emelkedhetett érvényre.

...Nem maradhatott el e nemes mozgalomból SZARVAS városa sem, s a képviselőtesti ülésen kimondotta, hogy KOSSUTH LAJOSNAK SZOBROT EMELE, s a haza nagy fia születésnapjának százéves évfordulóját megünnepeli. A szobor emelésére bizottság küldetett ki...

Vegyék fontolóra Szarvas város polgárai, hogy szép és nemes, de igen nagy feladatot vállalnak magukra, amely csak úgy lesz teljesíthető, ha nem fog akadni egyetlen ember sem, a ki visszahúzná magát hazafias kötelességének teljesítésétől... Nem kételkedünk benne, hogy Szarvas város minden polgárának igaz hazafias érzülete meg fogja találni az áldozatkészséget, s nem fog egyetlen ember sem akadni, a ki a szobor leleplezésekor büszkén és hazafias érzülettel el ne mondhassa: ebben a szoborban nekem is van részem!... A szobor KOSSUTH LAJOS nevéhez és városunkhoz méltó legyen!”

(Vö. Szarvasi lapok, 1902. VIII. 13. 1. old.)

- 1902. IX. 14. „Kossuth Lajos” Részlet: „Kossuth Lajos nevét a feledés be nem borítja, sőt a múltó idők alakját és nevét mindinkább legendai hőssé teszi... Pályája, működése a nemzeti közismeret kincsét képezi, míg magyar lakik a Duna és Tisza mentén”.

(Szarvas és Vidéke, 1902. IX. 14.)

- „Kossuth Lajos születése 100 éves évfordulója alkalmából tartandó ünnepség” programjából: „A városi színpadon a helyi KOSSUTH-SZOBOR alap javára ünnepély lesz...” (Kétoldalas nyomtatott program Keviczky László Kossuthról szóló imaszövegével.)

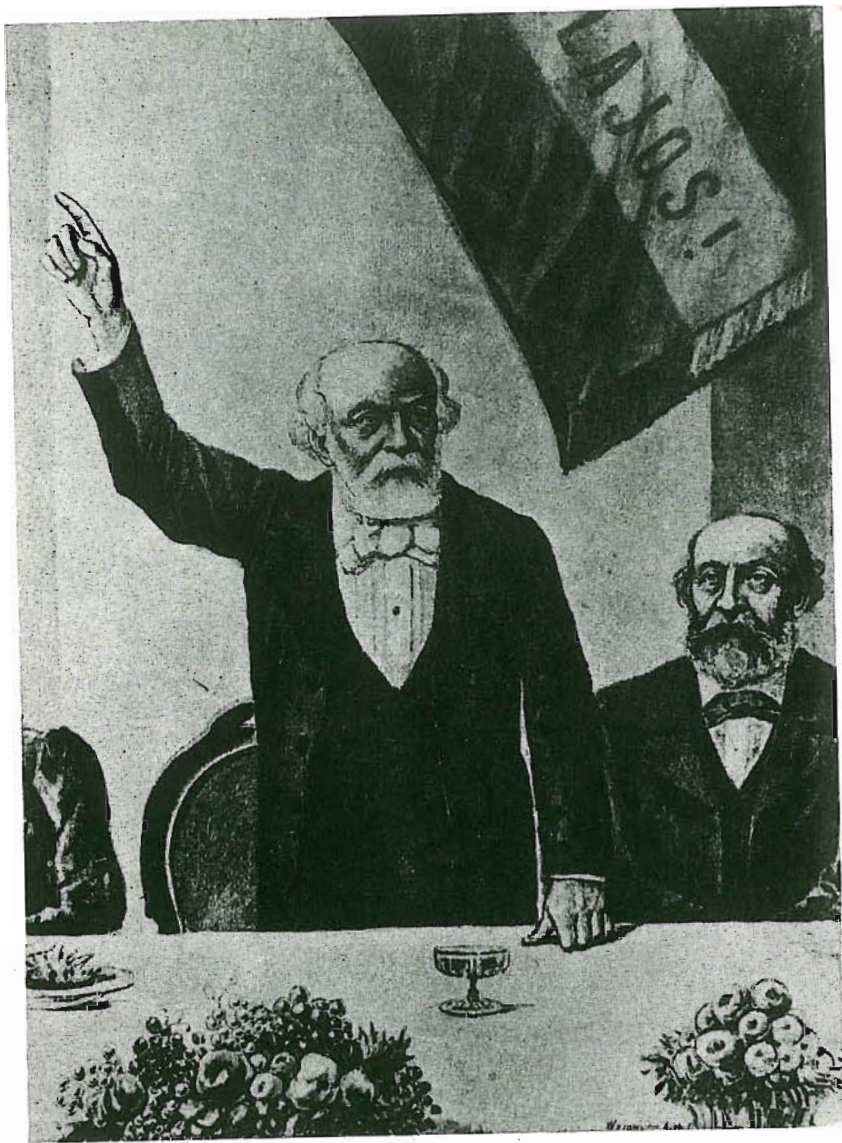
- 1902. dec. 14. „Szobrot Kossuthnak!” (Szarvasi Lapok.) Részlet: „Ércbe öntött fenséges alakja kifejezője lesz annak a határtalan szeretetnek,

A Kossuth Lajos által használt független magyar állam ezüst pecsétje – 1849

A Kossuth Lajos alapította érdemrend, amellyel Bem József tábornokot is kitüntette

A Szarvas díszpolgárává választott 90 éves Kossuth Lajos 1892-ben

mellyel Szarvas népe viseltetik az ő alkotásai iránt". A lap dec. 14-i száma 153 adakozót, a dec. 21-i száma pedig 146 nevet sorol fel, az összeg megjelölésével.

– 1905. szept. 10. „*Felhívás a lakossághoz*” és az előljáróshoz. Idézet: „Érdemős előljáróság! Néhány éve (1902) annak, hogy a *Kossuth-szobor* felállításának az eszméjét Szarvason megpendítették. Az eszme visszhangra talált! Az adakozás megindult. *Legelsőbben a község áldozott. Azután jöttek az egyes áldozatkész emberek. Majd testületek, végül az általános gyűjtés...* Kérdem tehát községünk hazafias előljáróságát, *mi az oka annak, hogy Szarvason a Kossuth-szobor ügye oly mélységesen hallgat?* Békés vármegyében mi voltunk a *legelső* akik a gyűjtést megindítottuk. S úgy látszik, mi leszünk a *legutolsó*ok, akik a *Kossuth-szobrot* felállítjuk”. (Aláírás: Egy szarvasi polgár.)

(Vö. Szarvasi Hírlap, 1905. IX. 10. 2. old.)

*

Kossuth Lajosról és a Kossuth-szobor állításáról a fenti szemelvényeken túl is tucatjával szerepelnek írások a szarvasi hetilapokban: *Szarvasi Lapok*, *Szarvasi Hírlap*, *Szarvas és Vidéke*. (Ezek jelentős része a szarvasi Vajda Péter Gimnázium archív könyvtárában megtalálható. (Főleg az évfordulók alkalmával tör fel a hazafias lelkesedés hangja. Legutóbb például 1914. március 15-én. A háború, az infláció azonban lesoványította a nehezen összegyűjtött (közel 17 ezer „békebeli” korona) szoboralapot.

Szarvas helytörténeti irodalma is meglehetősen gazdag *Kossuth* tárgyú írásokban, illetve szerzőkben. A jelentősebbek, időrendi sorrendben:

Zsilinszky Mihály: KOSSUTH a magyar nép szívében és költészetében. Pest, 1868.

Benka Gyula: Adatok Szarvas történetéhez 1848–1849-ből. In: *Szarvasi Lapok*, 1889. III. 17, 24, 31. oldalak.

Nádor Jenő dr.: Szarvas 1848-ban. Szarvas, 1962.

Tóth Lajos dr.: Benka Gyula munkássága és a szarvasi nevelőképzés százéves története. Szarvas, 1964.

Holp József: Miért nincs Szarvason Kossuth-szobor? In: *Békés Megyei Népművelés*, 1985. VI. 6.

Szarvas és Vidéke, 1989:

– *Legyen méltó hely Szarvason is 1848 megünneplésére. Kossuth-szobor felállítását kezdeményezte a HAKI*. (Uo. III. 31. sz.)

– *Szító András dr.: Kell-e végre Szarvason is Kossuth-szobor?* (Uo. IV. 21. sz.)

*

Egy szarvasi pedagógus-dinasztia

Aligha van a mi városunk történetében még egy olyan család, amely érdemesebb lenne népünk hálójára, mint volt a Rohoska-család. A hat Rohoska-testvér egyenként 40-40 évet, Mátyás 44 évet töltött a tanítói pályán. 1898-tól 1964-ig terjedő 66 év alatt 17 ezer szarvasi gyermeket neveltek és tanítottak, ami azt jelenti, hogy alig van városunkban olyan egyén az idősebb korosztályból, aki valamelyik Rohoskának tanítványa ne lett volna.

A hat kiváló tanítótestvér tanította meg a szarvasi egyszerű nép fiait a szép magyar nyelven beszélni, írni és olvasni, megkülönböztetni a jót a rossztól, tisztelni, becsülni és szeretni egymást. Megtanította arra, hogyan lehet és hogyan kell az életnek értelmet, és a köz szempontjából is értéket adni.

A Rohoska-testvérek valamennyien fáradhatatlan terjesztői és hű ápolói voltak a közösségi eszméknek. Nem volt olyan pedagógus egyesület, nem volt olyan jótékonyági intézmény, amelyet ők a legteljesebb odaadással, önzetlenül ne szolgáltak volna. Ők élesztették új életre az első világháborút követő infláció idején tönkrement Tanítói Segélyegyletet. Az ő áldozatkészségük mutatott példát kartársaiknak a budapesti „Tanítók Házában” létesített szobaalapítványokra, ahol az egyetemre került szarvasi pedagógusgyerekek ingyen szállást és kedvezményes ellátást kaptak. Ők voltak a vezetői a különféle tanítói egyesületeknek, mint amilyen volt a Békés Egyházmegyei Tanító Egyesület, a Helyi Általános Tanítóegyesület, Eötvös alap, az akkori községi és evangélikus tantesztület. Támogatták a szövetségi mozgalmakat. A tanyavilágban olvasóköroket szerveztek, és azokban ismeretterjesztő előadásokat tartottak. Mindezen közösségi tevékenységükre a szarvasi „Iparos Dalkar” vezetése tette rá a koronát. Több mint negyedszázadon át Rohoska Géza volt a karnagya, Rohoska Jenő pedig a karnagyhelyettese. Évtizedeken át ez a kórus jelentette Szarvason az énekkultúrát. Amellett, hogy ez a lelkes gárda sok kedves órát nyújtott községünk közönségének, sikereivel hírt és dicsőséget is szerzett községünknek azzal, hogy több országos dalversenyen az első díjat nyerte el.

A hat testvér tanítócsaládból született. Édesapjuk Rohoska István, szarvasi tanító volt, és a Hunyadi utcai iskolában tanított. Édesanyjuk, Murálik Ludmilla szintén tanítócsaládból származott. Még abban az időben is ritka volt az olyan népes család, mint Rohoska István tanító családja. Csaknem képtelenségnek tűnik, hogy egy tanító 12 gyermeket tudjon felnevelni. Mennyi lemondás, mennyi áldozat, mennyi fáradság, és mennyi szeretet volt azokban a szülőkben, akik ennyi áldozatot vállaltak a jövőért! Emberfeletti feladat volt még egy ideális szeretetben élő szülőpár számára is egy ilyen nagy család ellátása, gondozása.

Milyen erősnek kellett lennie annak az édesanyának, aki a gyász, a fájdalom, a kétségbeesés és a gond súlya alatt össze nem roskadt, amikor a kegyetlen sors férjét, mielőtt még életfeladatait megoldotta volna, és gyermekeit felnevelte volna, 58 éves korában sírba döntötte! Az özvegyen maradt édesanyának 60 korona volt a nyugdíja, abból kellett az időközben történt elhalálozások következtében 9 tagúra csökkent családot eltartania. Az özvegy édesanya hősiiesen küzdött a gyermekeiért. Sokszor reggelig varrta a ruháikat. Mosott, főzött, kenyeret sütött, beteget ápolt. Talán azzal jellemezhetem a család szerény életét, ha azt is leírom és elmondom, hogy nagyon sokszor csak alma vagy kockacukor volt a gyermekek vacsorája, mert több nem jutott.

Ebben a szeretettől és a szülők iránti tisztelettől áthatott, gondoktól teljes miliőben sajátították el azokat a kiváló tulajdonságokat és erőnyeket, amelyek olyannyira jellemezték őket: a szerénység, az önzetlenség, a lemondás, a szorgalom, a kötelességtudás, a hivatásérzet, a józanság, a becsület, a takarékoság. A családban fejlődött ki bennük a közösségi érzés, a szocializmus eszméi iránti fogékonyság, közösségi érdekekért való munka és küzdelem készsége.

A család három legidősebb fia, Béla, Géza, Jenő mihelyt álláshoz, s ezzel keresethez jutottak, kisebb testvéreik nevelésében és taníttatásában hathatósan segítettek özvegy édesanyjukat.

Amint az apa halála után el kellett a családnak hagyni a szolgálati lakást, a három fiú családi ház megvételében segítette az édesanyát, hogy a népes családnak ne kelljen idegen házban hányódnia.

Még be sem fejezte a legkisebb fiú a tanulmányait, amikor az első világháború idején őt bátyja után neki is hadba kellett volnlunia, és magára hagyni az aggodalmak között gyöttrődő édesanyát. Az egykori Érdekes Újság pedig, mint az egész országban egyedülálló tény közölte a hat Rohoska-testvérről: valamennyien egy község tanítói és valamennyien a harctereken teljesítenek katonai szolgálatot.

A sors úgy akarta, hogy a Rohoska-testvérek a háború véres viharából viszonylag egészségesen hazakerüljenek, a sok szenvedés után töretlen kedvvel és páratlan hivatászerettel újra a katedra mögé álljanak, és tovább folytassák áldásos népvédelői tevékenységüket, munkájukat. Valamennyien a szarvasi tanyai iskolákban kezdték pályájukat. Leghosszabb időt Mátyás töltött a külterületen, aki a határ különböző tájain 24 évig tanított. A mai pedagógus nemzedék már el sem hinné azt, hogy milyen körülmények között éltek, és milyen emberfeletti munkát végeztek a tanyán tanító Rohoska-testvérek. Hogyan is hinné, hogy a tanyai tanító 6 osztályban sokszor 90–120 gyermeket tanított. Heti óraszám, ha a továbbképző iskola óraszámait is hozzávesszük, 40–42 órát tett ki. A tanterem kényelmetlen padokkal volt felszerelve, s egy-egy padba a nagy létszám miatt 8–12 gyermeket kellett ültetni.

Az iskola és a gyermekek felszerelése is nagyon szegényes volt. A tanulók palatáblán tanulták az írás technikáját elsajátítani. A tüzelő tengeri csutka és tőzeg volt. A tanulók fűtötték és takarították a tantermet. A tanterem padlója

Családi kép

tégla volt. A legtöbb tanyai iskola sártenger közepén állt. Kövesút, járda, vilany, autóbusz, kerékpár akkor még a mesék világába tartozott. Nem volt még rádió, televízió, telefon, a tanyára nem járt a posta. Rohoska Lajosnak, Gyulának és Mátyásnak, akik valamennyien a községtől 20–22 km-re fekvő iskolákban tanítottak, legalább 6 órájába került, amíg a községbe és onnan hazaértek, hogy hivatalos ügyeiket elintézzék, vagy hogy megvásárolják a konyhához szükséges fűszereket, és gyógyszert vigyenek ki családjuknak. A tanyai tanítót helyzete ahhoz a népréteghez kötötte, amely abban az időben szinte természetes életformák között élt, és amelynek legkevesebb jutott a kultúra vívmányából. A tanyai tanító rá volt utalva arra, hogy megismerje a körülötte élő nép elhanyagolt helyzetét. Magsajnálta és megszerette ezt a jobb sorsra érdemes, szorgalmas népet, és itt döbbsent rá igaz hivatására. Ha a nép anyagi helyzetén nem is segíthetett, de odaadta neki az egész lelkét. A nép szolgálatában találta életének célját, értelmét és feladatát.

A nevelői rátermettség, a nevelői munka értékének lemérésére nincsenek objektív méréseink. A Rohoska-testvérek bármelyike egyéni munkájának érté-

két legreálisabban akkor láthatjuk, ha végigtekintünk azokon a területeken, amelyeken munkájukat végezték.

Béla, a legidősebb testvér az elemi iskolában végzett munkáján kívül tanított az ipariskolában is. A Helyi Általános Tanítóegyesületnek 24 éven át pénztárosa, a Tanítói Segélyegyletnek ellenőre, a szarvasi Malomszövetkezetnek felügyelőbizottsági tagja, az Eötvös Alapnak és a Kalász Könyvkiadónak választmányi tagja volt.

Géza, mint igazgató, a nevelők nevelője, aki sohasem fenyegetéssel, hanem bátorítással, biztatással és szeretettel igazgatta a hatáskörébe tartozó iskolákat. Az ő tekintélyét nem a hivatali pozíció, hanem kiváló emberi tulajdonságai és nemes szelleme teremtette meg. Közösségi érzése és kartársai osztatlan bizalma hosszú évekre a Helyi Tanítóegyesület és a Békés Egyházmegyei Tanítóegyesület elnökévé avatta. Az ipariskolának igazgatója, a Tanítói Segélyegyletnek évtizedeken át pénztárosa, egyházi kántor, és a szarvasi Iparos Dalkarnak évtizedeken át lelkes karnagya volt. Muzikális lelkületű nevelő, aki maga is művészen játszott, és közel 100 zeneművet szerzett.

Rohoska Jenő mint tanítóeszmény és példakép állott sokunk előtt. Az ő érdemeit szinte lehetetlen felsorolni. Írt tankönyveket, költeményeket, sokat közülük meg is zenésített. A Szarvasi Ev. Leányegyesület énekkarának karnagya. Az Iparos Dalkarnak karnagyhelyettese volt. Több éven át vezette a Tessedik Gazdasági Tanintézet énekkarát. Előadásokat tartott. Volt egyházi kántor, és egész életén át zongoratanítással foglalkozott. Szorgalma és munkabírása szinte határtalan volt. Páratlanul gazdag érdemeinek elismerésül működése alatt a „Julián” egyesület több ízben jutalomban részesítette, nyugalomba vonulásakor pedig igazgatói címmel és elismerő oklevéllel tüntették ki.

Rohoska Lajost az életből való elköltözésekor így jellemezték: „Vidám kedélyű, értelmes férfiú, emberbarát, hű ember és fájdalom ismerője volt.” Ez nagyon ráillő, tömör és találó jellemzés volt. 40 éven át a szarvasi ev. iskolánál mint tanító működött. A Szarvasi Ipariskolának több éven át igazgatója, több tanítóintézmény alelnöke, pénztárosa vagy ellenőre volt. Az Újtemplomnál kántori szolgálatot teljesített. Hű volt a néphez, a munkájához, a családjához. Megértő, jó barát, aki mindenkor készséggel segítette a környezetében élő embereket.

Reményi (Rohoska) Gyuláról és Regős (Rohoska) Mátyásról ugyanezeket lehet elmondani, ugyanazokkal az erényekkel ékeskedtek, mint testvéreik.

Reményi Gyula a szorgalom, a pontosság, a lelkiismeret megtestesítője volt. Nemcsak a Rohoska család emlékeit gyűjtötte össze és tartotta számon, hanem a városnak minden nevezetességét is. Nincs Szarvason olyan műemlék, emléktábla, felirat, amelyről neki pontos feljegyzései ne lettek volna. Szerénysége közismert volt. 40 évig tanított a szarvasi ev. elemi iskolában. Hosszú ideig egyházi jegyző és több tanítóegyesület választmányi tagja volt.

Regős Mátyás a tanyai nép szerelmese, atyja, tanácsadója, vigasztalója volt. Negyedszázadon át szolgálta önfeláldozó hűséggel és szeretettel. A tanyán olva-

sőkört vezetett, a nép művelődésének ügyét előadások tartása által szolgálta. Alig van Szarvason olyan ember, akinek a tanyai nép annyi hálával tartozna, mint neki. 44 évig tanított. A Békés Megyei Ált. Tanítóegyesület Szarvasi Járás-köreinek pénztárosa volt.

A Rohoska-családhoz tartozott *Jánovszky György* tanító is, akinek Rohoska-lány volt a felesége, s aki minden tekintetben méltó társa volt a Rohoska-testvéreknek. *Jánovszky György* nagy érdeme, hogy mint a Szarvasi Ipariskola több évtizeden át volt igazgatója, teljesen ennek az iskolának szentelte életét, és az iskolát hivatásának magaslatára fejlesztve, a művelt iparosság ezreit nevelte a szarvasi társadalomnak. Sok tanítói intézmény tagja volt. Írt ipariskolai tan-könyveket és ifjúsági színdarabokat.

Ha a Rohoska-család a szarvasi népnevelésben betöltött szerepét méltatni akarjuk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy a Rohoska-család az egymást követő nemzedékeken át valóságos pedagógus-dinasztiává vált. A harmadik nemzedékhez tartozó *Reményi István*, *Reményi Gusztáv*, *Regős Emília*, *Regős János*, *Schultz Sándorné*, *Rohoska Vilma*, *Gulyás Mihályné*, *Regős Ilona*, *Roszik Jánosné Jánovszky Margit*, *Jánosi György*, *Jánovszky Etelka*, *Rohoska Margit* valamennyien méltó utódaik az apáknak. De a lánc nem szakadt meg. A fiatalok közül *Reményi Katalin*, *Gulyás Gizella*, *Kordás Zoltánné Demeter Margit*, *Szabadvári Ilona* és *Miklós*, *Zátonyi Pál* szintén ezt a pályát választották.

Hisszük, hogy a Rohoska-testvérek nem haltak meg egészen, mert azok a magvak, amelyeket tanítványaik lelkében elvetettek, haláluk után is hatnak, érnek a lelkek mélyén, és válnak talán már ma vagy csak hosszú idő múltán gondolatokká, érzésekké, elhatározásokká, tettekké.

Hogyha egyáltalán szokásban lenne tanítónak szobrot emelni, és lenne egy igen nagy művész, aki a tanítóeszményt a Rohoskákról mintázná, bizony az lenne az országnak egyik legszebb és legértékesebb szobra, amely előtt tisztelettel hajtanák meg fejüket az emberek.

Megjegyzés:

A megemlékezést a családi krónika, valamint *Lelkes Pál* helytörténeti munkája alapján állítottam össze. (A szerző)

Mély megrendüléssel közöljük, hogy időközben a szerző elhunyt. (A szerk.)

DR. MOLITORISZ PÁL

„Az ember java, a világ boldogsága a célom”

Megemlékezés

Nyíri Elek bölcselő író halálának 90. évfordulójára

Békés megye sajtóbibliográfiájában egy ismeretlen névvel találkozhatunk, Nyíri Elek nevével, mint az *Emberbarát*, valamint a *Népszerű Bölcsész* című Szarvason kiadott folyóiratok szerzőjével.

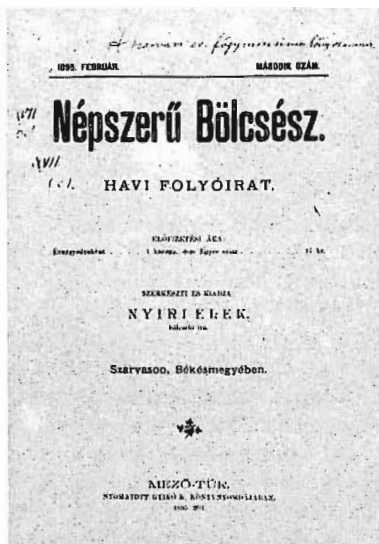
Nyíri Elek tevékenységéről a város történetével foglalkozó művekben nem olvashatunk. Joggal merül fel a kérdés, ki a titokzatos szerző, aki a századvégi Szarvason oly merész volt, hogy filozófiai folyóirat kiadására vállalkozott.

Szinnyei József az igen alapos, közel 30 000 író adatait tartalmazó Magyar írók élete és munkái című művében Nyíri Elekről egyebek között a következőket olvashatjuk: Nyíri Elek szocialista, bölcselő író Szarvason; valamikor jómódú ember volt, de folyton pereskedett, úgyhogy kisedded vagyonkáját is elvesztette; egy exaltált és kizárólag szocialista röpiratokkal, könyvekkel és újságokkal táplálkozó ember, féktelen vehementiával rontott a *Népszerű Bölcsész* c. folyóiratának minden egyes cikkében az úri-rend, az igazságszolgáltatás, a kormány, a papság, s egyáltalán minden ellen. Gyakran támadt baja a sajtóügyészségekkel, s leginkább a budapesti esküdtszék előtt állt, egy éles antidinasztikus cikke miatt. Az esküdtek azonban látták, hogy tébolyult emberrel van dolguk és fölmentő ítéletet hoztak. A lapszerkesztésén kívül, melynek révén szarvasi bölcsenek nevezték, kuruzslással is foglalkozott...

A személyisége körüli homály eloszlatható kissé, ha az 1895 és 1898 között kiadott *Népszerű Bölcsész* számainak elsárgult lapjait fogjuk vattalóra.

A szerző ritkán vall önmagáról, életrajzi elemeket írásai úgyszólván nem tartalmaznak. Egyhelyütt a következőket írja: „míg Kolozsvárott laktam, legálábbis egy párszáz forintot, olykor jövedelmem nagyobb részét adtam ki könyvekre, ugyanígy cselekedtem Budapesten laktomban is. De itt, ahol most lakom nincs könyvkereskedés.” Később kifejti, hogy az új könyvek pénzügyeihez képest méregdrágák, s ezért három év óta alig költ könyvekre. Kolozsvári és budapesti tartózkodására többször is utal, Szarvasra valószínűleg csalódottan, a világ elől menekült.

Ritka önvalomásként a *Tudás határa* című cikkében írja, hogy „fiatal koromban tele olthatatlan tettvágygal, ifjúi tüzzel nem tartottam semmit lehetetlennek, semmi kérdést megoldhatatlannak, 20 év után már látom a határt. Amint haladtam..., úgy lettem mind idegenebbé e világban..., száműzve vagyok én itt az emberek közül, általuk és önkéntesen egyaránt. Óhajtanák emberi társaságot..., de gondolataikat, beszédeiket, nyegle műveiket nem hallgathatom. Ez emberi világot szivaccsal letörülnöm, s helyén új világot teremtenem eszményem szerint kellene ahhoz, hogy én itt idegen ne legyek.”

A Népszerű Bölcsész első száma 1895. januárjában jelent meg, a címlapon a következő felirattal: Szerkeszti és kiadja Nyíri Elek bölcselő író, Szarvason, Békés megyében. (Nyomatott Gyikó K. Könyvnyomdájában Mezőtúron.) Már a szeptemberi számban közölt kiadói értesítésben sajnálattal közli, hogy az első négy szám oly gyenge pártolásra talált, hogy a további fenntartása a tervezett terjedelemben a szerzőre elviselhetetlen anyagi terhet ró. Ezért folyóiratát kéthavonta jelenteti meg. „Ez összehhúzóds tán mégis helyesebb lesz, mint a tapasztalt érdeklődéshiány folytán kedvet veszítve felhagyni a munkával.”

Folyóiratának bevallott célja, hogy valódi tudományt adjon olvasóinak, melyet elfogadva mind az egyén, mind

a társadalom boldogabb lehet. Elveiben rendületlenül bízik: „meggyőződésem, hogy elveimet alkalmazva boldogabbak lesznek az emberek”.

Első cikke a Philosophiai Szemle 1891. évi 3–4. füzetében jelent meg, Bölcselmi kísérlet címmel, melyet teljes terjedelmében közöl folyóiratában is. Meghatározza magát a tudást, írása széles körű ismeretekről tanúskodik. Kora gondolkodóit, filozófiai nézeteit jól ismeri. Élesen szembehelyezkedik a materializmussal, „a materializmus cáfolata nagyon könnyű, az egyszerűen nem is hederít gondolatvilágunkra, fogalmaink, elveink világára, mintha ez nem is léteznék, pedig belvilágunk letagadhatatlanul, közvetlenül adva van” – írja.

Világnézete alapvetően idealista. „A legfőbb, igazi egyetlen uralkodó az egész világegyetemben a magát valóditó Isten. Az ember az Atyához hasonlóan szabad, élet és világnézetét maga alkotja, tehát tévedhet is, de előbb-utóbb megtalálja az igazat, a jót”.

Az ismertettét eszmevilág végigvonul cikkeiben. (Pl. A jónak útja, Szilárd pont stb.), azonban egyre borúlátóbb lesz, nézetei, jelzői egyre szélsőségesebbek válnak.

Egyet kell értenünk Szinyei értékelésével, izzó gyűlölettel szinte mindent támad. Antimaterializmusa élesedik. („a materializmus nem egyéb, mint korunk tévedéseinek összevonata”). Több cikkben szenvedélyesen támadja kora tudományát, azt áltudománynak minősítve, sok cikkben elmélyülten foglalkozik az orvostudománnyal és a közegészségüggyel, nézetei igen zavarosak. Lelkes híve a vegetarizmusnak, minden baj forrását a húsevésben látja. A nyomdafestéket alig tűró szavak elől nem menekül az állam, az igazságszolgá-

EGÉSZSÉGI BÖLCSELET.

— A „NÉPSZERŰ BÖLCSESZ” MELLÉKLETE. —
HARMADIK SZÁM.

A fogak ápolása.

Mit tegyek, hogy szép, tiszta, fehér fogaim legyenek, ne szávasodjanak és soh'se fájjanak?

Ne egyél húst, húselevet s általában állati anyagot. (A tej nem állati anyag, hanem bár állattól származik, inkább növényi tápnak tekinthető; állati anyagok csak az állati tetem részei és a tojás. A méz sem állati anyag ugyan, de azért az sem embernek való táp.) és ne egyél se meleg, se túlhideg, ételt s általában kerülj a főzött, kotyvasztott eledeleket. Jobbára nvers hideg

tatás, a hivatalnoki kar, az arisztokrácia, az oktatás, a rendőrség és a papság sem. (A zsarnok uralom, Anyagi bajok, Fegyveres kutyák stb.)

Hangja egyre inkább radikalizálódik, sok helyütt durva, államellenes lázítással vált.

Ellentmondásos egyéniség, istenhite és materializmus tagadása jól megfér szocialisztikus elemekkel. Szót emel az emberi jogok, a közügyekben való közvetlen részvétel fontossága mellett, hangsúlyozza a földhöz való jogot, a munkához, a pihenéshez való jogot, valamint a 8 órás munkaidő bevezetésének szükségességét.

A gazdaságban a szabadversenyt idealizálja és az élénk gazdasági forgalom szükségességét hangoztatja, melynek fő akadályá szerinte az emberek vagyonszerzési törekvése és a monopólium (Holt tőke).

Helyteleníti, hogy a szocializmus a tőke ellen, a tőkés ellen küzd. Igaz, hogy a tőkét osztársadalmi munka teremtette, de kell annak valakik által kezeltenni, mégpedig ésszerűen csak olyanok által, kiknek magánérdeke függ azzal össze. (A végcél). E gondolatai napjainkban is figyelemreméltóak.

Messze meghaladta korát a környezetvédelem jelentőségének felismerésében.

„Szóljon ezúttal az ének a kőszénfüsttel büdösítőkről” – kezdi a Kőszénfüst és gally, venyigitüzelő című cikkét. Megfogalmazza, a tiszta környezethez való emberi jogot. Logikusan érvel (10 krajcár követelésre törvényesen elégtételt

adnak, de a „közlég” szabadon szennyezhető), igyekszik felrúzni a közvéleményt, arra hivatkozva, hogy a zsebe érdekében senkinek sincs joga másnak ártalmat okozni, a közvélemény „birkaként csak a szokás és ősi előítélet kolompja után baktat”.

„Óvakodjatok belekontárkodni avatatlan kezekkel a természet rendjébe. Nem szülhet jót az a borzasztó mennyiségű bomlástermék, melyet ti a légkörbe dobtok gyáraitok kőszénfüstjével.” (A bölcselem hitelessége). „A természet tiszta, tökéletes ott, ahol nincs ember” – állapítja meg, s felismeri, hogy az ipari civilizáció fertőzi a talajt, a vizet és a levegőt.

Szinnyeinél haláláról a következőket olvashatjuk: Utóbb kitört rajta az üldözési mánia, s elhatározta, hogy önként megvált az élettől, s különös életének különös befejezéséül a római philosophusok mintájára az éhhalált választotta, 38 napig nem evett, csak a maga készítette port szedegette. 1899. március 25-én reggel halva találták az ágyában.

Halála előtt két héttel a Szarvasi Lapok 12. számában megjelent Kóros tünetek című cikkében mélységesen borús gondolatokat fejteget: „a társadalom beteg, nagyon beteg; haldoklik lassan, csendesén, különösen azon része, melyet léleknek neveznek. Rohanunk hanyatt-homlok, nem törődve egymással, ösztönöz, hajt bennünket az érdek, a mulékony javak bírhatása utáni vágy. Pedig a lélek, csak a lélek, ez az elhagyott, szánalomraméltó, felesleges portéka, csakis ez az örök, csak akkor kezdünk róla tudomást venni, s akkor is annyit, hogy az sincs már meg, az is elhagyott bennünket.”

A haldokló bölcselő középponti mondanivalóját, üzenetét letisztultan fogalmazta újra.

Utolsó gondolatai azonban bizakodóak, hite legyőzte borúlátását és szokatlanul ünnepélyes. „... de a sötétség mögött ott rejtőznek már a szikrák, az ártatlan, tiszta gyermeki lelkek, a jövő emberei. Bár napunk messze van még, már látni véljük a hajnalhasadtát, és hisszük, hogy a jövő század eleje nem fog e századvég sötétségében találni, mert hisz nem semmisült meg, nem tűnt el végleg világitó napunk. Ott rejtőzik az az anyák szívében, az iskolák belsejében, a nevelésben.”

DR. PERÉNYI BÉLA

Olimpiai bajnokunk: Tersztyánszky Ödön (1890–1929)

*„Ha eljött a halál,
Teljessé lett az élet”
(Hegedűs Géza)*

Az emberi élet csúcsa és mélysége ritkán áll olyan látványos közelségben egymáshoz, mint Szarvas legendás sporthőse esetében. 1928 nyarán még az amszterdami olimpia aranyérmeinek fényében tündökölt, s alig tíz hónappal később, a solymári úton motorkerékpárjával egy útszéli fának ütközve, halálos önkívületben hevert.

Hat évtizede történt ez a tragédia.

Városunk társadalmát különösen megrázta a gyászeset, hiszen a Bajnok ifjú éveinek egy részét itt töltötte. Édesapja 1906 őszén vásárolta meg a szarvasi Fő utcán – a legutóbbi évekig működő gyógyszerterületet. Az épület szárazkapujának ódon bolthajtásai alatt gyakorolták a vívást 1907 nyaratól a négy Tersztyánszky-fivér közül hárman: Gábor, József és Ödön. A legidősebb bátyjuk, Kálmán azért nem volt köztük, mert ő akkor már egyetemre járt és nyaranta gyakornok volt valamelyik gyógyszerterületen.

Régi szarvasiaktól sok-sok évvel ezelőtt hallottam még egyet-mást a fiaira méltán büszke gyógyszerész-apáról is. Ha ideje engedte, elballagott a Köröspartra, nézte az akkor már megzabolázott, csöndes vizet és tűnődni látszott mozgalmatlan életútján. Udvarias, szolid embernek ismerték. Néhány évig éltek csak városunkban.

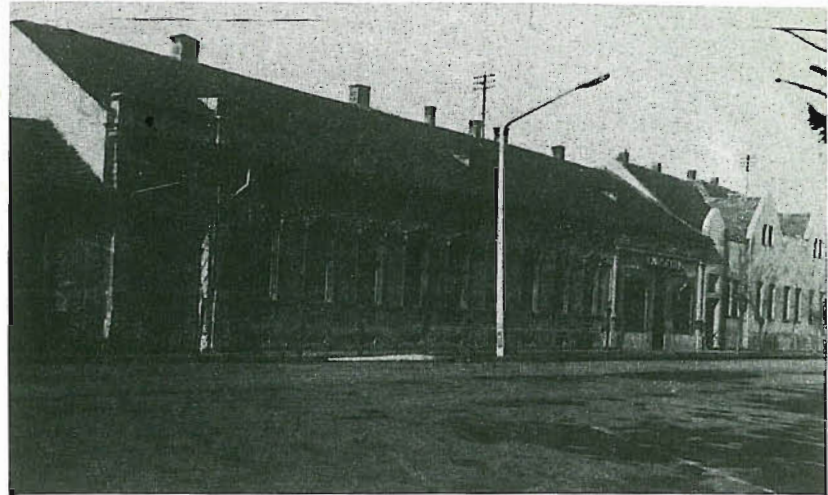
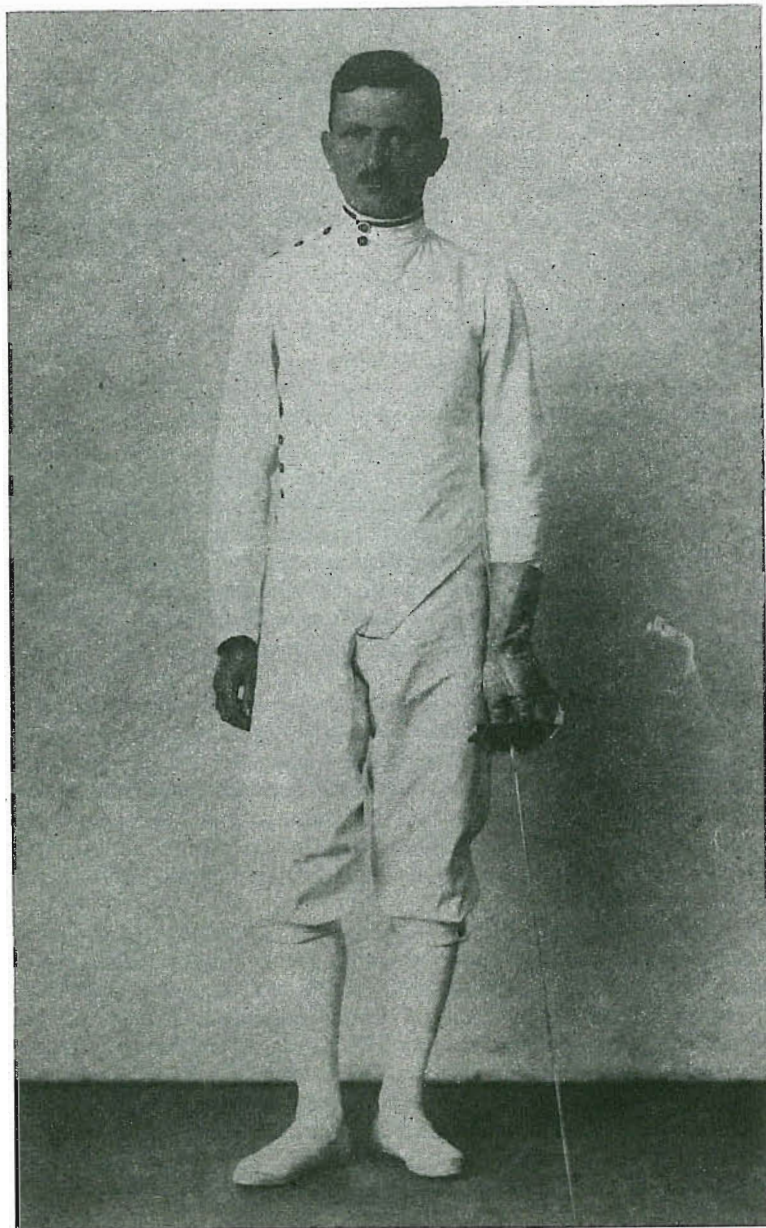
A család egyébként Sárospatakról költözött Szarvasra. Sárospatakon is – akárcsak korábban Csákváron, ahol Ödön is született, patikájuk volt.

A gyógyszerészet generációkon át vonzotta a Tersztyánszkyakat. Ödönnek nemcsak a bátyja, és az édesapja, hanem már a nagyapja is gyógyszerész volt, aki Bécsben járt egyetemre, és onnan szökött meg az 1848-as forradalom hírére. Egyenesen a harctérre ment, ahol bal karján megsebesült. A Rókus-kórházba osztották be. Mikor 49 őszén megtudta, hogy Batthyány Lajos gróf, a pesti „Neugebäude”-kaszárnyában kivégzett szabadsághős miniszterelnök holtan fekszik ott a ravatalon, óriási kockázattal beszökött a laktanyába, és – egy szemeteszkocsin – segítette „ellopni” a nagy hős holttestét, hogy méltó helyen eltemethessék.

Ilyen felmenők példája alakította a Tersztyánszkyak jellemét.

A fivérek közül csak Gábor járt néhány évet a szarvasi gimnáziumban. József

A lakóház Szarvason

Nagyváradon, Ódön pedig Pécsen volt hadapród-iskolás, így ott ismerkedtek meg a vívás alapelemeivel. A nyári szünidőket azonban odahaza töltötték Szarvason.

Eddig nem ismert adatként közölhetem, hogy édesapjuk szakavatott vívómestert fogadott az itteni oktatásukra *Tóth Ferenc*, fővárosi okleveles vívómester személyében, aki régebben a bécsújhelyi katonai vívóiskolának 3 éven át volt tanára. Tóth Ferenc ugyanis 1907-től kezdődően több nyáron át tartott vívótanfolyamot Szarvason. Először a „Szarvasi Lapok” 1907. augusztus 18-i száma adott hírt erről („a mester egyike az ország legjelesebb vívómestereinek”). A Tersztyánszky-fiúknak a hajnali órákban adott külön-órákat a patika-ház zárt, fedett kapualjában („ez volt a vívótermük”).

Ódön már a pécsi hadapródiskolában kitért szellemi képességeivel, akaraterével, és növendéktársai közt a vívásban is az élén járt. Akkor még jobb kézzel vívott, csak 1907-ben tért rá a másik kézzel való vívásra is. A szarvasi nyári vívóedzéseken a jószemű Tóth Ferenc mester figyelt föl Tersztyánszky bal kezének hatékony vívókészségére.

Tersztyánszky nem röppent föl üstökösként a magyar vívás egére. Rendkívül szívós gyakorlással jutott csak előre. A világháború előtti években azonban már kezdték megismerni a nevét, hiszen kétszer is megnyerte Felsőmagyarország kard- és tőrbajnokságát.

Az első napoktól kezdve részt vett a világháborúban. Hős katona volt. Főhadnagyként vonult be, de már 1915-ben soron kívül századossá léptették elő,

ugyanis a Kárpátokban a koronkői magaslatokon elszánt vakmerőséggel hiúsított meg egy ellenséges offenzívát. Ezért vaskoronarendet kapott, de súlyosan meg is sérült, bal karja megbénult. Úgy tűnt, mindörökre vége a vívó-pályafutásának. Sportolástól edzett karját azonban néhány hónap múlva sikerült helyrehozni. 1916-ban a Bruszilov-offenzíva alkalmával hadifogságba esett, ahonnan másfél év múlva megszökött! Hosszú hónapok keserves megpróbáltatásai közt, marhavagonokban és másutt rejtőzködve, végül is 1918 tavaszán jelentkezett ezredénél. Már régóta hősi halottnak hitték. Aztán az olasz harctérre vezényelték, ott is volt a harcok utolsó napjáig.

Hazatérve forrongó országban, meghasonlott hazában találta magát. A 28 éves bátor és jólképzett tisztet a Tanácsköztársaság idején Stromfeld Aurél vezérkari főnök maga mellé vette segédtisztnek, a gödöllői főhadiszálláson. Aztán „elzúgtak” a forradalmak; a Trianon utáni csonka-hazában is szükség volt Tersztyánszkyra, mint jőnevű katonai teoretikusra. Tanfolyamokon előadásokat tartott a hadtörténelemtől és a hadseregszervezés tanáról.

Jószerevel egy évtized kiesett a sport-pályafutásából.

A világháború előtti években már ismert vívó csak 33. életében léphetett ismét a pástra. És milyen kevés idő, mindössze öt-hat év maradt már csak számára...

A századelő nagy öregei közül ott állnak még az élvonalban: Mészáros Ervin, Schenker, Berti, a család által is jól ismert dr. Tóth Péter (akiről szarvasi kapcsolatai okán külön is kellene egyszer írunk), aztán a közép-gárda: Glykais, Pósta, Rady, Garay, Rozgonyi, Gombos, Uhlyarik, és a tüneményes fiatal tehetségek: Piller és Petschauer.

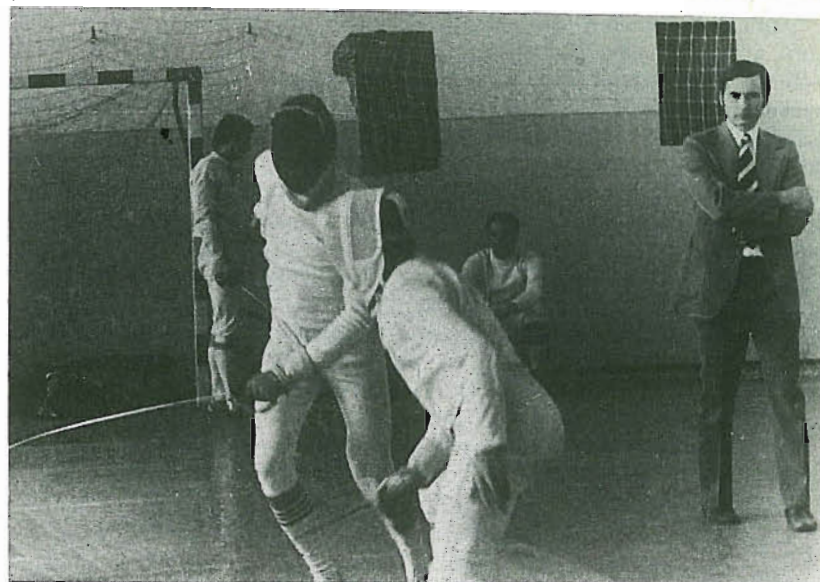
Tersztyánszky Ödön ún. „észvívó” volt. Alaposan megfigyelte és szinte feltérképezte magában ellenfeleinek stílusát, leggyakrabban alkalmazott megoldásait. Mindig ki tudta használni ellenfelének akár legkisebb hibáját. Akciói keresztülvitelének finomsága, vívómozdulatainak leegyszerűsített volta minden felesleges lendület vagy mozdulat nélkül voltak célratörők. A legsikeresebb utolsó öt évében – 34–38 éves korában – háromszor lett magyar kardbajnok és ugyancsak három alkalommal törbajnok.

Végül elérte minden sportember álmát, az olimpiai bajnokságot. A győztes csörtéje után csöndesen így szólt: „Most leteszem kardom – örökre...”

Egy év sem telt el, és már nem élt...

Halála után ezredessé léptették elő. Rászolgált erre is, hiszen mindig hangsúlyozta azt, hogy katona és valóban teli volt katonaerényekkel. Az ország, a sporttársadalom és volt földijeit szívében azonban elsősorban a küzdő sportember, az olimpiai bajnok képe él.

Már az elhunytja után negyedfél évvel, 1933. január 22-én szeretett városa: Szarvas „nagyszerű fiának emlékére” az Árpád-szállóban emlékünnepeket és

Emlékverseny Szarvason (Szemben Gedóvári)

országos nyílt kardvívó-versenyt rendezett. Ezen a többszörös bajnok *Rajcsányi László* győzött.

Aztán évente ismétlődtek – a Magyar Vívószövetség támogatásával – városunkban a Tersztyánszky-emlékversenyek. 1934. február 4-én az olasz *Pinton*, 1935. május 26-án (ez évben kivételesen a nyári Színkörben megrendezett versenyen) ismét *Rajcsányi László*, majd 1936. május 10-én a néhány hónappal később Berlinben olimpiai bajnokságot nyert *Kabos Endre* győzött a szarvasi emlékversenyen.

Azokban a napokban szinte az egész vívó-világ szeme Szarvasra tekintett, hiszen pl. az 1934. évi mezőny, amelyben a teljes magyar élgárda és a három legerősebb olasz kardozó is részt vett, felért egy olimpiai döntővel is. Mint kisdíák én is ott szorongtam az Árpád dísztermének karzatán, figyeltem az izgalmas csörték minden mozzanatát. Ma is őrzöm az akkori vívó-nagyságok: Kovács, Rajcsányi, Kabos, Gerevich, Berczekly, Rajczy és a többiek, meg az olasz Gaudini, Marzi, Pinton aláírásait, melyeket az egyes asszók szünetében sikerült tőlük kapnom. – Az esti banketten Anselmi csapatkapitány meleg hangon emlékezett Tersztyánszkyra. A házigazdák nevében az üdvözlő beszédet – olasz nyelven – Dr. Molnár János községi orvos mondta.

„Múlnak az iramló évek!” – mondhatjuk mi is Horatius-szal. A II. világháború, a kavargó világtörténelmi és politikai események évtizedekre elfeledtették a Tersztyánszky-emlékversenyeket. A hatvanas években felvetettük a versenyek felújításának lehetőségét, vajmi kevés sikerrel. A későbbiekben a Békéscsabai Városi Sportfelügyelőség tette magáévá az elgondolást, és az 1973 – 1976 közötti években négy alkalommal megrendezte Békéscsabán a Tersztyánszky-emlékversenyt. Ezek a versenyek – el kell ismernünk őszintén – csak halvány visszfényei voltak a 40 évvel korábbiaknak, mert az élversenyzők indulását nem tudták biztosítani.

1978-ban, Tersztyánszky Ödön olimpiai győzelmének 50. évfordulóján végre Szarvas városa is megmozdult. Március 19-én – a bajnok fiának jelenlétében – emléktáblát avattak a sporttörténelmi emlékü patika-ház falán. Utána pedig az öntözéses főiskola tornacsarnokában – immár Tersztyánszky emlékéhez méltó színvonalú – versenyt rendeztek, amit *Gedővári Imre*, (a későbbi szülői olimpiai bajnok kardcsapatunk tagja) nyert meg.

Azóta megint eltelt több mint egy évtized. 1990-ben lesz olimpiai bajnokunk születésének 100. évfordulója. Méltón kellene erről megemlékeznünk!

DR. KUTAS FERENC

A túlélők megszólalnak

Aki a történelemben kíván visszatekinteni, évszázadok gomolygó ködén kell átlátnia. E ködön át fel-feltűnik egy-egy esemény, hogy aztán ismét eltűnjön, majd később előbukkanva – más megvilágításban más arcát mutassa. Ezért nehéz annak a dolga, aki a múltat meg akarja ítélni.

Különösen érvényes ez az utóbbi 45 év magyar történelmére. Itt nem az évszázadok köde telepedett az eseményekre: mesterségesen burkoltak ködbe tényeket. Csak az utóbbi időkben kezd a ködfátyol feloszlani. Előkerülnek olyan dokumentumok, melyekhez eddig senki hozzá nem férhetett, megszólalnak a még élő tanúk, akik jobbnak látták négy évtizeden át hallgatni.

1945. január 6-án Szarvas német nevű lakosait (18–45 éves korig) munkaszolgálatra idézték be, majd a Szovjetunióba szállították őket kényszermunkára. Az 1945. január 25-én kelt lista 21 nevet tartalmaz. Szövege a következő:

Kimutatás: Az orosz katonai parancsnokság által a szarvasi járásban közmunkára igénybevett és a Szovjetunióba kiszállított német nevű magyar honosokról:

Brandt Ilona (1924), Brandt Anna (1925), Fraunhoffer Ferenc (1902), Fraunhoffer Ferenc (1923), Kreisler János (1913), Májer Erzsébet (1922), Májer János (1909), Májer Mihály (1906), Májer Zsuzsánna (1925), Müller Károly (1904), Müller Károly (1927), Prasz János (1900), Schultz Sándor (1900), Steigauff Magda (1924), Such György (1928), Tauttmann József (1908), Zwickl László (1906), ifj. Schultz Mihály (1920), Schultz József (1926), Niedermájer Ella (1923), Braun József (1903).

Szarvas, 1945. január hó 25-én.

Olvashatatlan aláírás
sk.

Az emlékezők szerint a névsorban nem található Zappé Péter neve, aki szintén az elhurcoltak között volt. A listán szereplők közül soha nem tért vissza: id. Fraunhoffer Ferenc, id. Müller Károly, Májer Mihály, Schultz Sándor, Tauttmann József, Braun József.

Huszonég név – huszonég tragikus egyéni sors. Többségük ma már nem szólhat meg. Azok közül mondják el ketten a velük történeteket, akik túléltek a megpróbáltatásokat, s ma is köztünk vannak.

Brandt Anna (Misinszki Pálné) egyike a ma is Szarvason lakó túlélőknek. Ugyanannak a háznak a folyosóján ülünk, ahol annak idején is lakott. Torlódnak emlékei. Olykor elfutják szemét a könnyek, időnként el-elcsuklik a hangja. A riporter feszengve ül: kérdéseivel behegedt sebeket szaggat fel, könnyeket

K I M U T A T Á S:

Az orosz katonai parancshokság által a szarvasi járásbann közmunkára igénybevett és a Szovjet-unióba kiszállított német nevű magyar honosokról.-

Sor szám.	Név.	Életkor születési év.	Foglalkozás.	Családi állapot.	Gyermekeinek száma.	Jegyzet
1.	Brandt Ilona	1924	női szabó.	hajadon.	--	-----
2.	Brandt Anna	1925	női kalap készítő.	hajadon.	--	-----
3.	Fraunhoffer Ferenc	1902	köze. irodatiszt.	nős.	1.	-----
4.	Fraunhoffer Ferenc	1923	egyetemi hallgató.	nőtlen.	--	-----
5.	Kreisler János	1913	asztalos.	nőtlen	--	-----
6.	Májér Erzsébet	1922	háztartás	hajadon	--	-----
7.	Májér János	1909	napszámos	nős.	2.	-----
8.	Májér Mihály	1906	napszámos	nőtlen	--	Szarvas.
9.	Májér Zsuzsánna	1925	háztartás	hajadon	--	-----
10.	Müller Károly	1904	nyomdász	nős	2	-----
11.	Müller Károly	1927	gimn. tan.	nőtlen	--	-----
12.	Prasz János	1900	cipész	nőtlen	--	-----
13.	Schultz Sándor	1900	gazd. tanár	nős	--	-----
14.	Steigauff Magda	1924	háztartás	hajadon	--	-----
15.	Such György	1928	gimn. tan.	nőtlen	--	-----
16.	Tauttmann József	1908	italmérő	nős	1.	-----
17.	Zwicl László	1906	kötszövő mest.	nős	4.	-----
18.	ifj. Schultz Mihály	1920	földműves.	nőtlen.	--	Csabacsida
2.	Schultz József	1926	napszámos.	nőtlen	--	-----
3.	Niedermajer Ella	1923	cipő felsőrész készítő.	hajadon	--	Békéscsaba andrás. Kenderos.
1.	Braun József	1903	földműves	nős	3.	-----

Szarvas, 1945. január hó 28-án.

Brandt Anna 1945-ben

...és ma

fakaszt. Szabad-e ezt? Szembe kell nézni múltunkkal. Etikuss-e, hogy más ember fájdalmas emlékeit idéztetjük? Gördülnek a szavak, mondatok, s erősödik a meggyőződés: „a múltat be kell vallani.”

*

„1925-ben születtem Szarvason. Édesapám nagyszülei valamikor Mezőberényből jöttek át. Német nemzetiségűek voltak. Nagyapám még beszélt valamennyit németül, de sem édesapám, sem mi nem tudtunk egy szót sem. Négyen voltunk testvérek, mindannyian lányok. Édesanyánk tót volt, de mi magyarnak vallottuk magunkat.

Azon az emlékezetes napon, 1945. január 6-án kinn voltunk valahol a községben. Amikor hazaértünk, édesanyánk kétségbeesve fogadott. Mind a négyen kaptunk egy felszólítást: kétheti élelemmel jelentkezünk a gimnázium épületében közszolgálatra. Teljesen váratlanul ért bennünket ez a hír. A háború elvont a fejünk felett úgy, hogy sem a községnek, sem a lakosoknak nem lett semmi bántódásuk. Úgy éreztük, hogy nagy baj már nem lehet, és akkor jött ez. Beszéltek, hogy ez a bosszú, amiért a németek elhurcolták a zsidókat. Meg hogy a Volksbund... Azt nem tudtuk, hogy mi az, Szarvason nem is volt ilyen.

... Bevonultunk a gimnáziumba. Rémültek voltunk, sírtunk. Nem ismertem, kik voltak ott, már alig emlékszem, mi történt. Csak annak örültünk, hogy két testvéremet elengedték, mert pici babájuk volt. A nővérem is maradtunk. Nem tudtuk, mi lesz velünk. Azt mondták, megyünk kukoricát törni, de hogy hova és meddig, senki sem tudta.

... Lovas szekerekre raktak bennünket, orosz katonák kísérték. Hét nő maradt, a többi férfi. Kondoroson a csárdában aludtunk, másnap aztán Gyuláig vittek. Olyan hideg volt, hogy a kenyérünk is megfagyott. Gyulán bevagoníroztak minket, és elindultunk. Azt sem tudtuk, hová. A vagonban csupa nő volt. Gyuláról, Elekről, Mezőberényből... Körbe-körbe priccsek voltak, azon aludtunk. Középen állt egy dobkályha. A vagon alján volt egy lyuk, azon egy lyukas fenekű vödör, az volt a vécé. Kaptunk két vödört. Az egyikből ittunk, a másikkal mosakodtunk.

... Románián át mentünk. Ott valamilyen olajos vizet kaptunk. Mindenkinek hasmenése lett, de olyan! Amikor megálltunk egy állomáson, mindenki szaladt volna ki, de fegyveres őrcsapatok voltak. Hogy mi volt abban a vagonban! Szörnyű. A vonat csak ment, ment. Huszonkét napig utaztunk, amikor kiraktak bennünket Rosztov körzetében.

... A lágert egy bányavidék közepére telepítették. Szabályos fogolytábor volt, szögesdróttal körülvéve, örökkel. Három, emeletes épülettel. Lehattunk vagy ezren. Az utat mindnyájan kibírtuk, fiatalok voltunk. Az igazi megpróbáltatások ezután következtek. Rettenetes hideg volt. A mi ruháinkban nem hogy dolgozni nem lehetett, de még meglenni is csak az épületekben. Ezért kaptunk ruházatot: vattanadrágot, pufajkát, halinacsizmát. Ezek használt katonaruhák voltak. Na ettől aztán úgy betevesedtünk, hogy nem tudtunk tőlük megszabadulni. Aki a lágerban megúsza, az a kötelező fertőtlenítőben kapta meg.

... A nőket először „könnyebb” munkára osztották be. Három műszakban ún. noszilkán hordtuk a szemet a vagonokba. Ez olyan volt, mint egy hordágy: két rúd közt vászon kifeszítve, arra raktuk a szemet. Csakhogy a szénkupac össze volt fagyva, ezért csákánnyal kellett szétverni. Olyan jó szén volt, de olyan... Csillogó fekete volt. Ebből vittünk be fűteni, legalább nem fáztunk. Háromszor ettünk naponta. Káposztát, uborkát, burizst (hántolt búza – A szerk.). Tízennél kevesebb volt az asztalnál. Egy edényben fölrakták az ételt. Az járt jól, aki először szedett, annak jutott a sűrűje.

... Tavasszal leküldtek bennünket a bányába. Olyan bánya volt, amit előzőleg a németek elárasztottak vízzel. Mindig hullottak a kövek, állandóan recsegtek a támasztó gerendák. Volt olyan is, hogy bementünk a műszak elején a folyosóra, a végén már alig fértünk ki rajta. Félelmetes volt. Sokszor történt baleset is. Én először csillás voltam. Megraktuk a csillét szénrel, és toltuk. Később aztán szemet kellett fejtenem. Itt ért a nagy baleset. Csak annyit éreztem, hogy a tarkómat megütötte valami, azután már semmiről nem tudtam. Szerencsémre egy magyar lány volt velem, aki látta, hogy teljesen betemetett a leomlott kőzet, csak a bokám látszott ki. Az orosz munkások észre sem vették volna. Aztán kiástak. Eltört az egyik lábam, és három csigolyám. Kórházba kerültem, munkaképtelen lettem. Ezért bekerültem a hazamenő transzportba. Majdnem egy hónapig utaztunk. A legyengült, beteg emberek sorra hullottak el. Láttam egy férfit, aki összeesett. Még vert a nyakán az ér, amikor eltemették...

... 1945 októberében jöttem haza beteg. A lábam rendbejött, a gerincem

csak részben. Tudok mindent dolgozni, de ha hajolni kell, azonnal zsibbadni kezd a hátam. A nővérem három és fél év múlva jött haza, az unokabátyám öt év múlva. Nem gondoltam én sohasem bosszúra. Csak azért volt, mert elvitték a zsidókat. Most voltam a tanácsnál. Talán adnak valami kárpótlást vagy nyugdíjemelést a történetekért.”

*

Dr. Such György 17 éves gimnáziumi tanuló volt, amikor munkaszolgálatra hívták be. Emlékeitől azóta sem tud megszabadulni. Járja a levéltárakat, gyűjti a dokumentumokat, s keresi azokat a lehetőségeket, amelyek segítségével a kollektív emlékezetet felfrissítheti. Kutatásait egész Békés megyére kiterjesztette. Megkereste a ma is élő egykori deportáltakat. Emlékeit huszonegy gépelt oldalon foglalta össze. Ebből közlünk néhány részletet.

Az emlékek, az adatok tökéletesen fedik a Brandt Anna által elmondottakat. Ezért csak azokat a részleteket közöljük, melyek a korábban közltekhez képest új elemeket tartalmaznak.

*

Kettős szögesdrót kerítéssel és őrtornyokkal körülvett területen lévő két ket-tőszintes kőépületben helyezték el bennünket, amelyekben korábban bányász-lakások voltak. Egy-egy kis szobában kb. tizenhatan laktunk emeletes priccseken. Szalmát, szalmazsákot, párnahuzatot, lepedőt csak 1945 őszén kaptunk. Addig a csupasz deszkán feküdtünk, és mindenki azt tett maga alá, amije volt: plédet, kabátot. A helyiségeket a folyosó felől lehetett fűteni. A nőket külön szállásolták el. A házaspárok nem lehettek együtt. Esténként ellenőrizték, hogy a férjek nincsenek-e asszonyaikkal. Mondván, hogy nem szaporodni, hanem dolgozni hozták őket.

Táborunk a rosztovi kerületben lévő Sahti városának környékén volt, ahol számos szénbánya üzemel. A láger életét katonatisztek irányították. Irodájuk az egyik épület emeletén működött. A láger parancsnoka, Fífilov, igen szigorú ember volt. Csak tisztjeivel tárgyalt, közvetlen kontaktust velünk nem tartott. Az őrcsapat fegyveres civilek (munkásőrök) voltak. Internált dolgozóknak neveztek bennünket. Mindenki azonosítási számot kapott. Az enyém a 671-es volt.

... Gyorsan elsajátítottuk a leggyakrabban hallott orosz szavakat: pacsitiri, davaj-bisztro, job tvoju maty, rabótaty, szkóra damoj. Ez utóbbi kifejezés tartalma azonban hosszú évekig csak vágyálom maradt. (Hamarosan haza – A szerk.)

... A szovjet dolgozókkal általában jó kapcsolatok alakultak ki. Nem néztek ellenségnek bennünket. Érdeklődtek a magyarországi élet iránt. Elmondták, hogy a háború előtt náluk is jobb volt a helyzet, és reménykedtek a jövőben. Volt olyan társunk (Fraunhoffer Ferenc), akit orosz munkatársra egy-egy alkalommal kisebb „lakomára” titokban otthonába hívtak.

... Ilyen jellegű érintkezésekben azonban csak keveseknek volt része. Úgy tűnt, hogy a szovjet emberek megnyilatkozásai magyarok társaságában őszintébbek voltak, mint egymás között. Tartottak az NKVD-től. Sok volt közöttük

az olyan egykori katona, aki távol otthonától (pl. üzbégek), a végleges hazatérés előtt, még 3-4 évet a bányában kellett dolgozzon. Tulajdonképpen, a helyi lakosokat kivéve, majdnem mindenkit, még tisztjeinket és őreinket is büntetésből vagy más feladatra való alkalmatlanságuk miatt vezényelték erre a vidékre. Az otthonról való távollét ezért így vagy úgy, de mindenkit nyomasztott.

A korábbi német megszállás és a háború pusztító nyomait mindenütt észleltük. A termelés zömmel az emberi fizikai erő fel- és kihasználásával folyt. A fejteknél, a szénréteg meglehetősen vékony lévén (45-60 cm), csak fekve vagy térd-könyök helyzetben lehetett dolgozni. A világítást bányászmeccses szolgáltatta. Fő munkaeszköz a lapát és a feszítővas volt. A kitermelt szén rázócsúszdán jutott el a csillékig. Ez a munkaterület, bár állandóan szellőztettek, telítve volt antracit porral. Műszak végén az embereknek csak a szeme és foga maradt meg eredeti színében. A tüdőkből lerakódott szén szelvényére nem láttuk, következményeit csak később szenvedtük.

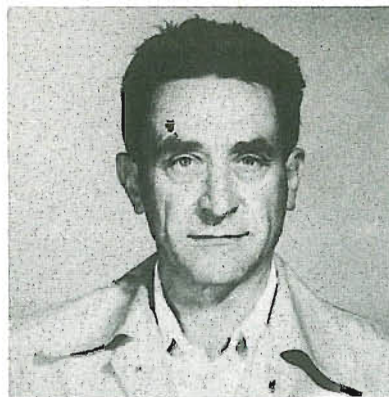
... A részleges éhezés előbb vagy utóbb mindenkit elérte. Főleg a fehérje és vitamin deficitnek voltak kóros megnyilvánulásai: gyengeség, fogyás, vizenyő, bőrtünetek stb. Az ügyeskedők üzleteltek amivel tudtak, így a jegyekkel és talonokkal is. Voltak, akik „segítségükkel” 1-2 hét alatt megették egész havi kenyérfejadagjukat. Miután a kenyér volt az egyetlen komoly energiaforrásunk, a napi fejadag huzamosabb hiánya tragikus következményekkel járt. A híg levesek, az egy-két evőkanálnyi gabonakása, pár apró tengeri hal, két-három szem csontos hús, a savanyított zöldparadicsom, a cékla és káposztasaláta hosszabb távon a vegetálásra sem volt elegendő. Ilyen körülmények között halt éhen a szarvasi Müller Károly, miután ellopták egész havi kenyérjegyét.

... A praktikusabb emberek főztek, amit tudtak, még disznóparéjt is, csak hogy megtömhessék örökké éhes gyomrukát. A puliszkafőzés mellett dívtott a tömött, ragacsos kenyérből főzeléket főzni. Ami persze csak térfogat-, de nem energiabevitel-növelést jelentett. Nem volt ritka esemény a tábor körül ólálkodó kutyák becsalogatása és leölése.

... Mindannyiunk számára nyomasztó volt az a lelki trauma, amit elhurcolásunk, a családtól való elszakadásunk, kiszolgáltatottságunk és reménytelen helyzetünk okozott. Berg Ádám (Mezőberény) naplószerű feljegyzéseiben ezeket az érzéseket számos versével is kifejezte. Egy mezőberényi nőtársunk a kilátástalannak érzett körülményekből az öngyilkosságba menekült, a liftaknába vetette magát.

... A földalatti munkának volt egy nagy előnye: az egyenletes és az időjárás viszonyosságoktól mentes, fagyponthoz feletti hőmérséklet. A felszíni dolgozók sokat áztak, fagyoskodtak, bár melegedő helyiségekben, szabad téren rakott tüzek mellett rövid felmelegedésre volt lehetőségük. Ezekben a helyeken azonban inkább a gyeszatykok tanyáztak. Téli időben gyakori volt a kéz-, láb- és fül-fagyás.

... Bár a nyomorúságos körülmények miatt a nők menstruációja, a férfiak nemi érdeklődése általában szünetelt, mégis előfordultak terhességek és szülé-

Dr. Such György

1947 tavaszán, amikorra emberi tartalékaink teljesen kimerültek. Főleg a férfiak hullottak. Előfordult, hogy egy nap 4-5 személy is meghalt. A hullákat a temetésig a szeneskamrában helyezték el. Ide a szél befújta a havat, felkavarta a szénport, a szinte ruhátlan hullák elkéserítő látványt nyújtottak. Sorstársainknak kb. egyharmada halt meg részben a természetes halálozás, részben az alultápláltság és kimerülés következtében.

... Magam 1948 júliusában térhettem haza invalidusként a még életben maradt szarvasi társaimmal együtt. (Invalidus = munkaképtelen. A szerk.)

... Hazaérkezésem másnapján jelentkezni kellett a rendőrségen, ahol egy politikai tiszt részletesen kifaggatott a történetekről, majd ráütötte a pecsétet igazolványomra. Még aznap felvehettem a tanácson 100 Ft segélyt. Augusztus elején beiratkoztam a Volt Hadifoglyok Bajtársi Szövetségébe, szeptembertől pedig, négy évi veszteséggel, folytattam félbemaradt gimnáziumi tanulmányaimat.

Csendes, tárgyilagos, mégis megrendítő vallomások. Egy-egy elfojtott jajkiáltás 45 év távlatából. A fájdalom eltompultak, az érzelmek elcsitultak. Miért kell épp most ez a „jajkiáltás”?!
*

Mert éppen ez a jaj kiált
mennyi hazug szép éneken át –
a sorshoz, hogy harmóniát,
rendet, igazit vagy belevészt a világ;
(Ilyés Gyula)

ARCKÉPCSARNOK

A szarvasi ipari szövetkezetek alapító elnökei

CIPÉSZIPARI KTSZ

Jakab János
1948. október 1.

RUHÁZATI KTSZ

Kovács András
1950. november 29.

FODRÁSZ ÉS
FÉNYKÉPÉSZ KTSZ

Illés Péter
1951. március 27.

ÁLTALÁNOS
SZOLGÁLTATÁSI KTSZ

Kornidesz Sámuel
1951. május 15.

VAS-FÉMIPARI
KTSZ

Székely László
1952. március 2.

VEGYES HÁZIIPARI
TSZ

dr. Szabó Lórándné
1952. július 1.

ÉPÍTŐIPARI
KTSZ

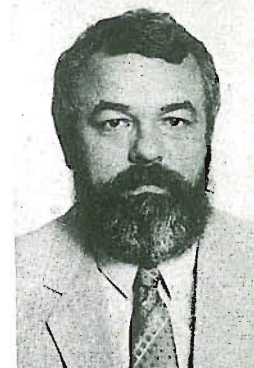
Ordovics György
1956. december 1.

LAKÁSÉPÍTŐ
SZÖVETKEZET

Pusztai János
1971. szeptember 8.

ALFA-RIP
SZOLGÁLTATÓ
ÉS INNOVÁCIÓS
KISSZÖVETKEZET

Mihalecz András
1988. március 3.

Megjegyzés: A nevek alatti dátum az alakuló közgyűlések időpontját jelöli.
A Fodrász és Fényképész Ktsz jogutódja a Plastolus Műanyagfeldolgozó és Játékkészítő Kiszövetkezet, az Általános Szolgáltatási Ktsz jogutódja a Bútoripari Kiszövetkezet.

SZEMLE

Címlap

SZABÓ PÁL MIKLÓS

Göröngyös úton

*Lapszéljegyzet
a Dózsa Termelőszövetkezet
emlékkönyvére*

Egyszerű, de ízléses kivitelű könyv jelent meg a közelmúltban Göröngyös úton címmel. Külső borítóján egy agyonbarázdált kéz, amelyből egy búzalkalász sarjad: világos jelkép.

Nagy érdeklődéssel vettem kézbe, hiszen ritka dolog, hogy egy téesz, üzem, intézmény megengedje magának a könyvkiadást. S ha már megengedte magának, megérte-e a vállalkozás. Érdekelt, hogy egy olyan könyv, amely „aligha kínál szenzációt” (idézet a fűl-szövegből) le tud-e kötni 280 oldalon.

Végül az egyéni kíváncsiság is hajtott, hiszen a Dózsa Tsz keserves éveit, Kovács Péter elnökségének kezdeti lépéseit közelről figyelhettem. Szerettem volna megtudni a „titkot”, hogyan lehet az, hogy a sok éves vergődés, botrányos vezetésékváltás után erős mezőgazdasági nagyüzem (középvüzem?) jött létre.

Két nagy csapdája van az ilyen munkának. Az egyik az, hogy a szerző tárgyszerűsége törekszik, s az adatok, események halmaza érdektelenné válik a „külső” olvasó számára. A másik, hogy a könyv a megbízó intézmény, a vezetés vagy a vezető apoteózisává válik. Mindkét csapdát sikerült elkerülnie a szerzőnek.

A könyv nem vált adathalmazzá, de az, hogy nem tartalmaz sok adatot, nem feltétlenül erény. Anyaga friss, hisz utalásokat találunk benne a legutóbbi időszak politikai eseményeire is. A megjelentetés gyorsasága alighanem e vállalkozás legértékesebb vonása. A megírás gyorsasága viszont alapvető fogyatékoságot eredményez. Az olvasóban az az érzés maradt, hogy a szerző nemigen fáradzott a dokumentumok föl kutatásával, az adatok rendszerezésével. Úgy tűnik, mintha ötletszerűen emelt volna ki néhányat abból, amit éppen eléje tettek. Így fordulhat elő, hogy 1948-ból, a megalakulás évéből *egyetlen adatot* sem találunk. Az első valamirevaló adatsort 1952-ből, utána 1968-ból kapjuk, ezeket is ötletszerűen, hogy az összehasonlítás lehetőségét alig-alig adja meg. Ezek után nagy szerzői önbizalomról tanúskodik a következő mondat: „Nagy gondban voltam, amikor a téesz hatvanas évek végi történetét írtam.” (13. o.). E könyvben *történetírásról beszélni nem lehet*, ahhoz nagyobb alaposság, több előkészület szükséges.

ges. Nagyon hiányoznak bizonyos táblázatok, amelyekből az érdeklődő valóban követheti az átalakulást. (Pl. a vezetőség névsora a téves történelmének csomópontjaiban; a tsz területének változása, a terméshozamok változása, a taglétszám változása; a tagok jövedelmének változása; a téves összvágyonának változása stb.). Ezekre csak itt-ott találunk ötletszerű utalásokat. Ugyanakkor a 13–17. oldalig idéz *egyetlen* jegyzőkönyvet 1967-ből, ami ugyan érdekes dokumentum, tükrözi az akkori hangulatot, de igazán nem jelentős. Ugyancsak önkényesnek tartom, hogy a Beszélni eleinkről is című fejezet nem egyéb (bevallottan), mint a „Körös-parti szoborsétány” c. kiadvány átirása.

Dicsérni kell a könyv képanyagát. Az archív anyag is elegendő, az üzemről is jellegzetes képet ad, s jók és jellemzőek a portrék. (Talán épp az elnök portréi jelentenek kivételt. Sokkal dinamikusabb ember annál, mint amit a három protokoll-kép mutat.)

A könyv kiemelkedő része a Bemutatkoznak az ágazatok című. Az ágazatvezetők kitűnő munkát végeztek. Pontosak, történetiségükben láttatják az egyes ágazatokat, a szerző korrekt módon használja a kapott írásokat, de az ő dolga lett volna ebből láttatni az *egész*et.

Jól válogatja meg viszont riportalanyait. Érdekes emberek, mindennapi emberek. Éppen ettől lesznek érdekesek. Sikerült elkerülni a korábban említett második csapdát. Nem válnak a vezetők sem „grállovagokká”. A riportok terjedelme arányos a riportalanyok tévesben betöltött szerepével. (Csak a párttitkár sikeredett Jókai-hőssé, de erről nem ő tehet.) Igen tartalmas a Stafira Sándorral készített riport. Ez mutat meg legtöbbet a szövetkezet fejlődésének eredőiből. S nagyon igaza van Kovács Péternek: „Mert az egyéniségek nemcsak a sportban kellene... Nálunk, ha valaki külön akar lenni a másiknál, azt meg akarják ölni. A szocializmust valahol itt járattuk le, hogy az előre való törekvés mindig gátakba ütközött... Mert az volt jó, aki nivella (mérce) alatt van, az nem bánt senkit!”

Nem igazán szimpatikus viszont az a mód, ahogyan a szerző beszélgetőpartneereit megközelíti. Az egyik megközelítési módot az „elnök úr” megszólítás jelzi, a másikat a „Stafira Sanyi, Mihály Pista, Patyesz” végül marad az „öreg” vagy a „Jani bácsi, az igazat, csak is az igazat!” – típus. Rokonszenvesebb lett volna, ha a riporter mértéktartó közvetlenséggel kezeli minden riportalanyát. Ugyancsak zavar, hogy Gutyan János raktáros, Szklenár Pál traktoros, Stafira Sándor elnökhelyettes, Kovács Péter elnök s az összes többi szereplő ugyanazon a nyelven szólal meg (valószínűleg a szerző nyelvén); s nem veszett volna el az élőbeszéd-jelleg, ha a riporter kérdéseivel (legalábbis az írott változatban) jobban a háttérben marad.

Nem értem a terjedelmes Romány-interjú közlését. Neki annyi köze van a szövetkezethez, mint bármelyik más korábbi mezőgazdasági (földművelésügyi) miniszternek. Vagy ha mégis több, annak a riportból ki kellene derülnie. (Nem derül ki.)

A könyv végén ott a szerző egy novellája. Semmi szükség rá, semmi köze a tsz-hez. Közlése a szerző önkritikájának hiányát is tükrözi.

Egy recenzió akkor korrekt, ha az írás elején fölített kérdésre válaszol is. Megérte-e a vállalkozás? – szól az első kérdés. Határozott „igen”-t kell mondanom. Minden írás, amely egy szűkebb környezetről szól, s nyomdaképes, egyfajta kordokumentum. Ezért lehet érdekes az olvasó számára.

Le tud-e kötni 280 oldalon? – ezzel a kérdéssel fogtam hozzá az olvasáshoz. Igen! Több okból is. Lekötött a képanyaga, lekötött az ismerős emberekről rajzolt portrék azonosítása véleményemmel; segített a tipográfia betűtípusával és betűnagyságával. Végül lekötött a kíváncsiság is: megtudom-e Kovács Péter titkát. Nem tudtam meg! Talán ha az újságíró – vállalt feladatának megfelelően – íróvá alakul, akkor azt is megtudhattuk volna, s a Göröngyös úton egységes könyv lehetett volna, nem pedig publicisztikai írások füzere.

Szarvas a megyei és az országos sajtóban

A városról

- (Marik): *Téli munkák a Szarvasi Arborétumban*
Békés megyei Népjátság 1989. január 27. 22. szám
Körkérdésünk
Van-e elég suszter a kaptafánál? (Szarvas)
Békés megyei Népjátság 1988. február 24.
Kóvári E(rnő) Péter: *Tessedik akácainak árnyékában* (Szarvas)
Népszabadság 1988. április 23.
Kóvári E(rnő) Péter: *Ha az öreg molnár élne. A kétkeringős szarvasi szárazmalom*
Népszabadság 1988. július 4.
(A. R.): *Növekvő idegenforgalom a szarvasi Árpádban*
Békés megyei Népjátság 1988. július 27. 178. szám
(B. Cs.): *Diákhotel Szarvason*
Békés megyei Népjátság 1988. július 28. 179. szám
(N. Á.): *Műemléki helyreállítások az ŐKI-nél*
Békés megyei Népjátság 1988. július 30. 181. szám
Nagy Ágnes: *Múzeumfelújítás – gondokkal*
Békés megyei Népjátság 1988. augusztus 2. 183. szám
Kóváry E(rnő) Péter: *Óvóbácsi levelező tagozaton*
Népszabadság 1988. augusztus 13.
Körön belül és kívül a kosárlabda NB I-ben Békéscsabán játszik a Szarvas
Békés megyei Népjátság 1988. szeptember 3. 211. szám
(Cs. I.): *Miért szűnt meg a gombavizsgálat Szarvason?*
Békés megyei Népjátság 1988. szeptember 22. 277. szám
Szlovák diákothton épül Szarvason
Békés megyei Népjátság 1988. október 24. 254. szám
(a.): *Korszerűsített fűtés – kisebb költség*
Békés megyei Népjátság 1988. október 25. 255. szám 6. p.
(T. I.): *Rendeleetet alkotott Szarvas város tanácsa. A gázhálózat-építésről, a környezetvédelemről, az ügyfélfogadásról*
Békés megyei Népjátság 1988. október 26. 256. szám
W(anatka) G(abriella): *Pepi-kerti ősz*
Ország-Világ 1988. 46. szám

Ary Róza: *Megtanuljuk becsülni a pénzt* Iskolaszövetkezet a Szarvasi Vajda Péter Gimnáziumban

Békés megyei Népjátság 1988. november 16. 273. szám

(B. I.): *Azonnal jelentkeztek, hogy életet mentenek*

Békés megyei Népjátság 1988. december 13. 296. szám

Közélet

- (-y -n): *Sokszínnú és hatékony a népfrenttestületek munkája Szarvason*
Békés megyei Népjátság 1988. január 8.
Bede Zsóka: *Párttaggyűlés a Szirénben. A vitatkozást is tanulni kell*
Békés megyei Népjátság 1988. január 18. 14. szám
(Marik): *Önértékelés – a tantestület részéről. Ifjúsági parlament a szarvasi Mezőgazdasági Főiskolán*
Békés megyei Népjátság 1988. február 12. 36. szám
(P. F.): *A HÉT-ben láttuk, megkérdeztük. Mi a helyi lap szerepe Szarvason?*
Békés megyei Népjátság 1988. február 22. 44. szám
KISZ-vezetőképző tábor Szarvason
Népszabadság 1988. július 2.
Kóvári E(rnő) Péter: *Politizáljon bátrabban az ifjúság!* Hámori Csaba a szarvasi KISZ-vezetőképző táborban
Népszabadság 1988. július 7.
Lovasi Zsóka: *Kényszerű lemondások Könyvtárak (is) válságban*
Népszava 1988. augusztus 2.
Pál Lénárd Szarvason
Népszabadság 1988. augusztus 6.
Pál Lénárd a szarvasi KISZ-táborban
Népszava 1988. augusztus 6.
(L. S.): *Diáksportvezetők tájértekezlete Szarvason*
Békés megyei Népjátság 1988. szeptember 27. 231. szám
Béla Vali: *Andics Jenő előadása Szarvason*
Békés megyei Népjátság 1988. október 6. 239. szám
Főfoglalkozású honatyák kellenek! (Fekete János)
Békés megyei Népjátság 1988. október 8. 2. p.
(D. K.): *Erősítsük a lokálpatriotizmust!* Fekete János beszámolója Szarvason
Békés megyei Népjátság 1988. október 10. 242. szám
(D. K.): *A VIII. Szlovák Kongresszus előkészületei Szarvason*
Békés megyei Népjátság 1988. október 11. 243. szám
Országos horgászértekezlet Szarvason
Békés megyei Népjátság 1988. szeptember 3. 211. szám
Matkó István: *Interjú a 70 éves Fekete Jánossal*
Békés megyei Népjátság 1988. szeptember 8. 215. szám 5. p.

Béla Ottó: *Szeressétek a magyar mezőgazdaságot!* Tanévnnyitó a szarvasi főiskolán

Békés megyei Népiújság 1988. szeptember 20. 225. szám

Kóváry E.(rnó) Péter: *Észrevételek egy szarvasi vitafórumon*

Népszabadság 1988. szeptember 20. 4. p.

Népfrestesték Szarvason

Békés megyei Népiújság 1988. október 25. 255. szám

Bede Zsóka: *Egytestületes pártbizottság alakult Szarvason*

Békés megyei Népiújság 1988. november 1. 261. szám

(N. K.): *Kétnapos országos demonstráció.* (Szarvason tanítás volt)

Békés megyei Népiújság 1988. november 29. 284. szám. 3. p.

Tudomány

(D. K.): *Kutatás majdnem önfinanszírozási alapon* Öntözési Kutató Intézet, Szarvas

Népiújság, 1988. január 6.

Pekár István: *Haltenyésztési szakemberek hazánkban*

Magyar Mezőgazdaság 1988. 5. szám

(Pethes József) (pethes): *Gyógyszer-e a busa húsa?*

Magyar Mezőgazdaság 1988. 5. szám

Dupsi Károly: *Európa-szintű kutatóbázissá fejlesztik Szarvasot*

Békés megyei Népiújság 1988. február 12. 36. szám

(Sz. I.–R. G.–V. L.): *Jövönk a biotechnológia?* Tudományos tanácskozás Szarvason

Békés megyei Népiújság 1988. február 23. 45. szám

Kiss A. Sándor: *A talajsavanyodás és az alumíniumionok káros hatásai* A szarvasi Öntözési Kutató Intézet kísérleti eredményei

Magyar Mezőgazdaság 1988. 13. szám

KÓVÁRY E.(rnó) Péter: *Busatusa kérdőjelekkel*

Népszabadság 1988. július 22.

Hozzászólás

Népszabadság 1988. augusztus 7.

(Hornok Ernő) – hornok –: *Tessedik tudományos napok Szarvason*

Magyar Mezőgazdaság 1988. 29. szám

Dr. Müller Ferenc: *Nemzetközi halászati tanfolyam hazánkban*

Magyar Mezőgazdaság 34. szám. 1988. augusztus 24. 20. szám

(D. K.): *A szarvasi ÖKI tudományos szennációja:* A száraz körülmények között termesztető rizsfajták

Békés megyei Népiújság 1988. augusztus 25. 203. szám

Agrártudományi vándorgyűlés Szarvason

Népszabadság 1988. augusztus 26.

(D. K.): *Szójatanácskozás Szarvason*

Békés megyei Népiújság 1988. augusztus 29. 206. szám

Szabolcsi István: *Talajtani vándorgyűlés Szarvason.* Földjeink védelme

Magyar Mezőgazdaság 1988. 35. szám

(bacsa): *Talajaink termékenységének megőrzéséről*

Békés megyei Népiújság 1988. szeptember 2. 210. szám

(bacsa): *Befejeződött a talajtani vándorgyűlés*

Békés megyei Népiújság 1988. szeptember 3. 211. szám

(-rákóczi-): *Eurocarpia '88* Szarvas a nemzetközi agrártudomány vérkeringésében

Békés megyei Népiújság 1988. szeptember 8. 215. szám

V(INICAI) S(ándor): *Szójások Szarvason*

Magyar Mezőgazdaság 1988. 39. szám

Orvhalászok és vállalkozók paradicsoma. Halak Szarvasról

Ország-Világ 1988. 48. szám

Irodalmi alkotások, kultúra

Kántor Zsolt: *Iszap op. 2 – Képernyő.* Vers

Tiszatáj 1988. 1. szám

Kántor Zsolt: *A szerelmes kecske dala.* Vers

Békés megyei Népiújság 1988. február 6.

Kutas Ferenc: *Katonasors 1941/42* Dokumentum

Békési Élet 1988/2.

Kántor Zsolt: *Számítanfüzet.* Vers

Élet és Irodalom 1988. június 10.

Potoczky Júlia: *Válogatott jelenések. Melis György.* Az operaénekes Szarvason született

Film Színház Muzsika 1988. 28. szám

Raj Tamás: *Kettős gyökér vagy álomgyökér.* Beszélgetés Itamar Jász-Keszt izraeli költővel. Keszt Péter – Szarvason született 1934-ben

Magyar Nemzet 1988 július 25. 176. szám 4. p.

Ary Róza: *A szülőföld utáni vágy adott erőt a gyógyuláshoz.* Beszélgetés Ruzsicskay György festőművésszel

Békés megyei Népiújság 1988. július 27. 178. szám

Nagy Ágnes: *Jelentés egy különös napról. Galga-menti lakodalmas Székkutatason* szarvasiak előadásában

Békés megyei Népiújság 1988. július 29. 180. szám

Kántor Zsolt: *Légörvény: forgó galambok*

Békés megyei Népiújság 1988. július 30. 181. szám

Nemzetiségi klubok *Szlovák hagyományörzés Szarvason*

Békés megyei Népiújság 1988. augusztus 3. 184. szám

Kántor Zsolt: *Magamból, a legjobb test.* (helyzet), Vers
Békés megyei Népművelés 1988. augusztus 27. 205. szám
Kántor Zsolt: „Csukódva tágul, mint a szemhéj.” Parti Nagy Lajos költészetéről
Tiszatáj 1988. augusztus 113–115. p.
Cs. Tóth János: *Zsáky István tárlata Szarvason*
Békés megyei Népművelés 1988. október 8. 241. szám
(D. K.): *Cigány kulturális nap Szarvason*
Békés megyei Népművelés 1988. október 24. 254. szám
Dobos Mária: *Kettős gyökér.* Beszélgetés Itamar Jáoz-Kesztel (Keszti Péter). Szarvasi adat nélkül
Új Tükör 1988. 50. szám
Landesman György: *Itamar Jáoz gyökerei* Az izraeli költő szülőhelye: Szarvas
Élet és Irodalom 1988. 51. szám

Szarvas üzeméről

V. L.: *Milyen évet zárt a szarvasi Dózsa Tsz?*
Békés megyei Népművelés 1988. január 4.
D. K.: *Fejlesztések a szarvasi Dózsa Tsz-ben*
Békés megyei Népművelés 1988. január 8.
Pál Lénárd a szarvasi Dózsa Tsz zárszámadásán
Népszava 1988. január 30. 5. p.
Marik Mihály: *Télen a tsz-ekben*
Békés megyei Népművelés 1988. február 3. 1. p.
M. M.: *Eredményes évet zártak.* Közgyűlés a szarvasi Szirén Szövetkezetben
Békés megyei Népművelés 1988. március 4. 54. szám 1. p.
Kiváló szövetkezet a szarvasi SZIRÉN
Népszava 1988. május 7. 7. p.
Wanatha Gabriella: *Egy kisszövetkezet nagy gondjai.* Vas- és Fémipari Szövetkezet
Ország-Világ 1988. november 23. 47. szám 3–4. p.
Bácsa András: *Ahol a játék nem játék.* Növelte termelését a Plastolus
Békés megyei Népművelés 1988. december 6. 296. szám 3. p.

Az anyagot gyűjtötte: *Tímár Ildikó*
Szerkesztette: *Hajkó Enikő, Hegedűs Bernadett*

A Szarvasi Krónika kiadásának költségeihez hozzájárulnak

BÉKÉS MEGYEI TANÁCS VB., Békéscsaba
Elnök: *Dr. Murányi Miklós*

DATE MEZŐGAZDASÁGI
VÍZ- ÉS KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI KARA, Szarvas
Főigazgató: *Dr. Hodossi Sándor*

DÓZSA MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZET, Szarvas
Elnök: *Kovács Péter*

HALTENYÉSZTÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas
Igazgató: *Dr. Müller Ferenc*

INTEGRÁL TERVEZŐ ÉS BERUHÁZÓ GMK, Szarvas
Közös képviselő: *Bódi János*

KERTÉSZETI
ÉS ÉLELMISZERIPARI EGYETEM ARBORÉTUMA, Szarvas
Igazgató: *Dr. Sárosi András*

OSZLÁRI LAJOS, Leubach, NSZK

ÓVÓNÓKÉPZŐ INTÉZET, Szarvas
Igazgató: *Dr. Daróczy Erzsébet*

ÖNTÖZÉSI KUTATÓ INTÉZET, Szarvas
Igazgató: *Dr. Marjai Gyula*

VÁROSI TANÁCS VB., Szarvas
Elnök: *Dr. Szántosi Antal*

VAS -FÉMIPARI SZÖVETKEZET, Szarvas
Elnök: *Székely László*

Köszönjük Dobos Lászlónak, a HNFOT titkárának, Szikszai Ferencnek, a HNF megyei titkárának, Fekete János országgyűlési képviselőnek, Dr. Pataki Istvánnak a megyei tanács VB titkárának és Dr. Szántosi Antal tanácselnöknek a Szarvasi Krónika megjelenését elősegítő elvi, erkölcsi, jogi vagy anyagi jellegű támogatását.

Tartalom

Köszöntő

JELENI DÓBEN

<i>Sztrehovszki Zsuzsa</i> : Tallózás egy régi könyvtár anyagában	7
A nagy francia forradalom 200. évfordulója	15
– Program	
– Részletek az elhangzott előadásokból:	
– <i>Dr. Daróczy Erzsébet</i> : Megnyitó	16
– <i>Fellerné Búzás Klára</i> : A XVIII. századi francia materializmus	17
– <i>Dr. Búzás László</i> : A francia felvilágosodás eszmevilága	19
– <i>Dr. Kutas Ferenc</i> : A francia forradalom hatása a magyar irodalomra	20
– <i>Dr. Cseuz Imre</i> : A francia forradalom és a magyar felvilágosodás	22
– <i>Glózik János</i> : A francia forradalom eszméi és napjaink társadalmi-politikai folyamatai	23
<i>Dr. Daróczy Erzsébet</i> : Vázlat a Szarvasi Óvónőképző intézet 30 éves történetéről	25
<i>Szőnyi Sándor</i> : A szarvasi mentőállomás története	33
<i>Itamar János-Keszt (Keszt Péter)</i> : Az emelkedő lejtő	42
<i>Kozák Lajos</i> : A szarvasi önkéntes tűzoltó egyesület fűvőszenekearának harminc éve (1959–1989)	44
Bemutatjuk <i>Búzás Mihály</i> rajztanár-szobrászt	49
<i>Kántor Zsolt</i> versei	52

IN MEMORIAM

Emlékezzünk! (dr. Búzás László összeállítása)	
<i>Gyóni Géza</i> : Halkabban	55
<i>Dr. Hanzó Lajos (1915–1964) (dr. Búzás László)</i>	56
<i>Szalay Mihály (1920–1974) (dr. Müller Ferenc)</i>	57
<i>Dr. Melich János (1872–1963) emléktáblájának avató beszéde (dr. Szántosi Antal)</i>	59

MÚLTUNKAT IDÉZVE

- Szarvasról indultam...* Gyökerek, melyből táplálkozik életem
Látogatás *dr. Dankó László* kalocsai érseknél (*dr. Kutas Ferenc*) 63
Dr. Palov József: Szarvas első artézi kútja 73
Dr. Tóth Lajos Kossuth Lajos és Szarvas 77
Roszik János Egy szarvasi pedagógus-dinasztia 84
Dr. Molitorisz Pál: Megemlékezés Nyíri Elek bölcselő író halálának
90. évfordulójára 89
Dr. Perényi Béla: Olimpiai bajnokunk: Tersztyánszky Ödön (1890–1929) 93
Dr. Kutas Ferenc: A túlélők megszólalnak 99
Arcképcsarnok: A szarvasi ipari szövetkezetek alapító elnökei
(*dr. Molitorisz Pál*) 106

SZEMLE

- Szabó Pál Miklós: Göröngyös úton (*dr. Kutas Ferenc*) 111
Szarvas a megyei és országos sajtóban (*Tímár Ildikó–Hajkó Enikő–Hegedűs Bernadett*) 114

E számunk munkatársai:

- Dr. Búzás László* igazgatóhelyettes, SZ. O. I.
Dr. Cseuz Imre főiskolai docens
Dr. Daróczi Erzsébet igazgató, SZ. O. I.
Fellerné Búzás Klára tanársegéd
Glózik János adjunktus, SZ. O. I.
Hajkó Enikő gimnáziumi tanuló
Hegedűs Bernadett gimnáziumi tanuló
Kántor Zsolt kiadói lektor
Dr. Kepenyés Jánosné műszaki rajzoló, HAKI
Kovács Istvánné gazdasági igazgató, SZ. O. I.
Kozák Lajos ny. zenetanár
Dr. Kutas Ferenc gimn. tanár, megyei szaktanácsadó
Dr. Molitorisz Pál városi ügyész
Dr. Palov József múzeumigazgató
Dr. Perényi Béla ny. megyei ügyész
Roszik János ny. tanító
Dr. Szántosi Antal városi tanácselnök
Szönyi Sándor ny. gimnáziumi tanár
Sztrehovszki Zsuzsa ny. gimnáziumi tanár, könyvtáros
Szuhaj György gimnáziumi tanár
Tímár Ildikó könyvtáros
Dr. Tóth Lajos kandidátus, ny. tanszékvezető főiskolai tanár

Fotó:

Búzás Mihály
Csongrádi János
Tiszavári Sándor

Lektor

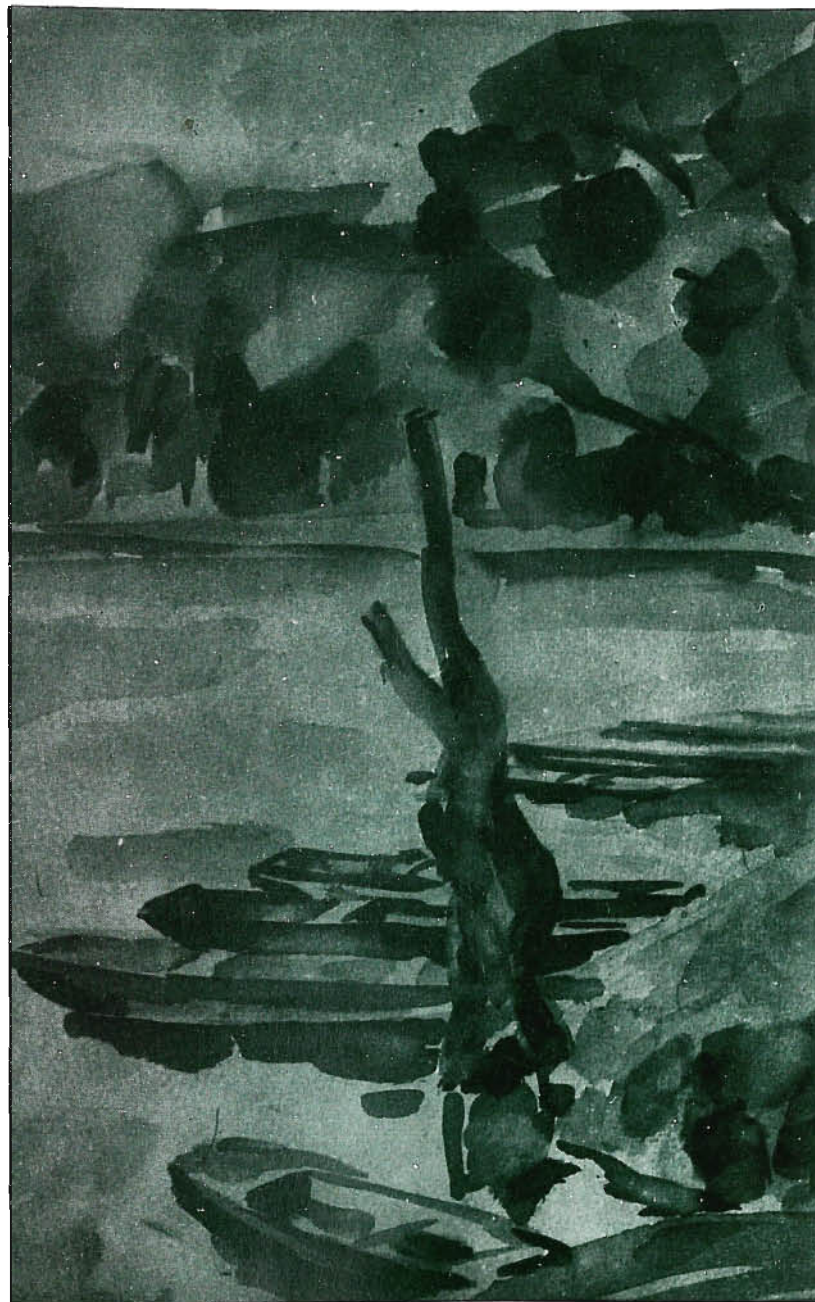
DR. SIPOS ANDRÁS
kandidátus, címzetes főiskolai tanár,
a szarvasi Arborétum igazgatója

A Szarvasi Mentőállomás című cikk szaklektora

DR. FELKAI TAMÁS
ny. mentő-főorvos

DR. BUMBERA TAMÁS
megyei mentő-főorvos

A címlapon **TESEDIK SÁMUEL: A Paraszt ember Magyarországon** (1784–1786) c. művének mellékletét képező falurendezési tervéhez készült címer látható. Tessedik reformgondolatainak szimbolikus foglalata; tartalmazza az akkori szarvasi parasztnép mezei foglalatosságait és az akkori szerszámokat. – A felső latin idézet fordítása: „Imádkozzál, de dolgozzál is, s az Isten megsegít”. Az alsó felirat magyarul: „Az embert gyermekkorától kezdve kell hozzászoktatni a tanuláshoz, a szorgalmatossághoz; ilyenformán folyamatosan gyarapítja ismereteit, s nemesebbé és szelídebbé válik erkölcse”.

Búzás Mihály: Mártély II.

JÓZSEF ATTILA

Karácsony

Legalább húsz fok hideg van,
szelek és emberek énekelnek,
a lombok meghaltak, de született egy ember,
meleg magvető hitünkről
komolyan gondolkodnak a földek,
az uccák biztos szerelemmel
siető szíveket vezetnek,
csak a szomorú szeretet latolgatja,
hogy jó most, ahol nem vágtak ablakot,
fa nélkül is befűl az emberektől;
de hová teszik majd a muskátlikat?
Fölöttünk csengőn, tisztán énekel az ég
s az újszülött rügyező ágakkal
lángot rak a fázó homlokok mögé.